

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EGE ADALARI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-VENEDİK
İLİŞKİLERİ

Hülya ÇİÇEK

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Nuri ADIYEKE

İZMİR - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ege Adaları Çerçevesinde Osmanlı-Venedik İlişkileri” adlı çalışmam, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ege Adaları Çerçevesinde Osmanlı-Venedik İlişkileri

HÜLYA ÇİÇEK

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Programı

Yüzölçümüne dahil edilen tüm adalarıyla coğrafi, iktisadi ve siyasi bir bütünlük oluşturarak tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Ege Denizi'nde Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti'nin ilk karşılaşmaları 15.yüzyılın başlarında olmuştur. Osmanlı Devleti'nin denizlerde görülmesi, 13.yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz ve Ege'de siyasi ve ticari önemini koruyan Venedik adına ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Venedik Cumhuriyeti'nin bu tehdidi ticari ve diplomatik ilişkiler çerçevesinde bertaraf etme çabaları bazı dönemlerde sonuçsuz kalmış ve iki taraf arasında bazı dönemlerde savaş kaçınılmaz olmuştur. 15.yüzyılda başlayan Osmanlı-Venedik arasındaki savaş-barış-savaş ekseninde devam eden ilişki 18.yüzyılın ikinci yarısında Venedik'in Avusturya hakimiyetine alınması ve Ege Denizi'nde yeni aktörlerin görülmesi ile son bulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ege Denizi, Adalar, Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz, Politik, Ticari, Diplomatik, Savaş, Barış.

ABSTRACT

Master Thesis

In the Frame of Aegean Islands Ottoman-Venice Relations

HÜLYA ÇİÇEK

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

Aegean Sea is home to many civilizations during the history with all its islands as create geographical, economical and political integrity. The first encounter between Venice Republic and Ottoman Empire became in the first half of 15th century. Ottoman Empire which was seen at sea became a serious threat to Venice that preserve political and commercial importance in Eastern Mediterranean and Aegean Sea from 13th century. Dispose of this threat of Venice Republic in frame of diplomatic and commercial remain inconclusive in some period and the war became unavoidable between two sides. The relationship between Venice Republic and Ottoman Empire which started 15th century which continued in axis of war-peace-war come to an end in the second half of 18th century with Austrian fall under the hegemony of Venice and seen new actors in Aegean Sea.

Keywords: Aegean Sea, Islands, Venice Republic, Ottoman Empire, Mediterranean, Political, Commercial, Diplomatical, War, Peace

EGE ADALARI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
EKLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ÖNCESİ EGE ADALARINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER

1.1.TÜRKLERİN EGE DENİZİ İLE TANIŞMALARI	7
1.2.İLK TÜRK DENİZCİ BEYLİĞİ: İZMİR BEYLİĞİ	8
1.3.ÇAKA BEY SONRASINDA KURULAN DENİZCİ TÜRK BEYLİKLERİ	8
1.4.VENEDİK'İN DOĞUŞU VE EGE DENİZİ'NDE YAYILMA SÜRECİ	9
1.5.KIRILMA NOKTASI: 1204 (EGE ADALARININ EL DEĞİŞTİRMESİ)	11
1.6.VENEDİK VE CENEVİZ ARASINDAKİ MÜCADELELER	12
1.7.BEYLİKLER DÖNEMİ EGE DENİZİ	13
1.8.MENTEŞE BEYLİĞİ	14
1.8.1. Menteşe Beyliği'nin Ege Adalarındaki Faaliyetleri	14
1.8.2. Girit'in Önemi	15
1.9. AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞU	17
1.10.OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU	22

İKİNCİ BÖLÜM
EGE ADALARI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-VENEDİK
İLİŞKİLERİ

2.1. OSMANLI İLE VENEDİK ARASINDAKİ İLK ETKİLEŞİMLER	25
2.1.1. Genel Çerçeve Ahidnâmeler ve Osmanlı-Venedik Arasında Gerçekleşen Ahidnameler	25
2.1.2. İstanbul'un Fethi ve Sonrasındaki Gelişmeler	29
2.1.3. Mora'nın Alınma Süreci	32
2.1.4. 1463-1479 Osmanlı-Venedik Savaşı	33
2.1.5. Osmanlı-Venedik Savaşı 1499-1503	36
2.1.6. Sultan Selim Döneminde Venedik ile İmzalanan 1513-1517 Ahidnâmeleri	38
2.1.7. Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Rodos Adası	39
2.1.8. Kanuni Dönemi Osmanlı-Venedik Savaşı ve İmzalanan Ahidnâmeler	42
2.1.9. 1540 Tarihli Osmanlı- Venedik Antlaşması	44
2.1.10. Sakız Adası'nın Alınma Süreci	45
2.1.11. 1567 Tarihli Ahidnâme	46
2.1.12. 1573 Tarihli Ahidnâme	48
2.1.13. 1574-1645 Yılları Arasında Osmanlı Venedik İlişkileri	49
2.1.14. Osmanlı-Venedik İlişkilerinde Girit Adası ve Gerçekleşen Savaş	52
2.1.15. En Uzun Süren Ada (Girit) Savaşı	55
2.2. OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİNDE VE ÖZELİNDE EGE ADALARI'NDA KORSANLIK	60
2.2.1. "Korsan" Adı ve Korsanlığın Kısa Tarihi	60
2.2.2. Türkmen Denizci Beylikleri Döneminde Korsanlık	61
2.2.3. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Denizcilik ve Korsanlık Faaliyetleri	62
2.2.4. Kanuni Döneminde Denizcilik ve Korsanlık Faaliyetleri	64

2.2.5. Kanuni Sultan Süleyman Sonrasında Denizcilik ve Korsanlık Faaliyetleri	65
2.3. OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİNDE TİCARET ve TARIM	68
2.3.1. Beylikler Dönemi Ege Adalarında Ticaret ve Tarım	68
2.3.2. Ege Adalarında Osmanlı- Venedik Ticareti ve Tarım	70
2.3.3. Osmanlı Denizciliği ve Donanmasına Dair	75
2.3.4. Osmanlı Tersaneleri	76
2.3.5. Osmanlı Donanması ve Gemi Çeşitleri	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGE ADALARININ OSMANLI İDARESİNDEKİ DURUMU

3.1. EGE ADALARINDA İDARİ DURUM	82
3.2. EGE ADALARINDA MALİ DURUM	87
3.3. EGE ADALARININ OSMANLI HAKİMİYETİNDEN ÇIKIŞ SÜRECİ	89
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	96
EKLER	

KISALTMALAR

BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
çev:	Çeviren
DVE	Düvel-i Ecnebiye Defteri
DTCF	Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed:	Editör
haz	Hazırlayan
MD	Mühimme Defteri
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
ss	Sayfa Sayısı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
YKY	Yapı Kredi Yayınları

EKLER LİSTESİ

- Ek 1:** Düvel-i Ecnebiye Defteri, A.DVN. DVE. d 016/4 ek s.1
- Ek 2:** Düvel-i Ecnebiye Defteri, A.DVN. DVE. d 016/4 ek s.2
- Ek 3:** Kaynak: Maria Pia Pedani, Osmanlı Padişahının Adına, TTK, 2011 ek s.3
- Ek 4** Venedik, Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Dalmatia ek s.4
- Ek 5:** Türk Beylikleri, Kaynak: O.M. Pitcher, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, YKY, 2013 ek s.5
- Ek 6:** Anadolu ve Ege Denizi, O.M. Pitcher, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, YKY, 2013 ek s.6

GİRİŞ

Anadolu, Rumeli ve Girit arasında yer alan deniz için “Adalar Denizi” veya “Ege Denizi” tabirleri kullanılmakla birlikte irili ufaklı birçok adayı bünyesinde barındırdığından dolayı Archipelagos (takımadalar) de denilmiştir. Osmanlılar ise 14.yüzyılda tek tek egemenliği altına almaya başladıkları bu deniz için Bahr-i Sefid yani Akdeniz, Akdeniz’de bulunan adaların idaresi için kurdukları sisteme de Cezayir-i Bahri- Sefid adını vermişlerdir.

Tarihi, siyasi ve coğrafi özellikleri baz alınarak üzerinde hakimiyet kuran devletler tarafından özel bir coğrafya diye nitelendirilmekle birlikte yüzölçümüne dahil edilen adaların da kendine özgü özellikleri bulunmakta idi. Örneğin, Sakız’da sakız üretiminin yapılması, Foça’da bulunan şap madenleri, Midilli’de zeytinyağına bağlı bir ekonominin varlığı gibi sözü edilen bu nedenler doğrultusunda adalar birçok devletin ana yörüngesini oluşturmuş ve birçok devletin egemenlik mücadelelerine sahne olmuşlardır. En önemli adaları Rodos, Sakız, Girit, Midilli olarak belirtilse de diğer adaların da önemi göz ardı edilmemelidir. Zira Eğriboz askeri üs olarak kullanılmak üzere stratejik bir öneme sahipti.

Ege Denizi’nde bulunan ve kendine özgü özelliklerinin olduğu belirtilen adalar için mücadele eden devletler arasında Osmanlı Devleti ve Venedik Cumhuriyeti de bulunmaktadır. Osmanlı-Venedik arasındaki ilişkilerin Ege Adaları çerçevesinde incelendiği bu çalışmada iki devlet arasında uzun yıllar süren ticari, siyasi ve diplomatik etkileşimlerin anlatılması amaçlanmıştır. Ele alınan çalışmanın birinci bölümünü Ege Adalarının tarihi boyutu oluşturmaktadır. Ege Adalarında egemenlik kuran devletler, bu devletler arasında kurulan ilişkiler ağı, Türklerin denizle tanışma süreçleri ve Ege Adalarında kurulan Türk Beyliklerinin faaliyetleri yer almaktadır. Çaka Bey ile başlayan Türklerin Ege Denizi ile serüveni bölgede farklı güçlerin kurulmasıyla devam edecektir. Çalışma bazında değerlendirildiğinde birinci bölümün en önemli olayı 1204 yılında gerçekleşen IV. Haçlı seferi ile Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan denizci devletlerin adalara hâkim oluşu olarak ifade edilebilir.

Osmanlı Devleti ile Venedik’in ilk karşılaşma evresi ve bu evrede gelişen olaylar kronolojik düzen gözetilerek çalışmanın ikinci bölümüne dâhil edilmiştir.

Siyasi ilişkilerin yanı sıra ahidnâmelere konu olan ticari ürünlere de yer verilmektedir. Ayrıca bu bölümde ahidnâmelerde yer alan diğer bir konu korsanlar, korsan faaliyetleri ve bunun Osmanlı-Venedik ilişkilerine yansıma şekilleriyle bölüm detaylandırılmaya çalışılmıştır. İki devlet arasındaki ilişkiler sadece Bab-ı Ali merkezli olmayıp Ege Adalarını da kapsamaktaydı. Dolayısıyla Ege Denizi üzerinden ilerleyen ilişkiler sürdürülürken iki devlet arasında korsan saldırıları sorun oluşturmaktaydı. Bu nedenle Ege Adalarını ve Adriyatik'te iki devletin sahip olduğu kıyı sahillerini korsan saldırılarından korumak için Osmanlı-Venedik arasında antlaşmalar yapıldı. 17. Yüzyıl ahidnâmelerinin içeriğini çoğunlukla adaların korsan saldırılarına karşı güvenliğinin sağlanması oluşturmaktadır. Bu nedenle bölümün devamında korsan adı ve kökeni, korsanların faaliyetleri detaylandırılmaktadır. Korsan faaliyetlerini durdurabilmek için gemi yapım teknikleri, gemi çeşitleri ve denizlerin iyi analiz edilmesi gerekirdi. Bu bağlamda ikinci bölümün son kısmında Osmanlı donanma ve tersaneciliğine değinmenin uygun olacağı kanaati oluşmuştur.

Ege Adalarını Fatih Sultan Mehmet ile birlikte hâkimiyetine alan Osmanlı Devleti bu adaların idaresi konusunda sıkıntı yaşamış ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında söz konusu sorun Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti oluşturularak çözülmüştür. Adaların idari ve mali işlemleri bu eyalet çatısı altında çözüme kavuşturulmuştur. Çalışmanın son bölümünde Ege Adalarında hâkimiyet kuran Osmanlı Devleti'nin adaların ekonomik durumuna göre oluşturduğu sistem ve bunun yönetsel sorunları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın sonunda ise Venedik Cumhuriyeti'nin Ege'deki varlığının son bulması ve Osmanlı'nın birçok cephede savaşarak uğradığı büyük toprak kayıpları sonucu I. Dünya Savaşı'na kadar yavaş yavaş topraklarına kattığı Ege Adalarını yine aynı istikrarla kaybedişinin tarihi ele alınmıştır.

Ege Adaları çerçevesinde Osmanlı-Venedik ilişkilerinin değerlendirildiği bu çalışma kapsamında kullanılan kaynakları incelemek yerinde olacaktır.

Çalışmada Düvel-i Ecnebiye Defterlerinin kullanılabilmesi açısından Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Bakanlığının internet kaynağındaki katalog tarama kısmı kullanıldı. Arşiv kaynaklarının yanı sıra aşağıda anlatılacak olan kroniklere ve seyahatnamelere farklı yayınlarla basılan kitapları elde ederek ulaşıldı.

Veriler toplandıktan sonra bunlar karşılaştırmalı olarak incelenerek çalışmaya yansıtılmaya çalışıldı. Karşılaştırma yöntemi yerli ve yabancı kaynakları analiz edilerek oluşturuldu. Ayrıca Adalar Denizi anlatılırken çalışmada sebep sonuç ilişkisi gözetildi.

Konu ile ilgili en önemli kaynak Cumhurbaşkanlığı Arşividir. Bu arşivde çok sayıda vesika ve defter bulunmaktadır. Çalışmada sadece Düvel-i Ecnebiye Defterleri'nin d. no:016/4 ve d. no:013/1 numaralı defterlerini kullanıldı. Ayrıca Mühimme Defterleri'nin 7 ve 21 numaralı defterleri incelendi. İkinci olarak önemli Osmanlı ve Bizans kroniklerinden yararlanıldı. Bunların önemli olanları şunlardır:

Piri Reis; 1470 yıllarında ve Gelibolu'da doğduğu düşünülen Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyesi Ege Adaları ile ilgili yararlanılan en önemli birincil kaynakların başında gelmektedir. Piri Reis, her Osmanlı denizcisi gibi kariyerinin başlarında Venedik'e ait kıyılara korsanlık saldırılarında bulunmuş, fakat daha sonradan resmi olarak Osmanlı donanmasında Kemal Reis ile birlikte görev görmüştür. Piri Reis Rodos Şövalyeleriyle çatışmada, İnebahtı Savaşında ve Hint Seferlerinde önemli roller oynamıştır. İlk dünya haritasını I. Selim ve I. Süleyman'a sunan Piri Reis'in en önemli eseri *Kitâb-ı Bahriye* olarak bilinmektedir. Piri reis bu eserinde çalışmada ele alınan tüm Ege adalarına tek tek değinmektedir. Coğrafi eser niteliğinde olan bu çalışmada öncelikle bahsedilen yerin yüzölçümü ve daha sonrasında bölgede yer alan kale, liman, cami gibi yapıların özellikleri ele alınmaktadır. Ege adalarını ele alan Piri Reis ayrıca Venedik ve Venedik'e ait yerlere dair de birçok söz yazmıştır. Ege Adalarının anlatıldığı bu çalışmada Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyesiyle ilgili olarak editörlüğünü Ertuğrul Zekai Ökte'nin yaptığı ve Kültür Bakanlığı'nın 1998 yılında dört cilt halinde çıkardığı baskısı kullanıldı.

Kâtip Çelebi; ikinci olarak kullanılan eser ise Kâtip Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l-Bihar*' dır. 1609-1657 yılları arasında yaşayan Kâtip Çelebi'nin örnek alınması bir hayati olmuştur denilebilir. Küçük yaşlardan itibaren babasının isteğiyle din dersleri alan Kâtip Çelebi daha sonra kâtiplerden siyakat yazısı ile divan rakamlarını öğrenmiştir. Babasının vefatından sonra kalan mirasın çoğunu kitaplara yatıran Kâtip Çelebi ilim insanları ile içli dışlı olmuştur. Kâtip Çelebi 1626'da Bağdat ve ayrıca IV. Murat'ın Revan seferine katılmış fakat katıldığı seferler sonrasında vaktinin çoğunu ilmi eserler yazmakla geçirmiştir. En önemli eserleri

arasında *Fezleke*, *Cihannûma*, *Keşfu'z Zünûn*, *Düsturu'l Amel* gibi eserler bulunmaktadır. Çalışma için yararlanılan *Tuhfetu'l- Kibar fi Esfari'l Bihar* Ege Adaları çerçevesinde Midilli, Rodos ve Eğriboz seferleri gibi olaylardan söz etmesi açısından kayda değerdir. Kâtip Çelebi eserini Venedik'in Bozcaada ve Limni'yi işgal etmesi ve bu sebeple yeni gemilerin inşa edilerek bir donanma kurulması için gönderilen fermanlardan söz ederek sona erdirmektedir. Çelebi bu eserini oluştururken yabancı eserlerden ve doğaldır ki Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriyesi*'nden yararlanmıştır. Kâtip Çelebi'nin bu eseri için çalışmada İdris Bostan'ın hazırladığı ve Kültür Bakanlığında 2008 yılında çıkan baskısını kullanıldı.

Evliya Çelebi; iyi bir coğrafyacı ve tarihçi olmasının yanı sıra bu çalışma açısından önem arz ettiği için eserinden yararlanılan Evliya Çelebi Anadolu coğrafyası başta olmak üzere birçok yeri gezip anlatan önemli bir seyyahdır. 40 yıl boyunca gezen Evliya Çelebi gezdiği gördüğü yerleri 10 ciltlik bir esere sığdırmıştır. 1611 yılında doğan Evliya Çelebi küçük yaşlarda babasından hattatlık öğrenmiş ve öğrenimine Enderûnda devam etmiştir. İstanbul dışında ilk seyahati Bursa'ya olmuştur. Bu çalışmada onun kitaplarından ikincisi ve altıncısı kullanıldı. Bunun sebebi de Girit Seferine katılan Evliya Çelebi'nin Girit ile ilgili tasvirlerinin bulunmasıdır.

Matrakçı Nasuh; Sultan II. Bayezid dönemi Ege Adalarını anlayabilmek ve anlatabilmek adına Matrakçı Nasuh'tan yararlanma yoluna gidildi. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Nasuh küçük yaşlarda saraya alınmış ve sultan II. Bayezid zamanında enderûnda eğitim görmüştür.¹ 1530 yılında Sultan Süleyman'ın isteğiyle silahşörlükle ilgili olarak *Tuhfetu'l Gûzat* adlı eseri yazmış ayrıca Sultan Süleyman'ın İran seferine katılmış ve bununla ilgili olarak *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn* eserini yazmıştır. Onun eserleri arasında matematikle ilgili *Cemalü'l Küttab* ve *Kemalük Hüssab*'ün yanı sıra 1551 yılına kadar ki olayları anlatan *Mecmaut't Tevarih* adlı eseri vardır. Çalışma adına yararlanılan eserin ismi ise *Tarih-i Sultan Bayezid*'dir. Bu yazma Topkapı Saray Müzesinde bulunmaktadır. Bu çalışmada ise Arvana yayınlarından çıkan ve Mertol Tulum'un çevirdiği 2015 baskısı kullanılmaya çalışıldı. Eserden başta Venedik ile olan savaşından olmak üzere Ege Adaları ile ilgili olan durumlardan yararlandı.

¹ Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh" Maddesi, TDV, Cilt:28, Ankara, 2003, s.143.

Peçuylu (Peçevi) İbrahim; 1574'de Macaristan'da doğan Peçevi Sultan I. Süleyman'ın İrakeyn ve daha sonraki Eğri seferine katılmıştır. Peçevi tarihi olarak bilinen eserinde I. Süleyman'ın olaylarından başlayarak IV. Murad'ın saltanatının sonlarına kadarki olayları anlatmaktadır. Eserinin tenkitli olması onu diğer yazarlardan ayıran bir özelliktir. Peçevi'nin bu çalışmadaki önemi onun Eğriboz ve İnebahtı'daki tahrir defterlerinin hazırlanmasında görev almasıdır. Bunun yanı sıra Rodos seferi ile ilgili anekdotlar vermesidir. Bunların yanı sıra birincil kaynak olarak Ziver Bey'in *Rodos Tarihi* ve Anna Komnena'nın *Aleksias*'ı kullanıldı.

Kritovoulos; kullanılan kaynaklar arasında bir Ege Adası olan İmroz (Gökçeada)'da doğan Kritovoulos (asıl adı Mihail Kritopulos)'un *Kritovoulos Tarihi* adlı eseri bulunmaktadır. Kendisi soylu bir Bizans ailesine mensup olmakla birlikte yaklaşık olarak 1400-1410'lu tarihlerde doğmuştur. Yararlandığımız Kritovoulos Tarihi 1451-1467 yılları arasında kapsamaktadır. Kuzeydoğu Ege Adalarını ve Mora'yı anlatması bakımından çalışmamız adına ele alınması gereken bir kaynaktır. Ayrıca İstanbul'un fethinden ayrıntılı olarak söz etmesi bu konuları çalışan araştırmacılar için birinci elden kaynak olacaktır. Eski Çağ'ın ünlü Yunan tarihçisi Thukydides'in tarzında yazan Kritovoulos hem İstanbul şehrini ayrıntılı olarak anlatmış hem de Ceneviz-Venedik rekabetine yönelik bilgiler vermiştir.²

Çalışmada ayrıca kronikler dışında dönem açısından değerli bilgiler veren seyahatnamelerden de yararlandı. Seyahatnameler, seyyahın gittiği coğrafyada gezip gördüğü yerleri naklettiği eserlerdir. Seyyah, eserinde gezdiği yerlerin iklimini, coğrafyasını, kültürünü ve günlük hayatını nakleder. Fakat tarihyazımında seyahatnamelerden yararlanılırken dikkatli yaklaşılmalıdır. Bunun nedeni ise seyyahın görmediği bir yeri bile yazmış oluşudur. Bilginin yanlış kullanılmaması için seyahatname eseri diğer eserlerle karşılaştırılmalıdır. Çalışmada Adalar Denizi açısından önemli bilgiler veren Jean Thevenot'un, Pero Tafur'un ve Joseph De Tournefort'un Kitap Yayınlarından basılan seyahatnamelerinden yararlandı.

Ege Adalarında Osmanlı-Venedik ilişkileri çalışması adına kullanılan araştırma eserlerin başında İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın 6 ciltlik *Osmanlı Tarihi*

² Kritovoulos, **Kritovoulos Tarihi**, çev. Arı Çokana, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. xi

eseri gelmektedir. Beylikler döneminin anlatıldığı birinci cildinden de yararlanılmakla birlikte özellikle ikinci ciltte Osmanlı-Venedik münasebetlerinin ve Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve I. Süleyman döneminde adalara yapılan seferlerin anlatıldığı yerlerden faydalanıldı. Üçüncü cildinde de Girit seferlerinin anlatımı hasebiyle İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eseri kullanıldı. Olayları kronolojik ve tenkitli anlatması bakımından eser Osmanlı Tarihi çalışmaları açısından kayda değerdir. Çalışmada yararlandığımız ikinci bir eser Johann Zinkesein'in Yeditepe Yayınlarından çevrilen *Osmanlı Tarihi* adlı kitabıdır. 7 cilt yazılan bu kitapta çalışma adına Osmanlı'nın Venedik ile ilişkilerinde anlatılan yerlerden faydalanıldı. Beylikler dönemini ve Osmanlı-Venedik ilişkilerinde ticaretin durumunun anlatıldığı kısımda Yunan tarihçi Elizabeth Zachariadou'nun *Trade and Crusade Venetian Crete* adlı eserinden de yararlanıldı. Bu eserin tek tek adaların anlatılması ve Osmanlı-Venedik ilişkilerinin öncesinin anlaşılması açısından dikkate alınması gerekir.

Çalışmada yararlanılan bir diğer kaynak ise Şerafettin Turan'ın "Türkiye-İtalya İlişkileri" dir. Şerafettin Turan bu eserinde ilk olarak Beylikler dönemine kadar ki Bizans- İtalyan Devletleri arasındaki münasebetlere ardından ikinci bölümde Türk Devletleri ile Ceneviz ve Venedik ilişkilerine ve en son çalışmayı ilgilendiren kısım olarak Osmanlı Dönemi'ndeki ilişkilere değinmiştir. Turan bu kapsamlı çalışmasında özellikle Türklerle İtalyanlar arasındaki antlaşmalardan ve ticarete konu olan ürünlerden söz etmiştir.

Yararlanılan bu kaynaklar dışında İdris Bostan'ın Kitap Yayınlarından çıkan Osmanlı Denizciliği, TTK' dan *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, Timaş Yayınlarından *Adriyatik'te Korsanlık* ve bunun yanı sıra "Türkler ve Deniz", "Türk Denizcilik Tarihi" adlı kitaplarda olan çeşitli makalelerinden, yine Halil İnalcık'ın Doğu Batı Dergisinin konu aldığı Akdeniz sayısında olan makalelerinden sıklıkla faydalanıldı. Ahidnamelerden söz ettiğimiz kısımda Meryem Kaçan'ın "XVI ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri" adlı yüksek lisans tezi, Rodos'u anlattığımız kısımda Uğur Günen' in "18.Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Rodos Adası" adlı yüksek lisans tezi ve Metin Ziya Köse'nin "Osmanlı-Venedik İlişkileri 1600-1630" adlı doktora tezi kullanıldı. Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfında bulunan Machiel Kiel ve Feridun Emecen'in makaleleri Ege Adaları açısından önem arz etmektedir. İkincil

kaynaklarda İngilizce eserler olarak Thomas Madden' in *Venice*, Frederic Lane' in *A Maritime Republic Venice* ve korsanlık kısmında Ernle Bradford' un *The Sultan's Admiral* gibi eserleri ve bunların dışında çeşitli İngilizce makalelerden yararlanıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ÖNCESİ EGE ADALARINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER

1.1. TÜRKLERİN EGE DENİZİ İLE TANIŞMALARI

Roma İmparatorluğu'nun devamı olan ve MS 395 yılında Doğu Roma olarak adlandırılan Bizans İmparatorluğu'nun Türk toplumlarıyla yakın ilişkiler kurması Avrupa Hunları dönemine dayandırılır. Avrupa Hunları' nın neden olduğu Kavimler Göçü' nden hemen sonra ikiye ayrılan Roma İmparatorluğu'nun Batı kanadı MS 476 yılında yıkılmışken, Doğu kanadı (Bizans) varlığını 1453 yılına kadar sürdürmüştür. Anadolu'da Türkler ve Bizans İmparatorluğu'nun karşılaşması ise Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra bu devletin yönünü Batı'ya çevirmesiyle gerçekleşmekte ve 1071 Malazgirt Meydan Muharebesiyle büyük bir zafer elde ederek Anadolu'nun kapılarını Türklere açmasıyla devam etmektedir. Büyük bir yenilgi alarak orduları dağılan Bizans İmparatorluğu, bu savaştan sonra Türklerin Ege ve Marmara'ya kadar ilerleyişini durduramamıştır.

Zamanla sınırları genişleyen Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu'nun fethedilmesi için farklı bölgelere beyler göndermiştir. Bu beylerden yalnızca iki tanesi geçici olarak denizlere ulaşabilmiştir. İlki Süleyman Bin Kutalmış tarafından İznik (Nicaea)'e vali olarak atanan Ebu Kasım, 1086-1092 yılları arasında bağımsızlık için mücadele etmiş, bir donanma oluşturmuştur fakat donanması daha denizle buluşmadan Bizanslı Amiral Manuel Butumites tarafından yok edilmiştir.³ Ebu Kasım'a göre daha başarılı olan İzmir ve çevresinde beyliğini kuran Çaka, Ege Denizi'ndeki Bizans donanmasına zor anlar yaşatmıştır. İzmir tersanesinde gemiler

³ John Pryor, **Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş (Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler)**, çev. Füsun Tayanç ve Tunç Tayanç, Kitap Yayınevi, 1. Basım, İstanbul, 2004, s.119.

inşa ettirerek bir donanma hazırlayan Selçuklu döneminin ilk Amirali olarak bilinen Çaka, Ege'deki Bizans Adaları üzerine sefere çıkmıştır.

1.2. İLK TÜRK DENİZCİ BEYLİĞİ: İZMİR BEYLİĞİ

İlk önce Klazomenai (Urla), Phokeia (Foça) sonrasında Midilli (Lesbos) ve Sakız (Chios) adaları ele geçirilmiştir. Çaka Bey bu adalardan sonra Sisam (Samos) ile Rodos'a doğru yol almıştır. Denizlerdeki faaliyetlerinin yanı sıra Çaka, 1090-1091 yıllarında İstanbul kuşatmasında Peçeneklerin yanında yer almıştır. Kuşatmanın başarısız olması üzerine Çaka İzmir'e geri dönmüştür. 1091-1092 tarihlerinde Bizans ordusu Çaka üzerine sefere çıkmıştır. Midilli ile İzmir arasında Konstantinos Dalassenos tarafından Çaka yenilgiye uğratarak himayesindeki birçok ada ele geçirilmiştir. Durup dinlenmeden yeni bir donanma hazırlığına giren Çaka Bey Abydos yakınlarında Bizanslı elçilerin kışkırtmaları sonucunda damadı I.Kılıç Arslan tarafından öldürülmüştür.⁴

İmparator Aleksios Komnenos (1081-1118), I.Haçlı Seferi ile Türkleri güneye ve doğuya püskürtmüştür. Çaka Beyliği'nin merkezi İzmir'e karadan ve denizden hareket eden İmparator kuvvetlerinin burayı aldıktan sonraki hedefi Efes (Selçuk) olmuştur. Bizans kuvvetlerinin başında bulunan Ioannes Doukas, Efes'te Türkleri yenilgiye uğratmakla yetinmeyip Sardes (Sard), Alaşehir, Ladik ve Bolvadin'e kadar olan toprakları ele geçirmiştir.⁵

1.3. ÇAKA BEY SONRASINDA KURULAN DENİZCİ TÜRK BEYLİKLERİ

I. Haçlı Seferiyle Batıdaki topraklarda ve sahillerde yaklaşık iki yüz yıla yakın yani Mentеше Beyliği'nin kuruluşuna kadar Türk hâkimiyetine son verilmiştir. Mentеше Beyliği ve diğer denizci beyliklerin kurulmasıyla Çaka'nın denizlerde yürüttüğü politika kaldığı yerden devam edecektir. Türkler, Akdeniz'de Batıya göre

⁴ Anna Komnena, **Aleksias**, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996, ss.230-271.; Akdes Nimet Kurat, **Çaka Bey (İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi MS.1081-1096)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 3.Baskı, Ankara, 1966, ss.26-55.; Alex Mallet, "Çaka Bey", çev. Serkan Acar, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3, 2016, ss.73-74.

⁵ Hüseyin Kayhan, "Osmanlı Öncesi Akdeniz ve Çevresinde Türk Korsanları", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, Ankara, 2005, ss.271-272.

daha erken bir tarihte denizlerde görülecektir. 1176 yılında Selçuklular ile Bizans arasında gerçekleşen Miryokefalon Savaşı ve doğuda Moğol istilası Türklerin Anadolu'da yayılma sürecini hızlandırmıştır. Karada yürüttüğü aktif siyasetini denizlerde de uygulamak isteyen Selçuklu Devleti, siyasi bütünlüğünü bozabilecek tüm unsurları ortadan kaldırmaya yönelik politikalar izlemiştir. İlk olarak 1207'de kuşatılan ancak alınamayan ve stratejik öneme sahip milletler arası ticaretin yoğun olduğu Antalya'yı 1216 yılında fethetmiştir.⁶ Daha sonra Antalya'dan da deniz kuvvetlerinin katıldığı bir seferle Alaiye (Alanya) ele geçirilmiştir.⁷

Antalya ile Alaiye'nin ele geçirilmesiyle Selçuklular Akdeniz'de sürdürülmekte olan ticari faaliyetlere katılarak söz konusu bölgede faal olan diğer bir devletle -Venedik ile- çeşitli ticaret antlaşmaları imzalamış ve bu devlete kolaylıklar sağlamıştır.⁸ Kısacası Türklerin denizlerle ilişkisi tam anlamıyla ve uzun süreli kesilememiştir.

1.4. VENEDİK'İN DOĞUŞU VE EGE DENİZİ'NDE YAYILMA SÜRECİ

Akdeniz'den Karadeniz sahillerine kadar birçok yerde bulundurduğu donanması ve Batı'dan Doğu'ya kadar karşılaştığı devletlerle kurduğu başarılı diplomatik ilişkilerle Venedik, İtalyanca Venezia, Latince Venetia⁹ olarak adlandırılmaktadır.¹⁰ Kaynaklarda kuruluş tarihi olarak 25 Mart 421 yılı belirtilmektedir.¹¹ Venetler tarafından kurulan ve başlangıçta Bizans İmparatorluğu'na bağlı Venedik'in başında seçimle göreve gelen doc/doj/doge olarak adlandırılan bir başkan bulunurdu. İlk doge'unu 697 yılında seçerek kısmi

⁶ Abdullah Ekinci, "Türkiye Selçuklularının Akdeniz Politikası ve Doğu Akdeniz'de Hakimiyetin Tesisi", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, Ankara, 2005, ss.247-248.

⁷ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye (1071-1318)**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, ss.335-338.

⁸ Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, TTK, 1958, ss.124-125.

⁹ Venetii ismiyle anılan halk eski çağlardan beri Venedik'te yaşamaktaydı. Donald Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 1.; Sina Kabağaç- Erdal Alova, **Latince Türkçe Sözlük**, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1995, s.628; Tacitus, **Germania**, çev. A.Birley, Oxford University Press, 1999, s.61.

¹⁰ Maria Pia Pedani, "Venedik" Maddesi, **TDV**, Cilt:43, İstanbul, 2013, s.44.

¹¹ Julius Norwich, **A History of Venice**, Penguin Books, London, 2003, s.49.; Thomas Madden, **Venice**, Viking, London 2013, s.19.

bağımsızlık kazanmıştır.¹² Tam bağımsızlığını 840 yılında elde eden Venedik¹³ , Bizans ile ilişkilerini koparmamıştır. Ekonomik açıdan güçlü bir devlet olabilmek için Bizans ile iyi ilişkiler içerisinde olması gerektiğinin farkındaydı. Nitekim korsanlarla mücadele konusunda Bizans ile antlaşma yaparak Adriyatik'teki korsanları temizlemiştir.

Bulunduğu konumun gerektirdiği ekonomik koşullar itibariyle denize bağlı bir devlet olan Venedik, Bizans ile ilk ticari antlaşmasını 992 yılında Doge II.Pietro Orseolo (991-1009) döneminde yapmış ve bazı ayrıcalıklar elde etmiştir. Venedik ile Bizans arasındaki diğer bir antlaşma da 1082 yılında Norman saldırılarına karşı koymak için Venedik'ten istenen yardım sonucu gerçekleşmiştir. Venedik üzerine düşen görevi yerine getirerek, Bizans'a gereken askeri desteği ve donanma gücünü sağlamıştır. Bizans İmparatoru I.Aleksios Komnenos yardımların karşılığında Venedik'e bir dizi ayrıcalıklar tanımıştır.¹⁴ Venedik Cumhuriyeti bu antlaşmayla kazandığı imtiyazların yanı sıra Akdeniz ve Ege'de önemli bir güç haline gelmiştir.

Doğu'da elde ettiği imtiyazlarla zaman içerisinde zenginleşen Venedikli tacirler Konstantinopolis'teki diğer tüccarların isyan etmelerine neden olmuştur. Çünkü Venediklilere verildiği kadar bu tüccarlara ayrıcalık verilmemiştir. Bunun üzerine imparator II. Ioannes Komnenos (1118-1143) Venediklilerin imtiyazlarını sonlandırmak istediye de Venedik donanması Ege Adalarına saldırarak buna müsaade etmemiştir.¹⁵ Bizans için tatsız bir gelişme olarak görülen Ege Adaları saldırısından sonra müttefikini kaybetmeyi göze alamayan imparator, Venedik'e verilen önceki imtiyazları 1126 Fermanıyla onaylamıştır.¹⁶ Düşmanlarına karşı kendisini destekleyen Venedik'e Bizans tarafından verilen ayrıcalıklar zamanla genişletilerek devam etmiştir. Fakat 1150 tarihinden sonra başlayan Bizans ile Venedik arasındaki sürtüşmeler 1204 tarihine gelindiğinde açık bir savaş halini alacaktır.

¹² Şerafettin Turan, **Türkiye- İtalya İlişkileri (Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine)**, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, ss.21-22.

¹³ Donald Nicol, **Bizans ve Venedik (Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine)**, Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul 2000, s.25.

¹⁴ Söz konusu ayrıcalıklar ve konuya dair geniş bilgi için bkz. Donald Nicol, ss.54-60.

¹⁵ Emel Altan Ege, "Venedik: Akdeniz'de Doğu ile Batı'nın Buluşma Noktası", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, Ankara, 2005, s.60.

¹⁶ Donald Nicol, s.77. ; Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, TTK, 2017, s.349.

1.5. KIRILMA NOKTASI: 1204 (EGE ADALARININ EL DEĞİŞTİRMESİ)

Bizans imparatorları tarafından “imparatorluğun sadık hizmetkârı ve güvenilir müttefiki” olarak nitelendirilen Venedik Cumhuriyeti artık Bizans’a ait toprakları alabilmek için Haçlılarla iş birliğine başvuran bir rakip görünümündedir. Venedik denizlerdeki çıkarlarını ve elde ettiği ticari ayrıcalıkları kaybetmemek adına başlangıçta IV. Haçlı Seferine karşı olumlu bir tutum sergilememiştir. Venedik’in IV. Haçlı Seferine katılımı konusundaki çekingen tavrı Eylül 1202 yılında San Marco Meydanında coşkulu konuşmalarıyla Doge Enrico Dandolo¹⁷ (1192-1205) tarafından değiştirilecektir.¹⁸ Elde ettiği ticari üstünlüğü siyasi anlamda da sürdürmek isteyen Venedik, Doge Enrico Dandolo’nun yönlendirmesiyle IV. Haçlı Seferine katılmıştır. İlk üç seferin aksine Kudüs üzerine değil de Konstantinopolis üzerine gerçekleşen bu seferde Haçlı donanmasını komuta eden Enrico Dandolo döneme damgasını vurmuştur. Venedik’in uzun süredir hayalini kurduğu Bizans İmparatorluğu toprakları üzerindeki siyasi ve ticari hâkimiyet, Enrico Dandolo’nun yönünü Konstantinopolis’e çevirmesiyle gerçekleşmiştir.

13 Nisan 1204 yılında Bizans başkenti Konstantinopolis Haçlılar tarafından işgal edilmiştir. Haçlı kuvvetleri ile Venedik arasında IV. Haçlı Seferi sonucunda Bizans İmparatorluğu’nun nasıl paylaşılacağına dair bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma ile en kazançlı devlet Venedik olmuştur. Ticaret için elverişli liman ve adaların bulunduğu Adriyatik, İon Denizi ve Ege’deki topraklar Venedik’e verilmiştir. Sahip olduğu bu yerleri korumak ve Anadolu’daki ticari faaliyetlerini sürdürebilmek için Venedik, İznik Rum Devleti ve Türkiye Selçuklularıyla da (1220) ticari antlaşmalar yapmıştır. Denizlerdeki mücadele bu tarihten sonra iki İtalyan Devletin (Ceneviz-Venedik) çekişmesiyle devam edecektir.

¹⁷ Enrico Dandolo ve ailesinin tarihi geçmişi, Doge Enrico Dandolo’nun kişiliği ve hayatı, Venedik’in Haçlı Seferine katılımı ve yükselmesi gibi detaylı bilgiler için bkz. Thomas Madden, **Enrico Dandolo & The Rise of Venice**, John Hopkins University Press, London, 2007.

¹⁸ Donald Nicole, s.125.

1.6. VENEDİK VE CENEVİZ ARASINDAKİ MÜCADELELER

İtalya'nın kuzeybatı kesiminde bulunan Ceneviz, diğer İtalyan şehir devletleriyle ilişki içerisindeydi. 1099 yılında bağımsızlığına kavuşarak Akdeniz'de var olan deniz ticareti ağına katılmıştır. Dönemin güçlü devleti Bizans'tan 1155 yılında imtiyazlar elde etmiştir. Ceneviz'e verilen imtiyazlar zamanla artarak devam etmiş bu da Cenevizlileri Ege Adalarındaki korsanlık faaliyetlerini destekleyecek kadar güçlü bir devlet haline getirmiştir.¹⁹ IV. Haçlı Seferiyle önemli topraklara ve işlek limanlara sahip olan Venedik Cumhuriyeti, hâkim olduğu yerleri korsanlardan koruyabilmek için Türkiye Selçukluları ile ahidnâmeler imzalamıştır. Sadece korsanlar değil Cenevizliler de Venedik'e zor zamanlar yaşatmaktadır. 1204-1261 yılları arasında Konstantinopolis'te hüküm süren Latinler, 1261 yılından itibaren burayı tekrar eski sahibi Bizans'a iade edecektir. İznik'te varlığını sürdüren Bizans Devleti 15 Ağustos 1261 yılında Latin devletlerin kendi aralarındaki mücadelelerinden faydalanarak Konstantinopolis'i alıp tekrar başkent yapmıştır.²⁰

1261 yılından sonra korsanlık faaliyetleri hız kazanırken ikinci plana atılan Cenevizliler de bölgede varlığını hissettirecektir. Bizans İmparatoru VIII. Mikhael Palaiologos (1259-1282), kendisine karşı oluşturulan Batılı güçlerle mücadelede ve Venedik'in Bizans'a karşı olumsuz tutumlarını bertaraf etmede Cenevizlilerle ittifak yapmanın uygun olacağını düşünmüş olmalı ki Cenevizlilere ayrıcalıklar tanımıştır. 13 Mart 1261 yılında Nymphaion'da (Nif/Kemalpaşa) Ceneviz ile bir ittifak antlaşması yaparak önemli bir konumda olan Galata'yı Cenevizlilere tahsis etmiştir. Ayrıca Bizans sınırları içerisinde serbest ticaret yapma hakkını elde eden Cenevizliler çok geçmeden ayrıcalıklarını Karadeniz kıyısı boyunca kurdukları liman kentleriyle taçlandırmıştır.²¹ Venedik'le yapılan mücadelede Ceneviz ile devam eden iş birliği yeterli olmayınca diplomasi alanındaki yeteneğini kullanan imparator VIII.

¹⁹Aldo Gallotta, "Ceneviz" Maddesi, **TDV**, Cilt:7, İstanbul, 1993, s.363.

²⁰Michael Angold, **Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261) A Byzantine Government in Exile**, Oxford University Press, 1975, s.81.

²¹A.A.Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s.604. Donald Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453**, çev. Bilge Umar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009,s.45. ; Aldo Galatto, "Ceneviz" Maddesi, s.363.

Mikhael Palaiologos Venedik'le uzlaşma politikası izlemenin yararlı olacağına kanaat getirerek 1265 yılında bir antlaşma yapmıştır.²²

1260-1310 yılları arasında Bizans Devleti'nin çöküşünü hızlandıran bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelere örnek olarak Venedik ile Ceneviz'in Ege Adalarına hâkim olmak için birbirleriyle olan kıyasıya mücadeleleri ve Moğol İstilasından kaçan Türkmen Beyliklerin Batı Anadolu'ya doğru ilerlemeleri verilebilir. Bu tarihler arasında Bizans'ın idaresinde bulunan limanlarda gemiciler, korsanlar ve gemi yapımında ustalar bulunmaktaydı. Bizans Devleti çöken ekonomisini iyileştirmek adına limanlarda tasarruf sağlama girişimlerinde bulunmuştur. Neticede birçok Rum gemici, gemi yapımcıları ve esnaf işsiz kalmıştır. Türk Beylikleri bu usta yerli Rumları yanlarına alarak denizlerde kullanılmak üzere istihdam etmiştir.²³ Anadolu'da beylikler halinde yerleşen Türkleri bir tehdit unsuru olarak algılayan Bizans İmparatoru 1296 yılında gerçekleşen olaydan²⁴ sonra bile Venedik ile ilişkilerini tamamen koparamıyordu ve yeni yeni antlaşmalar yapacaktı. Çünkü artık denizlerde ortak bir rakipleri vardı: Türkler.

1.7. BEYLİKLER DÖNEMİ ADALAR DENİZİ

1243 yılında meydana gelen Köseadağ Savaşında Selçukluların yenilerek İlhanlı egemenliğine girmesiyle başıboş kalan Türkmen Beylikleri artan Moğol baskıları sonucu Batı'ya doğru ilerlemişlerdir. Anadolu'nun batı topraklarında bulunan Bizans İmparatorluğu'nun 13.yüzyılın sonları ve 14.yüzyılların başlarında ekonomisi çökmek üzereydi. Çünkü Levant ticaretine hayati önem atfeden Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan devletlerine verdiği ticari imtiyazlar sürekli genişletilmekteydi. İçinde bulunduğu iç karışıklıklar ve ekonomide tasarruf sağlama girişimleri nedeniyle halka dayatılan ağır vergiler, Türkmen Beyliklerin Batı'ya ilerlemelerini ve bu bölgelere yerleşmelerini kolaylaştıran etmenler arasında gösterilebilir.

²²Mustafa Daş, **Bizans'ın Düşüşü**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2006, ss.46-49.

²³ Halil İnalçık, "Akdeniz ve Türkler", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, Ankara, 2005, ss.140-142.

²⁴ 1296 yılında Venedik donanması Marmara'ya girer. Bunun üzerine Bizans İmparatoru, Venedik Balyosu Marco Bembo'yu tutuklatır. Ve birçok Venedikli öldürülür... Olayın detayı için bkz. Donald Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453**, ss.140-141.

Türklerin Ege kıyılarına yerleşmesiyle Batı Anadolu'da güç dengeleri tekrar değişecektir. Bizans'tan 1204 yılından sonra önemli Ege Adalarını ele geçiren Venedik ile Midilli, Sakız ve Foça gibi Anadolu'ya yakın olan adalara sahip Ceneviz'in çıkarları çatışmaktadır. Bu bölgede 1261 yılından sonra Menteşeoğulları ve Aydınöğulları hâkimiyet kurarak İtalyan devletlerine zor zamanlar yaşatacaklardır.

1.8. MENTEŞE BEYLİĞİ

Nasıl ve ne şekilde kurulduğuna dair bilgilerin yetersiz kaldığı, kuruluş tarihi olarak 1282 yılının belirtildiği Menteşe Beyliği'nin aslında bu tarihten önce Karia bölgesi (günümüz Muğla yöresi) ve civarında bulunduğu tespit edilmiştir.²⁵ Ayrıca Paul Wittek eserinde 1261 yılından sonra Karia'nın Türklerin eline geçen ilk arazi olduğunu ifade etmektedir.²⁶ Sınırları içerisinde Balat (Milet), Marmaris, Milas, Meğri (Fethiye) gibi önemli bölgeleri bulunduran Menteşe Beyliği İtalyan devletleriyle ticari ilişkiler kurabilmek için müsait bir konuma sahipti. Dönemin Bizans İmparatoru VIII.Mikhael Palaiologos oğlu Andronikos'u Türkleri söz konusu bölgeden atmak için görevlendirdiyse de Türk kuvvetleri daha ileriye giderek Aydın iline yakın Güzelhisar'ı fethettiler. 1296 yılında yine Bizans kuvvetleri Muğla'yı Türklerden geri alabilmek için girişimde bulunsa da sonuç itibarıyla başarısız olacaktır ve Türkler tam anlamıyla Muğla ve çevresine hâkim olacaklardır.²⁷

1.8.1. Menteşe Beyliği'nin Ege Adalarındaki Faaliyetleri

Menteşe Beyliği Karia bölgesinde hâkimiyetini tesis ettikten sonra gemi yapım tekniklerini öğrenerek denizlere açılmıştır. İlk olarak Menteşe Bey'in oğlu Mesud 1300 yılında Rodos üzerine sefere çıkarak adanın önemli bir kısmını ele geçirmiştir. Bilindiği üzere Rodos adası, Ege denizinin güneydoğusunda yer almaktadır. "Gül" anlamında kullanılan Rados kelimesiyle bilinen adaya İtalyanlar

²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:1, TTK, 2003 (8.Baskı), s.54.

²⁶ Paul Wittek, **Menteşe Beyliği (13.-15.Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik)**, çev. O.Ş. Gökyay, TTK, 1944, s.43.

²⁷ Ali Sevim-Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, TTK, 1989, s.279.

Radi, Hıristiyanlar Rodos, Osmanlılar Rados demişlerdir. MÖ 407 yılına tarihlenen adanın kurucuları Dor'lardır. Dönemin önemli bir ticaret merkezi olma özelliğine sahipti. Uzun bir süre Dorlar'ın egemenliğinde kalan ada sırasıyla Atina, Sparta, Pers ve Makedonyalıların işgaline uğramıştır. MS 44 yılından itibaren Romalılara bağlı olan ada MS 297'de Bizans egemenliğine girmiştir. 395 tarihinde Roma ikiye bölününce Rodos adası savunmasız kalmıştır ve savunmasız kaldığı dönemde Arapların kısa süreli yerleşim yeri olmuştur. 14.yüzyılın başına kadar Bizans, Ceneviz ve Venedik çekişmelerinin yoğun olarak yaşandığı adada Türk hâkimiyeti kısa sürecektir. Zira St.Jean şövalyeleri²⁸ Rodos'a talip olacaktır. 1310 yılında Fransa Kralı VI. Philippe ve Papanın teşvikiyle St.Jean Şövalyeleri bir diğer adıyla Rodos Şövalyeleri adayı tamamen ele geçirmişlerdir.²⁹ Mentеше oğlu Orhan Bey'in Rodos'u tekrar alabilmek için verdiği tüm çabalar sonuçsuz kalmıştır.³⁰ St.Jean Şövalyeleri adayı aldıktan sonra imar faaliyetleriyle sağlam sur ve kaleler inşa ettirmişlerdir. 1522 yılında Osmanlı Devleti Rodos adasını topraklarına katana kadar St.Jean Şövalyeleri adayı Doğu Akdeniz'de Müslüman devletlere karşı bir üs olarak kullanacaklardır.³¹

Türklerin Batı Anadolu'daki varlıklarından rahatsızlık duyan ve Türklerin Batı Anadolu topraklarına yayılmalarını istemediği için 1304 yılında Katalanlarla iş birliği yapan Bizans İmparatoru, Mentеше Beyliği'nin elinde olan birkaç şehri ele geçirmiştir. Bizans Katalan ittifakı, Katalan Askeri Birliği Lideri Roger de Flor'un 1305'te imparatorluk sarayında öldürülmesiyle son bulmuştur. Bizans'a karşı nefret duyguları uyandıran bu olay sonrası Katalanlar Türklerle iş birliği yaparak Bizans'a ait yerlere zarar vermişlerdir.

²⁸Fakirlere yardım amacıyla 1043'te Gerardo Tommaso tarafından Kudüs'te kurulan St.Jean Şövalyeleri için ayrıntılı olarak bkz. Antony Lutrell, **Latin Greece,the Hospitallers and the Crusades**, Variorum London 1982. ; **The Hospitallers,The Mediterranean and Europe**, ed. Karl Borhardt, Nikolas Jaspert, Ashgate, 2007.

²⁹ Ziver Bey, **Rodos Tarihi**, çev. Harid Fedai, TTK 2013, ss.49-52.; Uğur Ünen, **18.yüzyılda Osmanlı İdaresinde Rodos Adası**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013, ss.3-18.

³⁰ Erdoğan Merçil, "Mentешеoğulları" Maddesi, **TDV**, Cilt:29, Ankara, 2004, s.152.

³¹ Machiel Kiel, "Rodos" Maddesi, **TDV**, Cilt:35, İstanbul, 2008, s.156.

1.8.2. Girit'in Önemi

Batı dillerinde Krete, Crete şekliyle bilinen Girit adasına Araplar tarafından da İkritiyye, Akritiş, İkridiş, İkritiş gibi isimler verilmiştir. En önemli şehirleri arasında Hanya, Resmo ve Kandiye gösterilebilir. Girit adasının ilk sakinleri Küçük Asyalılar aynı zamanda Minos kültürünün de kurucularıdır. MÖ 67-66 yıllarında Romalılar adayı tamamen hâkimiyetleri altına alarak askeri ve iktisadi bir üs olarak kullanmışlardır. Roma İmparatorluğu ikiye bölününce Makedonların vilayeti olan ada daha sonra Arapların akınlarına maruz kalmıştır. Emeviler döneminde başlayan akınlar Abbasiler döneminde de sürmüştür. Kandiye, adaya yerleşen Araplar tarafından kurulmuştur. Bizanslılar adaya akınlar yaparak önce Kandiye'yi daha sonra tüm adayı ele geçirmişlerdir. IV. Haçlı seferine kadar Bizans egemenliğinde olan Girit adası 1204 yılında Enrico Dandolo'nun temsilcileri ve Montferra Markisi Boniface arasında imzalanan bir antlaşma ile Venedik'e satılmıştır. Zamanla Girit'e yerleşerek adaya kale ve garnizonlar yaptıran Venedikliler, sonraki yüzyıllarda adayı ileri karakol durumuna getirdiler.³² Venedik, Girit Dukalığı aracılığıyla Türk Beyliklerinden Menteşe Beyliği ve Aydınoğulları ile ticari ve siyasi ilişkiler kurmuştur. Elizabeth Zachariadou'nun eserinde Menteşe Türkleri ile Venedik arasında 1318 tarihli bir antlaşmanın yapıldığına ve 14.yüzyıl başlarında Menteşe ile kurulan ilişkilerin ilk olarak Girit'teki Venedikliler aracılığıyla gerçekleştirildiğine dair bir ifade yer almaktadır.³³ Bunun yanı sıra Şerafettin Turan'ın eserinde bahsedilen Menteşe Beyliği ile Venedik arasındaki ilişkilerin 1271 yılından itibaren Menteşe Beyliği'nin sınırları dâhilinde bulunan Makri (Fethiye)'ye, Venedik'e ait Negroponte (Eğriboz)'dan gelen tüccarlarla başladığını söylemek mümkündür.³⁴ Ayrıca Elizabeth Zachariadou Aydınoğulları ile de aynı yolla ilişkilerin kurulduğunu belirtmektedir.³⁵

Türkler, Katalanlar ile birlikte korsanlık faaliyetlerini sürdürerek Ege'deki Hıristiyan dünyasının çıkarlarını bozmaktaydı. Çıkarları bozulan devletlerden biri olan Venedik bunu önlemek amacıyla daha önce Menteşe Beyliği ile Girit Dukalığı

³² Cemal Tukin, "Girit" Maddesi, **TDV**, Cilt:14, İstanbul, 1996, s.85-86.

³³ Elizabeth Zachariadou, **Trade and Crusade (Venetian Crete and the Emirates of Menteşe and Aydın 1300-1415)**, Venice 1983, s.5.

³⁴ Şerafettin Turan, ss.201-202.

³⁵ Elizabeth Zachariadou, s.5.

aracılığıyla sürdürülen ticari ilişkileri yasaklamıştır. 1322’de yasaklanan ilişkiler Orhan Bey’in çabaları sonucunda 1331 Nisanında yapılan bir antlaşmayla tekrar hayata geçirilmiştir.³⁶ Yapılan antlaşma ile Venedikli tacirlerin denizlerde ve karada güvenliği sağlanmıştır. Venedikli tüccarlara tanınan imtiyazlar 1337 yılında yenilenmiştir. Venedik ile Menteşe Beyliği arasında 1358 ve 1375 yıllarında yine antlaşmalar imzalanmıştır. Yıldırım Bayezid’in Menteşe Beyliği’ne ait toprakları himayesine almasıyla Venedik ile olan ilişkiler farklı bir boyut kazanacaktır.

Önemli Ege adalarından Sakız ve Foça’yı elinde bulunduran Ceneviz ile Menteşe Beyliği arasındaki ilişkiler Venedik’le yaşandığı kadar yoğun olmamıştır. Yalnız şunu belirtmekte fayda vardır: Rodos Şövalyeleri ile Cenevizlilerin kendi aralarında yaptıkları ticari faaliyetler Rodos Şövalyelerinin, Ceneviz mallarını müsadere etmesiyle son bulmuş ve bundan sonra Ceneviz, Menteşe Beyi ile iyi ilişkiler kurmuştur. Kurulan iyi ilişkiler neticesinde Ceneviz ve Menteşe Beyliği, Rodos Şövalyelerine ait Rodos’a saldırmışlardır. Başarısızlıkla sonuçlanan Rodos saldırısından sonra Ceneviz ve Türklerin oluşturdukları donanma Rodos yakınındaki gemilere tehdit oluşturmuştur.³⁷ 1311 yılından Osmanlı Devleti’ne katılmasına kadar Menteşe Beyliği ve Ceneviz arasındaki ilişkiler ittifak antlaşmaları şeklinde ve yüzeysel olarak devam etmiştir.

1.9. AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ’NİN KURULUŞU

Adalar Denizi’nde 14.yüzyılın başlarında denizci bir beylik olarak dikkat çeken Aydınoğulları Beyliği, Mübarizeddin Gazi Mehmet Bey tarafından Birgi merkezli olarak kurulmuştur.³⁸ Menteşe Beyliği gibi denizlerde etkin olan ve Adalar Denizi’nde kolonileri bulunan Venedik için tehlike arz eden Aydınoğulları içte ve dışta birçok mücadelede yer almıştır. Eski Çağlardaki Lidya ve İonia bölgesinde bulunan beyliğin kurucusu Mehmet Bey 1304 yılında Menteşe Bey’in damadı Sasa Bey tarafından fethedilen Ayasuluk ve Selçuk’u 1308 yılında kendi beyliğine

³⁶ Şerafettin Turan, s.202.

³⁷ Elibazeth Zachariadou, s.11.

³⁸ Mehmet Ersan ve Mustafa Alican, **Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri**, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s.141.

katmıştır.³⁹ Daha önceleri Germiyanoglularında subaşı görevini ifa eden Mehmet Bey, Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu taht kavgaları ve ekonomik krizlerden yararlanarak Adalar Denizi'nde kaldığı yerden fetih hareketlerine devam etmiştir.

1261 Kemalpaşa (Nif) Antlaşmasıyla Cenevizliler İzmir Limanından yararlanma hakkını kazanmışlardı. Ayrıca şehirde oturma hakkını da elinde bulunduran Cenevizliler 1304 yılında bu haklarını Bizans İmparatoru II.Andronikos (1282-1328)'a onaylatmışlardı. Aşağı İzmir ve Yukarı İzmir olarak ikiye ayrılan şehrin her iki bölümü de Cenevizli Zaccaria ailesinin denetimindeydi. 1317 yılına gelindiğinde Aydınolu Mehmet Bey, İzmir'in üst bölümünü işgal ederek Cenevizlilerin elinde bulunan Aşağı İzmir'in işgali için uygun ortamı yaratmıştır.⁴⁰ Aydınolu Mehmet Bey bu tarihlerden sonra fethettiği toprakları beş oğlu arasında bölüştürerek Birgi'ye yerleşmiştir. İlk donanması Selçuk (Ayasuluk)'ta inşa edilen Beyliğin diğer donanması İzmir yöresinin yönetimini üstlenen Umur Bey tarafından inşa edilmiştir.⁴¹

Aydınolu Mehmet Bey 1317 yılında İzmir'in Yukarı kesimini bugünkü ismiyle Kadifekale'yi ele geçirmiştir. 1329 yılında ise Umur Bey bir süredir kuşatma altına aldığı Sahil İzmir'ini yani Aşağı Kale olarak bilinen yeri fethetmiştir. Böylece Batı Anadolu bölgesinin en önemli sahillerinden olan İzmir, Aydınogluları Beyliği kontrolüne geçmiştir.⁴²

Türk devrinden önceki adı Tenesos olan Bozcaada tarih boyunca farklı milletleri bünyesinde barındırmıştır.⁴³ Randolph eserinde çok dağlık olarak söz ettiği adaya Türklerin de "Boş adası" tanımını kullandıklarını eklemektedir.⁴⁴ İzmir'in alınmasının ardından Umur Bey'in ilk deniz akını 1328 yılında Bozcaada üzerine olacaktır. Kardeşi İbrahim Bey'in kendisine yardım ettiği Bozcaada seferinde başarı sağladığı söylenemez.⁴⁵ İkinci hedefini Sakız Adası oluşturur. Chios/Khios, Chio ve

³⁹ Ali Sevim ve Yaşar Yücel, s.267.

⁴⁰ Şerafettin Turan, s.228.

⁴¹ Mehmet Ersan ve Mustafa Alican, s.142.; Selahattin Döğüş, "Beylikler Dönemi Türk Denizciliği ve Gazi Umur Efsanesi", **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Cilt: 3, TTK, İstanbul, 2013, ss.26-27.

⁴² Tuncer Baykara, **Aydınolu Gazi Umur Bey**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, s.34.

⁴³ Cengiz Orhonlu, "Bozcaada" Maddesi, **TDV**, Cilt:6, İstanbul, 1992, s.317.

⁴⁴ Ber Randolph, **The Present State of the Island in the Archipelago**, Oxford, 1986, s.44.

⁴⁵ Feridun Emecen, "Aydınolu Umur Bey: Kısa bir Biyografi Denemesi", **Aydınogluları Tarihi**, ed.Mehmet Ersan,Cüneyt Kanat ve Mehmet Şeker, TTK, 2013, s.46.

Khio olarak adlandırılan Sakız adasının tarihi Bronz Çağına kadar inmektedir. Ada birçok farklı milletin uğrak noktası olup ticaret ve esir pazarıyla ün salmıştır. Sakız Adası ayrıca Arapların daha sonra da Selçukluların saldırılarına maruz kalmıştır. 1204 yılına kadar Bizans toprağı olan ada, bu tarihten sonra bir süre için Latin toprağı olmuştur. Nif Antlaşmasıyla Cenevizlilere bu adada bazı haklar tanınmıştır. Ada 1304 yılında ise Cenevizli Benedetto Zaccaria'ya Bizans İmparatorluğuna yaptığı yardımlar karşılığında bırakılmıştı. Menteşe Beyliği Sakız Adasına seferler düzenleyerek bir süre için adayı hâkimiyet altına almıştı. Kısa süreli hâkimiyetin ardından Cenevizli Zaccaria Ailesi adayı tekrar idaresine almıştı. 1319 yılına gelindiğinde Aydınoğlu Mehmet Bey Ayasuluk'ta inşa ettiği donanmasıyla Sakız üzerine yürüdüyse de başarılı olamamıştır.⁴⁶ Latinlerin başarısıyla son bulan bu akından aşağı yukarı on yıl sonra Aydınoğlu Mehmet Bey'in oğlu Umur Bey adaya saldırarak çok sayıda esir ve ganimetlerle İzmir'e dönmüştür.

Bu saldırıyla Umur Bey, babası Mehmet Bey'in III. Andronikos (1328-1341) ile 1329 yılında yapılan ve Bizans toprakları üzerine sefer yapılmayacağına dair ifadeler içeren antlaşmaya riayet etmediğini göstermektedir.⁴⁷ Menteşe ve denizci Türk beyliklerinin desteğiyle Umur Bey 1331'de Gelibolu, 1332 Semadirek ve 1333 yılında ise bazı Ege Adaları ve daha sonra Mora sahilleri üzerine sefere çıkmıştır. Akabinde yönünü Eğriboz'a çevirerek burayı haracgûzarı yapmıştır.⁴⁸ 1319-1329 yılları arasında Adalar Denizinde bulunan Venedik kolonilerine en çok zararı Rum ve Ceneviz korsanları verse de Türk- Katalan iş birliğiyle oluşturulan donanmanın eksik kalır yanı yoktu. 1327 yılında Türkler Aegina adasını ve Mora'daki Latin topraklarını yağmalayarak Venedik'e karşı faaliyet alanlarını genişlettiler. Adalar Denizi'nde kolonileri bulunan Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan deniz devletleri Batı Anadolu'da Türklerin ilerleyişinden rahatsızlık duyarak ittifak arayışına girmişlerdir. İttifak girişimleri ilk olarak Venedik tarafından dile getirilmiş ve 1324 yılında II. Andronikos ile bir antlaşma gerçekleşmiştir.⁴⁹ Olumsuzlukla sonuçlanan bir ittifak denemesi olsa da kısa bir süre sonra Venedik'in çabalarıyla Türklere karşı bir ittifak oluşturulacaktır.

⁴⁶ Ali Fuat Örenç, "Sakız Adası" Maddesi, **TDV**, Cilt: 36, İstanbul, 2009, s.6

⁴⁷ Aydınoğulları Tarihi, ss.46-47.

⁴⁸ Erdoğan Merçil, "Aydınoğulları" Maddesi, **TDV**, Cilt:4, İstanbul, 1991, ss.239-240.

⁴⁹ Halil İnalçık, "Akdeniz ve Türkler", **Doğu Batı Dergisi**, s.143.

Umur Bey'in deniz seferlerinin hız kazanması ve Venedik'e ait Eğriboz (Negroponte)'a kadar gelmesiyle Venedik, Türk beyliklerine karşı daha önceki ittifak görüşmelerinin diğer devletlerce önemsenmemesi üzerine bu defa daha etkili bir yöntem izlenmesi gerektiğinin farkındadır. Adalar Denizi'ndeki tehlikeyi sezen ve Türklere karşı Haçlı birliğinin oluşturulmasında en büyük paya sahip olan kişi Marino Sanudo Torsello olmuştur.⁵⁰ Nitekim 1332 yılında aralarında Venedik, Rodos Şövalyeleri, Papalık, Bizans İmparatorluğu ve Kıbrıs Krallığının bulunduğu büyük bir donanma oluşturularak Türkleri Batı Anadolu'dan atmak için somut adımlar atılmıştır.⁵¹

Mehmet Bey'in ölümünden sonra Aydınogulları Beyliği'nin başına Umur Bey geçmiştir. İzmir'e baskın yapan fakat şehri almakta başarısız olan Haçlı Donanmasına karşılık, Aydınogulları Beyliği hemen bir donanma hazırlayarak Saruhanoglu Süleyman Bey'in de desteğini alıp Mora ve Yunanistan üzerine sefere çıkmıştır.⁵² Umur Bey Bizans İmparatoru III. Andronikos'a yardım ederek Midilli ve Foça'nın, Foça valisi Dominique'den alınmasını sağlamıştır.⁵³ Bu dönemde başlayan Aydınogulları Beyliği ile Bizans arasındaki dostluk III. Andronikos'un ölümüne dek sürecektir. 1332 yılında oluşturulan Haçlı birliğinin 1334 yılında İzmir'e yaptığı akınlarda başarı gösteremeyip bir süre için kabuğuna çekilmesi Venedik'i Aydınogulları ile tekrar ittifak arayışına itmiştir. Aydınogulları ile ticari faaliyetlerin sürdürülmesini isteyen Venedik, 1336 yılında Girit Dukalığı aracılığıyla 9 Mart 1337 yılında Aydınogulları ile ilk barış ve ticaret antlaşmasına imza atmıştır. Fakat Umur Bey'in denizlerde engellenemeyen ilerleyişi karşısında ticaret antlaşmasının geçerliliği konusunda endişelenen Venedik, Aydınogullarına karşı bir süredir durgunluğunu koruyan Haçlı birliklerinin tekrar canlanmasına vesile olmuştur.⁵⁴

Venedik'in girişimleriyle Papa VI. Clemens Türklere karşı tekrar bir Haçlı birliği oluşturulmasını sağlayarak Kıbrıs Krallığı, Ceneviz, St.Jean Şövalyeleri ve Venedik Doge'una mektuplar gönderip bir haçlı donanmasının oluşturulmasını istemiştir. Giderleri katılan tüm devletlerce eşit şekilde karşılanan haçlı donanması

⁵⁰ Sanudo Torsello'nun faaliyetleri için bkz. Angeliki Laiou, "Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler:1332-1334 Türklerle Karşı İttifakın Perdearkası", çev. Murat Keçiş, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:22, Sayı:34, 2003.

⁵¹ Erdoğan Merçil, "Aydınogulları" Maddesi, s.240.

⁵² Feridun Emecen, "Aydınoglu Umur Bey: Kısa bir Biyografi Denemesi", s.50.

⁵³ Mehmet Ersan, ss.143-144.

⁵⁴ Şerafettin Turan, s.238.

İzmir'e saldırır. Ekim 1344 yılında İzmir limanındaki kaleyi ele geçiren Haçlı ordusunun başına Yukarı İzmir'in alınması için Dauphin Humbert getirilse de başarılı olamamıştır.⁵⁵ Her iki donanmanın da birbirlerine üstünlük kuramadığı saldırılarda Rodos Şövalyelerinin Aydınogulları'ndan birtakım ayrıcalıklar elde edebilmek amacıyla Sahil İzmir'i'nin Aydınogulları'na bırakılması konusundaki ılımlı yaklaşımlarını Papa VI. Clemens göz ardı etmiştir. Aydınoglu Umur Bey, Sahil İzmir'ini alabilmenin ancak savaşla mümkün olacağını düşünerek kaleye hücum ettiği sırada öldürülmüştür.⁵⁶ (1348)

Babası Mehmet Bey tarafından Ayasulug'un yönetimiyle görevlendirilen Hızır Bey, kardeşi Umur Bey'in ölümünden sonra Aydınogulları Beyliği'nin başına geçmiştir. Hızır Bey dış siyasette kardeşi Umur Bey kadar kararlı olmamakla birlikte onun kadar cesur da olamamıştır. Sonuç olarak 18 Ağustos 1348 yılında Venedik, Rodos ve Kıbrıs Krallığı ile ağır şartlar içeren bir antlaşmayı imzalamak zorunda kalmıştır. Antlaşmaya göre, Aydınogullarının gümrük vergilerinin yarısına Latinler el koyarken, Hıristiyan gemilerinin limanlarda serbestçe dolaşmaları da sağlanmıştır. Aydınogulları topraklarında konsolosluk açılacak ve kazaya uğrayan gemiler kurtarılacak gibi maddeleri barındıran antlaşma Aydınogulları'nın siyasi ve ekonomik tüm faaliyetlerine darbe vurmaktadır.

Bir süredir aralarında gerginlik bulunan iki denizci İtalyan devleti Venedik ve Ceneviz arasında 1351 yılında savaş patlak vermiştir. Cenevizlileri destekleyen Aydınogullarının desteğinden mahrum kalmak istemeyen Venedik adına Girit elçisi Francesco de Ferma ile Hızır Bey arasında 1353 tarihli bir antlaşma imzalanmıştır. Papa VI. Innocentus, Türklerle bir antlaşma yaptığı için Venediklileri protesto etmiştir.⁵⁷ Hızır Bey'in daha önce kabul ettiği antlaşma 1371 yılında yenilenmiştir. Diğer beylikler gibi Aydınogulları Beyliği de Osmanlı Devleti'nin topraklarına katılacaktır.

Manisa merkezli kurulan Saruhanogulları Beyliği de denizci bir beyliktir. Kurduğu donanma ile denizcilik faaliyetlerine başlayan Saruhan Bey, Foça, Midilli ve Sakız gibi yerleri vergiye bağlamıştır. Daha ziyade Aydınogulları Beyliği ile ortak

⁵⁵ Hüseyin Kayhan, "Osmanlı Öncesi Akdeniz ve Çevresinde Türk Korsanları", s.278.

⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:1, s.68.

⁵⁷ Serdar Çavuşdere, **Orta Çağ'da Venedik, Papalık ve Türkler**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, ss.170-171.

hareket edip Adalar Denizinde önemli başarıların kazanılmasında kilit rol oynamaktaydılar. Sonraki yıllarda Osmanlı donanmasına katılarak önemli faaliyetlerde bulunacaklardır.⁵⁸

Denizci İtalyan devletleri ile Türklerin karşılaşmaları Türkiye Selçukluları dönemine (1075/77-1308) dayanmaktadır. Ticari antlaşmalarla başlayan dostluk ilişkileri 14.yüzyılın başlarında Türkmen Beyleriyle yeni bir sürece girmiş bulunuyordu. Batı Anadolu'nun kıyı kesimine yerleşen beylikler zamanla gemi yapım tekniklerini öğrenerek kendilerine ait donanmalar oluşturdular. Denizlere açılarak denizci İtalyan devletlerinin kolonilerine akınlar düzenleyen Türkmen Beylikleri, Adalar Denizinde önemli bazı adaları haraca bağladılar. Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu karışıklıklardan yararlanarak Batı Anadolu Bölgesi ve Adalar Denizi'nde askeri ve ticari faaliyet alanlarını genişlettiler.

Adalar Denizi ve Batı Anadolu topraklarında yaşanan gelişmelerle bu bölgedeki egemenlik mücadelesi kısa sürede büyük değişikliklere neden oluyordu. Türkmen Beylerinin girişimlerine paralel olarak tavır değiştiren Venedik, kolonileri için endişelenmekteydi. Bu nedenle beyliklerle olan ilişkilerini antlaşma- çatışma ikilemiyle sürdürebilmiştir.

1.10. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Saruhan, Mentеше ve Aydınoğulları gibi Türkmen Beylikler Osmanlı Devleti kurulduğu sıralarda Ege Denizi'nde faaliyetlerine başlamışlardı. Küçük filolarla Venedik ve Ceneviz gibi Denizci İtalyan Devletlerine ait adalara seferler düzenliyorlardı. Saruhan, Mentеше ve Aydınoğulları beylikleri konumları gereği denizcilik faaliyetleriyle ilgilenirken Osmanlı Devleti kurulduğu yıllarda gaza ve cihat anlayışıyla fetih ve iskân hareketlerini karada sürdürmüştür.

Bir uç beyliği olarak Söğüt ve Domaniç bölgesinde Osman Bey tarafından kurulan Osmanlı Devleti, Orhan Bey zamanında yönünü Bizans'ın Balkanlardaki topraklarına çevirmiş ve fetih hareketlerini bu bölgede yoğunlaştırmıştır. Osman Bey, çevre yerlerden Karacahisar, Yarhisar, Bilecik, İnegöl, Köprühisar ve Yenişehir gibi önemli noktaları alarak beyliğin sınırlarını genişletmiştir. Bizans Devleti ile ilk

⁵⁸ Mehmet Ersan, ss.153-156.

karşılaşmaları ise 1302 Koyunhisar (Bapheon) Savaşı ile gerçekleşmiştir. Bu savaşı kazanan Osman Bey gaza ve cihat anlayışıyla çıktığı bu yolda Karahisar, Mekece, Akhisar, Geyve ve Lelebici gibi kaleleri de alarak emin adımlarla ilerlemiştir. Böylece Bursa şehrinin fethi için uygun koşullar oluşturulmuştur. Nitekim Osman Bey'in ölümünden sonra 1326 yılında Orhan Bey tarafından Bursa alınarak Beyliğin merkezi yapılmıştır.⁵⁹ Bursa'nın fethinden sonra 1329 yılında meydana gelen Palekanon Savaşıyla İznik'i topraklarına katan Orhan Bey'in aynı zamanda Aydınolu Umur Bey ile görüşme halinde olup Bizans'a karşı ortak hareket ettiği de kaynaklarda zikredilir.⁶⁰

Bizans Devleti Türk Beylikleriyle mücadele halindeyken Venedik'e sağladığı yardımlar karşılığında imtiyazlar vermeye devam ediyordu. Orhan Bey ise İznik ve İzmit gibi önemli şehirlerin yanı sıra Karesioğullarına ait Balıkesir ve çevresini de kontrol altına alarak fetih hareketlerini sürdürmekteydi. Türk Beyliklerinin akınları, Bizans'ın içinde bulunduğu iç karışıklıklar, Venedik'e verilen imtiyazlar, Bulgarların istilaları, Sırp'ların Bizans topraklarını ele geçirme çabaları ve salgın hastalıklar Bizans topraklarında yaşayan halkı perişan etmişti ve tüm bu nedenler Orhan Bey'in fetih politikasını destekler nitelikteydi. Ayrıca 1351-1355 yılında patlak veren Venedik-Ceneviz Savaşında da karlı çıkan Orhan Bey Rumeli'ye geçmek için tüm imkânları değerlendirmiştir. 1352 yılında Kantakuzenos'a yapılan yardımlar karşılığında Tyzmpe (Çimpe) Kalesi Osmanlılara verilmiştir. Önemli bir deniz üssü olması bakımından Gelibolu'nun (Kallipolis) Süleyman Paşa tarafından zapt edilmesi de Orhan Bey'in Rumeli'de yayılma amacına hizmet etmektedir.⁶¹

Orhan Bey'in oğlu I. Murad babasının yerine tahta geçtiği sırada Bizans'ın içinde bulunduğu iç karışıklıklar durulmamıştı. V. Ioannes ile oğlu IV. Andronikos arasındaki gerilimler ve taht mücadeleleri devam ediyordu. Bu gerilimlerin odak noktasını Bozcaada teşkil etmekteydi. Türklerin ilerlemeleri karşısında Batılı ülkelerden yardım istemek için Roma'dan Venedik'e giden imparator, Bozcaada'nın verilmesi şartıyla Venedik'ten mali yardım temin edebilecekti. Fakat Bozcaada vaad edildiği gibi Venedik'e verilmemiştir. Bu durum kısa bir süre sonra iki denizci

⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, ss.107-113.

⁶⁰ Halil İnalçık, "Orhan Bey" Maddesi, **TDV**, Cilt:33, İstanbul, 2007, s.377.

⁶¹ Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, ss.58-59.

İtalyan Devleti olan Venedik ve Ceneviz arasında bir savaşı daha kaçınılmaz hale getirmiştir. Çünkü V. Ioannes Bozcaada'yı Venedik'e bırakırken, Cenevizliler tarafından hapisten kurtarılan IV. Andronikos ise adayı Ceneviz'e vermiştir. 1376 yılında cereyan eden ve Chioggia Savaşı olarak anılan Venedik-Ceneviz savaşında ilk zamanlarda Venedik Eski Foça'yı ele geçirip Midilli ve Sakız'da büyük kayıplar verdirerek üstünlük sağlamış olsa da Ceneviz, 1379 yılından sonra durumu kendi lehine çevirerek Venedik şehri önlerine kadar ilerleyip Chioggia'yı ele geçirmiştir. 1381'de Torino Barışı ile sona eren savaşta her iki İtalyan Devleti de Bozcaada'ya sahip olamamış ve büyük kayıplar vermişlerdir. Bozcaada halkı ise Girit ve Eğriboz'a nakledilmiştir.⁶²

Osmanlı Devleti'nin ilerleyişine engel olabilecek kuvvetleri kalmayan denizci İtalyan devletlerinden Ceneviz, Osmanlı Devleti ile Orhan Gazi zamanından itibaren iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. 1387 yılında ise I. Murad zamanında Osmanlı Devleti ile imzaladıkları ilk Dostluk ve Ticaret Anlaşması ile de bu durumu pekiştirmiştir. 1387 Dostluk ve Ticaret Antlaşması ile Çanakkale Boğazı'ndan Gelibolu'ya geçişlerinde Osmanlı'ya yüksek miktarda altın karşılığında gemi kiralanacaktı. Ayrıca Osmanlı-Ceneviz arasında belirlenen vergileri ödemek ve esirlere dair maddeler içermekteydi. Zaman zaman Ceneviz Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz girişimlerde bulunsa da II. Mehmed (1451-1481) dönemine kadar ılımlı tutumunu sürdürecektir.⁶³ Diğer bir denizci İtalyan devleti olan Venedik Cumhuriyeti ise I. Murad dönemine kadar yolları ve çıkarları kesişmediği için Osmanlı Devleti ile ilişki kuramamış, Ege Adalarındaki konumunu sağlamlaştırmak için sürekli olarak Bizans İmparatorluğu'nu sömürüp, Türkmen Beylikleri ile ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca Ege Adalarında çıkarları uyuşmadığı ve kendisine rakip olarak gördüğü Ceneviz Cumhuriyeti ile 1350-1355 ve 1376-1381 tarihleri arasında savaş yapmaktan da kaçınmamıştır.

⁶² Şerafettin Turan, ss. 288-300.

⁶³ Aldo Gallotta, "Ceneviz" Maddesi, ss.363-364.

İKİNCİ BÖLÜM

EGE ADALARI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ

2.1. OSMANLI İLE VENEDİK ARASINDAKİ İLK ETKİLEŞİMLER

2.1.1 Genel Çerçevde Ahidnâmeler ve Osmanlı-Venedik Arasında Gerçekleşen Ahidnâmeler

Sözlük anlamıyla “muahede” ya da “antlaşma metni” olarak ifade edilen kelime aynı zamanda “muahede şartlarını ve iki tarafın imzasını taşıyan resmi kâğıt” anlamına da gelmektedir.⁶⁴ Diplomatik anlamda ahidnâme Allah’ın yardımı, peygamberin şefaati istenerek davet rüknüyle başlar ve hemen altında padişahın tuğrası bulunur.⁶⁵ Müslüman olmayan kişilerin ahidnâme alabilmeleri için öncelikle aman dilemeleri gerekmektedir. Böylece İslam ülkelerine giren kişilerin can ve mal güvenliği koruma altına alınmış olurdu.⁶⁶ Ticari imtiyazları içeren ahidnâmeler ve sulh ahidnameleri olarak iki şekilde değerlendirilen ahidnâmelerde sulh ahidnâmeleri savaş sonrasında verilmekte olup en güzel örneğine Girit Savaşı’ndan sonra verilen 1669 tarihli ahidnâme ile ulaşılmaktadır.⁶⁷ Ahidnâmeler ayrıca ticari ve sulh olmasının yanı sıra tek taraflı ve çift taraflı ahidnâmeler olarak da ikiye ayrılmaktaydı. Tek taraflı ahidnâmeler daha çok güçlü olan devletin zayıf olana tanıdığı kolaylıkları içerirdi. Osmanlı Devleti’nin 1718 yılına kadar tek taraflı imtiyazlar verdiği görülmektedir. Karşılıklı ahidnameler ise iki tarafın da birbirine hak ve imtiyaz tanıdığı antlaşma metinlerden oluşmaktadır.⁶⁸

13.yüzyılın başlarında Anadolu Selçuklu Sultanları tarafından Venediklilere ve Kıbrıs Krallığına ahidnâmeler verilerek ticari ilişkilerin genişletilmesi amaçlanmıştır. Ve bu durum Menteşeoğulları, Aydınoğulları ve Osmanlılar gibi Türk devletlerince devam ettirilmiştir. Osmanlı Devleti yabancı bir devlete ahidnâme vereceği zaman fıkıh prensipleri, istekli devletten sağlanabilecek yararları, mali ve

⁶⁴ Mehmet Kanar, “Osmanlı Türkçesi Sözlüğü”, Derin Yayınları, (2.Basım) İstanbul, 2003, s.24.

⁶⁵ Mübahat Kütükoğlu, “Ahidname” Maddesi, **TDV**, Cilt: 1, İstanbul, 1988, ss.536-537.

⁶⁶ Melek Delilbaşı, “Orta Çağ’da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış, TTK Kongresi, 1981, s.95.

⁶⁷ Meryem Kaçan, XVI ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri, Basılmamış Yı Tezi, İstanbul 1995, s.8.

⁶⁸ Metin Ziya Köse, **Osmanlı-Venedik İlişkileri 1600-1630**, s.88.

ekonomik çıkarları gözetmekteydi. Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde Venediklilere ilk ahidnâmenin Yıldırım Bayezid zamanında verildiği görülmektedir.⁶⁹ Ahidnâme verilen bir devlet Osmanlı tarafından tanınmış oluyordu ve Osmanlı Devleti Venedikliler dışında, Fransa, İngiltere, Hollanda gibi devletlere de ahidnâmeler veriyordu. Verilen bu ahidnâmeler içerik bakımından benzerlik göstermektedir.⁷⁰

Osmanlı Devleti tarafından Venedik Cumhuriyeti'ne hemen hemen her padişah değişikliğinde ahidnâme verilmiş ya da bir önceki ahidnâme ufak değişikliklerle tecdit edilmiştir. Bu duruma da 1567 tarihli antlaşmanın 1540 yılında yapılan antlaşmanın yenilenmiş hali olması örnek verilebilir.

Önemli Ege Adalarına ve limanlarına sahip olan Venedik, Osmanlı Devleti ile iletişim kurmakta geç kalmasına rağmen, barış-savaş-barış paralelinde yıllarca sürecektir olan diyalogun ilk adımını I. Murad'a elçiler göndererek atmıştır. I. Murad'a 1382 ve 1384 yıllarında gönderilen elçilerle yüzeysel şekilde başlayan ilişkiler Yıldırım Bayezid zamanında yapılan ilk ahidnâme ile yeni bir boyut kazanmaktaydı. Aydınogulları ve Menteseogulları'na ait toprakları Osmanlı Devleti çatısı altında birleştiren Yıldırım Bayezid, Venedik Doge'una verdiği üç mektuptan oluşan ve tek taraflı hüküm şeklinde olan 21 Mayıs 1390 tarihli ahidnâmeyle Batı Anadolu topraklarında Venediklilere ticaret yapma olanağı sunmuştur. Fakat Yıldırım Bayezid'in İstanbul'u tehdidi, Ege'ye seferler yaparak Sakız, Eğriboz ve Doğu Yunanistan'ı yağmalaması, Eğriboz ve Girit'e sahip olan Venedik'i endişelendirmiştir.⁷¹ Bu nedenle Venedik senatosu Osmanlı'ya karşı oluşturulan her hareketin içinde resmi ya da gayri resmi yer almaktan çekinmiyordu.

Birçok kez girişimlerde bulunmasına rağmen Bizans Devleti'ne yardım göndermeyen Batılı ülkeler, Osmanlı Devleti Macaristan'a doğru ilerlemeye başlayınca kolları sıvamış bir haçlı ordusu oluşturmaya hazırlanmışlardı. Oluşturulacak olan orduya Venedik dört kadirga ile iştirak edebileceğine dair taahhütte bulunmuştur. Ayrıca Rodos, Sakız ve Midilli'nin de kendileriyle birlikte ortak hareket etmelerini istemiştir. Cenevizliler ve Rodos Şövalyeleri de deniz yolunun güvenliğini sağlayarak katkıda bulunacaklardı. 1396 yılında yapılan

⁶⁹ Şerafettin Turan, **Türkiye İtalya İlişkileri**, s.308.

⁷⁰ Halil İnalçık, "İmtiyazat" Maddesi, **TDV**, Cilt: 22, İstanbul, 2000, s.248.

⁷¹ Şerafettin Turan, ss.295-310.

Niğbolu Savaşında Osmanlı Devleti oluşturulan Haçlı ordusu karşısında galip gelmiştir.⁷²

Niğbolu Savaşı'ndan sonra Anadolu'da Bizans'ın umutlarını yeşerten ve Bizans İmparatorluğu'nun yıkılışını bir süre daha erteleyen yeni bir gelişme yaşanmıştır. Orta Asya'dan Anadolu'nun içlerine kadar ilerleyen Timur, Yıldırım Bayezid'e meydan okumuştur. Dönemin iki güçlü ismi 28 Temmuz 1402 yılında Ankara Savaşı ile karşı karşıya gelmiştir. Savaşı kazanan Timur büyük uğraşlarla kısmen oluşturulan Anadolu'daki Türk siyasi birliğine darbe vurmuştur. Üstelik Batı Anadolu'ya kadar ilerleyerek Sahil İzmir'ini ele geçirmiştir. Timur Semerkant'a döndükten sonra Sahil İzmir'i Aydınoğulları'ndan Cüneyd Bey'in idaresine bırakılmıştır. 1402 Ankara Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti, Fetret Devri⁷³ olarak adlandırılan bir döneme girmiştir.

Fetret döneminde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu iç karışıklıklardan Bizans İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti faydalanmaya çalışmıştır. 1403 yılı başlarında Bizans ve Venedik ile antlaşma imzalayan Süleyman Çelebi, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmaya çalışıyordu. Bizans bu antlaşmayla Türklere ödediği yıllık haraçtan kurtularak Marmara ile Karadeniz sahillerindeki birçok şehir ve adayı geri aldığını belirtmiştir. 1403 yılı antlaşması, 1411 yılında Musa Çelebi'nin Süleyman Çelebi'ye üstünlüğüyle geçersiz kılınmıştır. Aynı yıl Venedik Cumhuriyeti ile de antlaşma yapılmıştır ve Süleyman Çelebi ile yapılan antlaşma yenilenmiştir.⁷⁴

Çelebi Mehmet (1413-1421) iktidara geçerek dağılan Türk beyliklerini tek çatı altında toplama gayesine ulaşabilmek için çalışmalara başlamıştır. Batı Anadolu'yu ele geçirerek buradaki beylikleri himayesine almıştır. Bizans ile dostane ilişkiler kurmaya özen gösterip, Ceneviz, Rodos Şövalyeleri, Venedik Cumhuriyeti ve mahalli hanedanlara karşı ılımlı bir politika gütmeyi tercih etmiştir. Ceneviz ve Bizans ile devam eden dostane ilişkiler Venedik Cumhuriyeti ile sürdürüleliyordu. Venedik Senatosunun Çelebi Musa ile daha önce yaptığı antlaşmayı Çelebi Mehmed'e kabul ettirme çabaları sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca Türklerin ilerlemeleri

⁷² Herbert Adams Gibbons, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu (1300-1403)**, çev. Hüseyin Dağ (Osmanlıcadan)- çev. Bülent Arı (İngilizceden), 1. Baskı Ankara, 1998, 21.yüzyıl Yayınları, ss.170-172.

⁷³ Fetret Devri: 1402-1413 yılları arasında 11 yıl süren Bayezid'in oğulları arasında taht mücadelelerinin yaşandığı dönemdir. Fahameddin Başar, "Fetret Devri" Maddesi, **TDV**, Cilt:12, İstanbul, 1995, s.486.

⁷⁴ Herbert A.Gibbons, ss.195-215.

karşısında tedirgin olan Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden Mora, Arnavutluk ve Ege'deki emellerinden vazgeçmelerini isterken Osmanlı Devleti bu isteğin aksine Batı yönünde ilerlemeye devam ediyordu.

Germiyanoğulları, Mentешеoğulları, Cenevizliler ve Rodos Şövalyeleri I.Mehmed'in politikalarını desteklerken, Naksos Adasının Venedik Dükü bu devletler gibi düşünmüyordu. Çelebi Mehmed 1415'te Ege Adalarının çoğunu elinde bulunduran Venedik Cumhuriyeti üzerine deniz gazilerini göndermiştir. 29 Mayıs 1416 yılında Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında meydana gelen ilk büyük deniz savaşında Gelibolu'daki Osmanlı donanması tahrip edilmiştir.⁷⁵ Çalı Bey komutasında alınan bu yenilgi ile Osmanlı donanmasının büyük bir deniz savaşı için hazır olmadığını söylemek mümkündür. Savaşın sonra Venedik Senatosu'nun isteği üzerine 6 Kasım 1419 yılında Osmanlı Devleti ile Venedik arasında karşılıklılık ilkesine dayanan bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma 1403 yılında imzalanan antlaşmayla benzerlik gösterir.

Çelebi Mehmet öldükten sonra yerine geçen II. Murad döneminde Venedikliler ve Osmanlılar arasındaki ilişkiler Selanik şehri yüzünden tekrar bozulacaktır. 1387-1389 ve 1396-1402 yılları arasında Osmanlı toprağı olan Selanik, Bizans İmparatoru Manuel'in desteğini alabilmek için Süleyman Çelebi tarafından Bizans'a bırakılmıştı. İmparatorun oğlu Andronikos ise şehri 1423 yılında bazı şartlar karşılığında Venediklilere bırakmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti ile Venedik arasında yedi yıl sürececek bir savaşa neden olmuştur. 1425 yılında Türk gemileri Mora Yarımadasını yağmalayıp 1426 yılında ise Eğriboz, Modon ve Koron'a akınlarda bulunmuşlardır.⁷⁶ Venedik'e ait iki ticaret gemisi 1428 yılında batırılmıştır. Gemileriyle denizden ve adamlarıyla karadan Selanik'i kuşatma altında tutan II. Murad nihayet 1430 yılında amacına ulaşarak şehri teslim almıştır.⁷⁷ Şehir teslim olduktan sonra taraflar arasında 4 Eylül 1430 yılında imzalanan antlaşma Çelebi Mehmed ile imzalanan anlaşmayla benzerlik göstermektedir. Ticaret serbestliği maddesi aynı şekilde yer almaktadır ve Venedik'in Ege ile Levant'taki ticaret

⁷⁵ Halil İnalçık, **Kuruluş Dönemi Sultanları**, İsam Yayınları, İstanbul, 2010, ss.125-126.

⁷⁶ Ardian Muhaj, "The Origin of The Rivalry Between the Ottomans and Venice in the Adriatic", **Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, haz. Hasan Basri Öcalan ve Yusuf Ziya Karaarslan, TTK, 2019, s.202.

⁷⁷ Melek Delilbaşı, "Selanik'in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı-Venedik Savaşı (1423-1430)", **Bellekten**, Cilt: XL, Ankara, 1976, ss. 576-588.; Pero Tafur, **Pero Tafur Seyahatnamesi**, çev. Hakan Kılınç, Kitap Yayınları, İstanbul, 2016, s.175.

kolonilerinin güvenliği de bu antlaşmayla sağlanmaktaydı. Ayrıca Arnavutluk'taki toprakları için Venedik yıllık haraç verecekti.

II. Murad bu tarihten sonra gözünü tamamen Balkanlara çevirmiştir. 1444 yılında Haçlı Birliği'ne karşı Varna Savaşı gerçekleşmiştir. Bu savaştan zaferle dönen II. Murad tahtı oğlu II. Mehmed'e bırakmıştır. II. Mehmed 1430 yılında Venedik ile imzalanan antlaşmayı 1446 yılında yenilemiştir. 1450 yılına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu, II. Murad ile Balkan Yarımadasının büyük çoğunluğunu hâkimiyeti altına almıştır. 1451 yılında Fatih Sultan Mehmet tahta geçtiğinde İstanbul'un fethi için gerekli hazırlıkları yapmaya başlamıştı.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethedebileceği söylentileri hızla yayılıyordu. Bizans Devleti yine Batılı ülkelerden yardım taleplerinde bulunmaktaydı. Fakat karşılık bulamıyordu. Batılı ülkeler ve Venedik dahi Fatih'in İstanbul'u fethedebileceğini düşünmüyorlardı. Hatta Venedik bu yıllarda Osmanlı Devleti ile bir antlaşma daha imzalamıştı.

Fatih Sultan Mehmed'in 1446 yılında Venedik'e verdiği ilk ahidnameyi 1451 yılında onaylaması Cumhuriyete ticari bazı haklar tanımakla birlikte temel hububat ihtiyacını da karşılamaktaydı. Fatih Sultan Mehmed'in Venedik'e ayrıcalıklar tanımmasının altında olası bir Haçlı Birliği karşısında Venedik Cumhuriyeti'nin tarafsız kalmasını sağlamak yatıyordu. Venedik Cumhuriyeti ise ekonomik etkinliklerine zarar verilmediği sürece savaş yapmaktan kaçınmaktaydı.

2.1.2. İstanbul'un Fethi ve Sonrasındaki Gelişmeler

6 Nisan- 29 Mayıs 1453 tarihleri arasında İstanbul'un fethedilmesi⁷⁸ döneme damga vurarak büyük yankılar uyandırmıştır. Stratejik açıdan önemli olan bu şehrin ele geçirilmesi aynı zamanda asırlık Bizans İmparatorluğu'nun da çökmesi anlamına geliyordu. Asya ile Avrupa arasında bir köprü görevi gören İstanbul'un alınması Fatih'in Balkan Yarımadasına ve Karadeniz'e seferlerini kolaylaştıracaktı. Ayrıca Latin devletlerin elinde bulunan önemli ada ve toprakları almak için de girişimleri bulunacaktır.

⁷⁸ İstanbul'un fethi öncesi yapılan hazırlıklar ve fetih için ayrıntılı bkz. Kritovulos, **Kritovulos Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, ss.7-95.; Nicolo Barbaro, **Konstantiye'den İstanbul'a**, çev. Muharrem Tan, Moralite Yayınları, İstanbul, 2007.

Araplar tarafından Sam, Samu, Samis; Türk kaynaklarında ise Sisam/Susam olarak geçen adaya zamanla Persler, Spartalılar, Atinalılar ve Romalılar egemen olacaklardır. 1088-1091 yıllarında Emir Çaka Bey adaya hâkim olmuştur. 1205-1225 tarihleri arasında Latinlerin hâkimiyetinde kalan ada sonraki yüzyılda Aydınogulları saldırılarına uğramıştır. 1304-1329 ile 1346-1475 yıllarında Cenevizlilerin mülkiyetinde olan Sisam Adası 1479 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmişti, fakat korsanların uğrak noktası olduğu için halk buraya yerleşmekte tereddüt etmekteydi.⁷⁹ Ada 1550 yılından sonra kaptan paşalığına bağlı bir ada olmuştur. Venedik ve Ceneviz savaşına neden olan ve iki devletin de sahip olamadığı Bozcaada ise korsanların yuvası haline gelmişti. Fatih Sultan Mehmed bu adaya bir kale yaptırmış ve adaya yerleşenleri vergiden muaf tutacağını belirtince ada Osmanlı toprağı haline gelmiştir.⁸⁰

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un alınmasından sonra kalıcı sükûneti sağlamak için olası bir Haçlı İttifakına karşı Venedik'i dizginlemek adına 1454 yılında Venedik ile bir antlaşma imzalamıştır. Antlaşmaya göre Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki dostluk sürecek, her iki tarafa mensup halk karşılıklı olarak birbirlerinin topraklarında serbestçe dolaşabilecek, kaçan esirler karşılıklı olarak iade edilecektir. Bu antlaşma ile Venedik güney sahilini güvence altına almıştır.⁸¹

Sırplar ve Macarlar arasındaki etkileşimi öğrenen Fatih Sultan Mehmed 1454 yılında Sırbistan üzerine sefere çıkmıştır. Sırbistan seferinden istediğı sonucu alamayan Sultan bir yıl sonra tekrar sefere çıkacak ve 1459 yılına kadar süren çetin mücadeleler sonucunda Semendire'yi alacaktır. Belgrad hariç tüm Sırbistan Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Sırbistan'ın alınmasından önce Batı Anadolu topraklarında da fetih hareketleri başlamıştır. 1455 yılında Yeni Foça ve 1456'da da Eski Foça kalesi ele geçirilmiştir. 1456 yılında Cenevizli Dorios sülalesinin hâkimiyetinde bulunan Semadirek, Taşoz, İmroz ve Limni adaları fethedilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in fethine kadar "Boğazönü Adalarına dair genel bilgiler vermek çalışmanın akış bütünlüğünü sağlamak adına önem taşımaktadır. Bu adalardan ilki, Rumca adı Samothraki olan adanın Türkçe karşılığı ise Semendire,

⁷⁹ Evangelia Balta, "Sisam" Maddesi, **TDV**, Cilt: 37, İstanbul, 2009, s.273.

⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 2, s.41.

⁸¹ Halil İnalçık, "II. Mehmed" Maddesi, **TDV**, Cilt: 28, Ankara, 2003, s.398.

Semdirek'tir. Ada Osmanlı idaresine girdikten sonra Semadirek olarak adlandırılmıştır. 1204 tarihine kadar Bizans hâkimiyetinde olan adada idari açıdan fazla değişiklik olmamıştır.1204'ten sonra ada Venediklilerin eline geçtiyse de 1335'te Cenevizli Gattilusio Ailesi adayı hâkimiyetlerine almışlardır.⁸² İkinci ise Taşoz'dur. Eski sahipleri arasında Fenikeliler, Grekler, Persler, Makedonyalılar bulunmaktadır.1204 yılında Venedik Doge'u Enrico Dandolo'ya bırakılan adaya sonraki yıllarda Cenevizliler yerleşeler de Bizans İmparatoru II. Manuel döneminde (1391-1425) tımar olarak değerlendirilmesi üzerine Cenevizli Gattilusio ailesine bırakılmıştır.⁸³ Boğazönü Adaları'ndan üçüncüsü de günümüzde Gökçeada olarak bilinen İmroz'dur. 1970 yılına kadar İmbros'tan türetilen İmroz adıyla anılmıştır. Eski dönemlerinde birçok farklı milletin uğrak yeri olan ada Roma Dönemi'nden sonra Bizans egemenliğine girmiştir. Venedik ve Ceneviz'in kendi aralarında çekişmeye neden olan adayı Fatih Sultan Mehmet ele geçirecektir.⁸⁴ Boğazönü Adalarından bir diğeri de Limni Adası. Tedavi edici olma özelliğine sahip bir çeşit toprağı⁸⁵ coğrafyasında bulundurması adayı değerli kılan nedenlerin başında gelmektedir. VI. yüzyılda Doğu Roma'ya bağlanan ada 1082 tarihinde itibaren İtalyan tüccarların yerleşim yeri olmuştur. 1204- 1279 yılları arasında Venediklilerin elinde olan ada bu tarihten sonra 1453 yılına kadar Bizans idaresinde kalmıştır.⁸⁶ 1463-1479 yılları arasında yoğun şekilde yaşanan Osmanlı-Venedik Savaşı sırasında Venedik Cumhuriyeti adı geçen adalara saldırarak büyük hasarlar vermiştir. Fatih Sultan Mehmed'in Eğriboz'u almasının ardından Venedik saldırıları son bulmuş ve bu adalar Osmanlı için önemli bir deniz üssü olan Gelibolu Sancağına bağlanmıştır.⁸⁷

⁸² İlhan Şahin, "Semadirek" Maddesi, **TDV**, Cilt: 36, İstanbul, 2009, s.458

⁸³ Süleyman Kızıltoprak, "Taşoz" Maddesi, **TDV**, Cilt: 40, İstanbul, 2011, ss.159-160.

⁸⁴ Feridun Emecen, "İmroz" Maddesi, **TDV**, Cilt: 22, İstanbul, 2000, ss.234-235.

⁸⁵ Tedavi edici özelliğe sahip toprağın adı Terra Lemnia olarak geçmektedir. Bkz. F.W.Hasluck, Terra Lemnia, **The Annual of the British School at Athens**, Vol: 16(1909-1910), s.220.

⁸⁶ Feridun Emecen, "Limni" Maddesi, **TDV**, Cilt: 27, Ankara, 2003, s.190.

⁸⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi** Cilt:2, ss.18-34.

2.1.3. Mora'nın Alınma Süreci

Mahmut Paşa Sırbistan'ı ele geçirmeye çalıştığı sıralarda Atina şehri de Türk idaresi altına alınarak, Mora üzerine sefere çıkılmıştır. Mora Yarımadası⁸⁸, 807 tarihinde İslam ordularının saldırılarına uğramıştır. 1204 yılına gelindiğinde ise Frank idaresine alınan yarımadanın kıyılarıdaki önemli limanları Venedik hâkimiyetine alınmıştı. 1259 yılında Bizans İmparatoru VIII. Mikhael Palaiologos, Palagonia Savaşı'nda Epir Despotu Mikhael Angelos'u yenilgiye uğratarak Mora'nın önemli şehirlerine sahip olmuştur. Daha sonra bir süre için Franklar yarımadaya geldilerse de Bizans adına önemsiz bir gelişmeydi. 1380 yılına kadar yarımadanın idaresini üstlenmiş olan Ioannes Kantakuzenos'un oğlu Manuel adada Bizans kültür ve sanatının gelişmesinde katkıda bulunmuştur. Osmanlılar ve Venedikliler yarımadanın bazı bölgelerini ele geçirdiler fakat tam anlamıyla 1427'de ada Bizanslılar tarafından fethedilmiştir.⁸⁹ Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettiği sıralarda Mora Yarımadası Despot Thomas ve Demetrios tarafından yönetiliyordu. Bizans İmparatoru XI. Konstantinos'un ölümüyle iki despot arasında imparatorluğa hak iddiası nedeniyle tartışmalar çıkmıştır. Bu tartışmalar neticesinde Mora Yarımadası iki kardeş arasında bölüştürülmüştür. Fatih Sultan Mehmed, Thomas ve Dimitrios'a kendi hâkimiyetini tanımaları koşuluyla ayrıcalıklarını korumaya devam edebileceklerini bildirmiştir. Fakat Thomas, Sultan'a açık bir şekilde vergi vermeyi reddetmiştir. Bunun üzerine Fatih, Turhan/Turahan Bey'i Mora'ya göndermiştir. 1454 yılındaki Mora saldırısından olumlu sonuç alamayan Sultan tekrar Mora'ya donanma göndermiştir. Çünkü Mora ileride olası İtalya fethinde önemli bir mevki konumundaydı ve Fatih Sultan Mehmed burayı almanın gerekliliğine inanmaktaydı. Uzun uğraşlardan sonra Mora Yarımadası Venedik Cumhuriyeti'ne ait birkaç kale dışında 1461 yılı ortalarında Osmanlı Devleti hâkimiyetine alınmıştır.⁹⁰

Mora'dan sonra 1462 yılında Osmanlı donanması Midilli'ye girmiştir. Günümüzde Lesbos olarak bilinen adanın eski isimleri arasında Mitylini, Metelin bulunmaktadır. Yerleşim tarihi MÖ.3000-2750 yıllarına dayandırılan ada tarih

⁸⁸ Mora Yarımadasının alınması için ayrıntılı bkz. Kritovulos, **Kritovulos Tarihi**, ss.143-178.

⁸⁹ Machiel Kiel-John Alexander, "Mora" Maddesi, **TDV**, Cilt: 30, İstanbul, 2005, s.281.

⁹⁰ Selahattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**, TTK, Ankara, 2004, 4.Baskı, ss.145-158.

boyunca farklı milletlerin mücadelesine tanıklık etmiştir. Yunanlılar, Romalılar, Araplar ve Türkler söz konusu milletlerdendir. Ada, 1354 yılında Bizans İmparatoru V. Ioannes Palailogos tarafından Cenovalılara verilmiştir. 1462 yılına kadar Gattilusio Ailesi adada hüküm sürmüştür.⁹¹ Fakat Dük Dorino Gattilusio Midilli adasını İspanyol ve İtalyan korsanları için bir üs haline getirmişti. 1462 Eylülünde Fatih Sultan Mehmed'in komutanlığında Osmanlı donanması kısa süreli bir kuşatmanın ardından bu adayı Osmanlı topraklarına katmıştır. 1464 yılında Venedik donanması tarafından Midilli'de bulunan Teodoro Kalesi ele geçirildiyse de bu kısa sürmüştür. Ada daha sonra Osmanlı sancağı haline getirilmiştir. Ayrıca Midilli Adası ilk Osmanlı tahrir uygulamasının yapıldığı adalardan biri olması hasebiyle önemlidir.

2.1.4. 1463-1479 Osmanlı-Venedik Savaşı

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethedip, Ege ve Karadeniz'de yer alan önemli liman ve adalara yönelince Venedik Cumhuriyeti Osmanlı Devleti ile 1454 yılında imzaladığı antlaşmayı görmezden gelerek oluşturulacak bir Haçlı Birliğine katılabileceğinin sinyalini veriyordu. Nitekim Venedik Senatosu zaman kaybetmeden bir Haçlı ordusu oluşturabilmek için girişimlerde bulunmuştur. Venedik; Fransa, Burgonya, Macaristan, Arnavutluk ve Milano'ya başvurmuştur. Kendilerine Macaristan Kralı ve Arnavutluk Beyinden olumlu yanıt alan Venedik, Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Daha sonra Papalık, Napoli Kralı ve Rodos Şövalyeleri denizden Venedik yardımına giderken karadan ise Macaristan ve Akkoyunlu Devleti savaşa dâhil olmuştur.⁹²

1463-1479 yılları arasında tam 16 yıl süren Venedik-Osmanlı savaşını Venedik Cumhuriyeti Mora'ya saldırarak gerçekleştirmiştir.⁹³ Bu savaşın en önemli nedenleri Venedik'e ait deniz üssü olarak stratejik önemi bulunan Eğriboz'un Osmanlı eline geçmesini önlemek ve Ege'deki kolonilerini kaybetmemek olarak ifade edilebilir. Venedikliler yağma ve akın faaliyetlerine Mora⁹⁴ sahillerinden

⁹¹ Machiel Kiel, "Midilli" Maddesi, **TDV**, Cilt: 30, İstanbul, 2005, s.11.

⁹² Selahattin Tansel, ss.194-195.

⁹³ Benjamin Arbel, "Venetian Trade In Fifteenth Century Acre: The Letters of Francesco Bevilacqua (1471-1472)", **Asian and African Studies**, Vol:22, 1988, ss.234-235.

⁹⁴ Kritovulos, ss.212-214. Venedik'in Sultan ile yaptığı antlaşmayı bozarak Mora'ya saldırdığı Kritovulos'ta geçmektedir.

başlayarak Yunan şehirlerini isyana teşvik etmişlerdir. Fatih Sultan Mehmed için Mora'daki halkı kurtarmak ve Venediklileri oradan çıkarmak önemliydi. Nitekim Mahmut Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerini Venedikliler üzerine göndererek Mora'yı kurtarmıştır. Mora'yı alamayan Venedikliler bu defa Midilli Adasını kuşatmışlardır. Lakin Osmanlı donanmasının Midilli'ye doğru yol aldığı haberiyle geri çekilmişlerdir.

Venedik Cumhuriyeti 1467 yılında Osmanlı Devleti'ne barış teklifinde bulunmuştur. Teklifine olumsuz yanıt alan Venedik Cumhuriyeti tekrar Mora'ya saldırmıştır. Sonrasında Limni ve İmroz'u işgal ederek Enez'e saldıran Venedik donanmasının başında bulunan Canale Eğriboz'a dönmüştür.⁹⁵ John Freely'in "Grand Turks" adlı eserinde de Venedik'e ulaşan raparlarda Fatih Sultan Mehmed'in büyük bir ordu ile Ege Denizi'nde bir sefere hazırlandığı ve bunun muhtemelen Eğriboz üzerine olduğu yazılmaktadır. Bu haberi alan Venedik Senatosu Eğriboz'a yönetici olarak Niccolo de Canale'yi görevlendirmiş ve çok geçmeden Mahmut Paşa komutasında Osmanlı Ordusu Eğriboz kıyılarına varmıştır.⁹⁶ Yeni Foça ve birkaç yeri yakıp yıkan Canale'nin saldırılarına Osmanlı Sultanının, 1470 yılında Venedik'e ilk defa kişisel olarak karşı çıkmasına neden olmuştur. Fatih Sultan Mehmed büyük bir filo hazırlatarak Kuzey Ege'deki Venedik üssüne yani Eğriboz'a saldırmıştır.⁹⁷ Grekçe Egripos, Venedik hâkimiyeti sırasında Negroponte, Osmanlı idaresindeyken Eğriboz olarak bilinirdi. Latinlerin istilasını esnasında (1204) ada Venediklilerin egemenliğine geçmiştir. 1470 yılına kadar Eğriboz Venedikliler için önemli bir deniz üssü olmuştur. Stratejik açıdan değerli olan ada 1470 yılına kadar Türk saldırılarına maruz kalmıştır. İlk defa Aydınolu Umur Bey'in yaptığı akınlarla Eğriboz'a gelen Türkler, 1470 yılında Fatih Sultan Mehmed ile adayı ele geçirmişlerdir.⁹⁸ Eğriboz'u aldıktan kısa bir süre sonra Fatih Sultan Mehmed yeni bir Haçlı birliğinin oluşumunu engellemek için Venedik Senatosu'na barış teklifinde bulunmuştur. Çünkü Doğu'da Karamanoğulları ve Akkoyunlular Osmanlı Devleti aleyhine girişimlerde bulunuyordu. Fakat Venedik barış teklifini kabul etmediği gibi Doğudaki devletlerle ittifak kurmuştur.

⁹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:2, ss.114-116.

⁹⁶ John Freely, **Grand Turk**, The Overlook Press, New York, 2009, ss.257-258.

⁹⁷ Frederic Lane, **Venice A Maritime Republic**, John Hopkins University Press, 1973, s.258.

⁹⁸ Machiel Kiel, "Eğriboz" maddesi, **TDV**, Cilt: 10, İstanbul, 1994, s.491.

Otlukbeli Savaşı ile Akkoyunlu Uzun Hasan yenilgiye uğratıldıktan sonra Osmanlı ordusu Batı'da faaliyetlerine devam eden Venediklilere yönelmiştir. 1474-1478 yılları arasında Venedik Cumhuriyeti'ne ait İşkodra Kalesine saldırı gerçekleştirmiştir. 1476 yılında Boğdan Seferi'ne çıkmıştır. İnebahtı üzerine sefere çıkıldıysa da burası alınmamıştır. Venedik'e ait bölgelere yapılan akınlar silsilesi 1479 yılında imzalanan bir antlaşma ile sona ermiştir. Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında imzalanan bu antlaşmaya göre; 1463-1479 yılları içinde Osmanlı Devleti, Mora, Arnavutluk ve Dalmaçya'da ele geçirdiği yerleri Venedik'e iade ederken, Venedik ise Akçahisar, Limni, Eğriboz adalarını ve Mora'da bulunan Maina dağlık bölgesini Osmanlı'ya bırakmakla birlikte, İşkodra'yı da boşaltacağını bildirmiştir. Karşılıklı ticaret serbestliğine dayanan antlaşmada önemli bir husus ise Venedik'in Arnavutluk, Mora ve Ege Denizi'nin kuzey kesiminden uzaklaştırılmış olmasıdır.⁹⁹ Venedik ile yapılan antlaşma sonrasında Fatih Sultan Mehmed, Rodos, Papalık ve İtalya'ya yöneldi. 1480 yılında Gedik Ahmed Paşa komutanlığında Osmanlı ordusu Otranto'yu alıp çevre yerlere akınlar düzenlemişlerdir. Lakin Sultan'ın ölümü üzerine Otranto Kalesi Napoli Krallığı'na teslim edilerek geri dönmüştür.

Fatih Sultan Mehmed'in ölümüyle yerine geçen oğlu II. Bayezid, kardeşi Cem'in çıkardığı isyan ve yarattığı bunalımın etkisiyle Otranto ile ilgilenme fırsatını bulamamıştır. Bir iç isyan olarak değerlendirilmesi mümkün olan Cem Sultan'ın faaliyetleri II. Bayezid'i saltanatının büyük bir evresinde olumsuz etkilemekle birlikte devlet sorunlarının çözümünü de geciktirmiştir. Nitekim geciken sorunların başında bulunan Otranto Kalesi, yukarıda belirtildiği üzere kaybedilmiştir.

II. Bayezid'in dış siyasetinde Venedik ile olan münasebetler dikkati çekmektedir. Uzun süreli dalgalanmalar halinde sürececek olan II. Bayezid'in Venedik Cumhuriyeti ile ilişkileri Fatih Sultan Mehmed' in 1479 yılında Venedik Senatosu ile bir antlaşma imzalaması ve imzalanan bu antlaşmanın 1482 yılında yenilenmesiyle başlamıştır. İmzalanan antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti'ne ödenen 10 bin dukalık vergi kaldırılacak, Venedik-Osmanlı sınırları 1463-1479 yılı savaşından önceki haliyle kabul edilecek, gümrük vergisi %5'ten %4'e düşürülecektir. Ayrıca İstanbul'daki Venedik elçisinin (bailo) hakları olduğu gibi korunacaktır. Dostane

⁹⁹ Halil İnalcık, **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları**, ss.177-183.

başlayan ilişkiler Cem Sultan'ın ölümüne kadar sürecektir.¹⁰⁰ Şunu belirtmekte yarar vardır. Venedik Cumhuriyeti ile ilişkilerin seyrini belirleyen iki önemli konu mevcuttur ki Cem Sultan öldükten sonra dostane ilişkiler bu iki konu nedeniyle yerini savaşa bırakacaktır. İlki 1487 yılında Osmanlı Devleti Memlûklerle mücadelesinde Venedik'e ait Kıbrıs'taki Famagusta Limanı'nı kullanmak için istekte bulunmuş olsa da Venedik bunu reddetmiştir. İkinci önemli konu ise 1481 yılında Venedik Bailo'su olarak İstanbul'da görev yapan Marcello'nun Venedik'e şifreli mektuplar yazıp gizli haberler göndermesi üzerine Osmanlı Devleti tarafından elçiden İstanbul'u terk etmesinin istenmesidir.¹⁰¹ Her ne kadar Venedik Senatosu Papa'dan yardım istediye de ilk zamanlar karşılık bulamamıştır. Bu önemli iki olay Osmanlı Devleti ile Venedik arasında savaşın habercisi olmuştur. Venedikliler savaş ihtimalini düşünmüş olmalı ki Papa'dan tekrar yardım isteyerek Fransa ile de dost olmuşlardır.

2.1.5. Osmanlı-Venedik Savaşı 1499-1503

Osmanlı Devleti, Mora'ya tümüyle sahip olmadan, Ege Denizi'nde güvenliği sağlayamayacağını farkındaydı. Ege Denizi'nin güvenliğini sağlamak için İtalyan devletlerin Venedik'e karşı birleşmelerine olumlu bakmış hatta Osmanlı Devleti'nden bu amaç doğrultusunda yardım isteyen Floransa ve Milano gibi İtalyan devletlerine yardım edeceğini de belirtmiştir. Fakat İtalyan devletleri Venedik'e karşı birleşme konusunda kararsız kalmışlardır. Üstelik Venedik Cumhuriyeti yıllık ödemesi gereken haracı ödemeyince de II. Bayezid kısa sürede Anabolu (Nafplion), Modon, Koron ve Navarin dışında Mora'nın büyük bir bölümünü ele geçirmiştir. Mora'ya yapılan saldırılar bir savaşın oluşumunu tetiklememiştir. Fakat Osmanlı Donanması Korfu'ya doğru yol almaktaydı. Bu durumda savaş kaçınılmazdı. Donanma gücü olarak Osmanlılar iyi durumda olsalar da Venediklilerin kalyon ve kadırgaları daha büyüktü. Üstelik Fransa Venedik'e yardımda bulunarak donanmasını vermiştir. Sırasıyla Belvedere, Chiarenza ve Pappas Burnu'nda

¹⁰⁰ Selahattin Tansel, **Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı**, TTK, Ankara, 2017, ss.197-198.

¹⁰¹ Feridun Emecen, s.195. ; Selahattin Tansel, **Sultan II. Bayezid' in Siyasi Hayatı**, ss.199-200.

Osmanlı ile Venedik arasında çatışmalar yaşanmıştır. Üç gün süren çatışma sonucunda Osmanlı Devleti galip gelerek Korinth Körfezi'ne girmeyi başarmıştır.¹⁰²

1499 yılında İnebahtı zapt edilerek yapılan akınların alanı genişletilmiştir. Venedik ise bir yandan Osmanlı ile barış yapmanın yollarını aramakta, bir yandan da Macaristan'dan yardım dilemekteydi. Ayrıca Papadan genel bir Haçlı seferi düzenlemesini istemiştir. İki devlet arasında barış görüşmeleri başlamıştır. Fakat net bir sonuç alınamamıştır. Barış görüşmelerinin akabinde Osmanlı ve Venedik'e ait donanmalar Mora üzerinden Modon'a hareket etmişlerdir. Meydana gelen savaşta üstün taraf Osmanlı Devleti olmuştur. Modon kuşatılmış ve bir süre sonra Osmanlı Devleti tarafından alınmıştır. Modon'un ele geçirilmesiyle Mora Sancakbeyi Ali Paşa Koron'a giderek teslim olmalarını belirtmiştir. Nihayet Koron teslim olmuştur. Modon ve Koron'un ele geçirilmesini Matrakçı Nasuh eserinde şu ifadelerle belirtmektedir:¹⁰³ *“Ondan sonra, cihan hükümdarı felek dairesinin kutbu Hazretleri adı geçen Moton'u ele geçirip egemenliği avucuna almasının ardından, aynı yılın (yani 1500 yılının) eylül sonunda bu kez Koron kalesini ele geçirmek üzere yola çıktı. Varıp erişir, erişmez, Allah'ın inayetiyle o kale de itaat edip anahtarını gönderdi.”* Modon'un fethi Koron'un teslimi karşısında Navarin de teslimiyetini bildirince Mora'da Venediklilerin elinde yalnızca Monevasia (Menekşe) ve Anadolu şehri kalmıştır.¹⁰⁴ Modon, Koron ve Navarin'i kaybeden Venedik Cumhuriyeti Batı Anadolu sahillerine yönelerek İzmir ve çevresini yağmalamıştır. Bununla da yetinmeyen Venedik ve Fransız donanması Midilli'ye ulaşım adayı kuşatmışlardır. On sekiz gün boyunca adaya baskınlar yapan Venedik-Fransız donanması adayı almada başarısız olmuşlardır.¹⁰⁵

Üst üste alınan mağlubiyetler ve ekonomik kayıplar Venedik Cumhuriyetini bitkin düşürmüştür. Osmanlı Devleti ise Doğu'da hareketlenen Safevileri düşünerek Venedik ile olan savaşın bitmesinden yanaydı. Nihayet 1502 yılında iki taraf arasında görüşmeler başlamıştır. 1503 yılında onaylanan bir antlaşmayla savaş son bulmuştur. İmzalanan 1503 tarihli antlaşmaya göre; Ayamavra Adası Osmanlı

¹⁰² Sidney Nettleton Fisher, **Sultan Bayezid Han (1481-1512)**, çev. Hazal Yalın, Kitap Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 81-84.

¹⁰³ Matrakçı Nasuh, **Tarih-i Sultan Bayezid**, Klasik Türkçeden çev. Mertol Tulum, Avarna Yayınları, İstanbul, 2015, s.74.

¹⁰⁴ Sidney Fisher, ss.84-92.

¹⁰⁵ Matrakçı Nasuh, s.74.; Feridun Emecen, s.198.

hâkimiyetine alınacaktır. Zenta Adası için ödenen haraç aynen devam edecektir. Nakşa Adasına herhangi bir zarar verilmemesi hususunda iki taraf anlaşmıştır. Bunların yanı sıra İstanbul'da Venedik Bailosu yalnızca bir sene için görevlendirilecekti. Trabzon ve Kefe limanlarına Venedikli tüccarlar uğrayabileceklerdi. Bu antlaşmada dikkatleri çeken bir husus daha bulunmaktadır: 1499-1502 yılları arasında vuku bulan Sapienza Deniz Savaşı'nda Osmanlı Devleti Modon, Koron ve İnebahtı gibi kilit yerleri ele geçirmesine rağmen antlaşmada bu bölgelere dair bir maddenin bulunmamasıdır.¹⁰⁶

Venedik ile barışın imzalandığı yıllarda Doğu'da Karamanoğulları Osmanlı Sultanına karşı isyan etmişlerdir. İsyana müdahale edildiyse de tam anlamıyla bastırılmamıştır. Karamanoğullarının yanı sıra Doğu'daki diğer bir tehlikeyi de Safevi Devleti dolayısıyla Şah İsmail teşkil etmektedir. Doğu'da gücünü arttıran Şah İsmail, Osmanlı'ya karşı Venedik'e birlik olma çağrısında bulursa da Venedik Senatosu bu çağrıya itimat etmemiştir.¹⁰⁷

Akınlar ve savaşlar açısından durgun geçen bu dönemin en önemli özelliği II.Bayezid'in en büyük oğlu Ahmed'i yerine geçirmek istemesi fakat Yavuz Sultan Selim'in buna engel olarak babasına isyan etmesidir. Babasıyla girdiği mücadeleden yenik ayrılan Selim, taht iddiasından vazgeçmeyerek bu yöndeki çalışmalarını sürdürmüştür. Yeniçerilerin yoğun desteğiyle 1512 yılında II. Bayezid'den sonra tahtın sahibi Selim olmuştur.

2.1.6. Yavuz Sultan Selim Döneminde Venedik ile İmzalanan 1513-1517 Ahidnâmeleri

Yavuz Sultan Selim'in Venedik Cumhuriyeti ile ilişkileri 1513 tarihli ahidnâme ile başlamıştır. 1503 yılından itibaren süregelen dostluk korunmalıydı. Bu nedenle Yavuz Sultan Selim 1513 yılında saray tercümanı Ali Bey'i Venedik Cumhuriyeti ile barış antlaşmalarını yenilemek suretiyle Venedik'e göndermiştir.¹⁰⁸ Ardından Venedik Senatosu İstanbul'a elçi Antonio Giustiniano'yu Sultanla görüşmek üzere yollamıştır. Görüşmeler sonucunda imzalanan antlaşma II. Bayezid

¹⁰⁶ Mahmut Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk Venedik Andlaşması", ss.1562-1565

¹⁰⁷ Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt: 2, ss.394-407.

¹⁰⁸ Maria Pia Pedani, **Doğunun Kapısı Venedik**, s.71.

döneminde imzalanan (1503) ahidnâmenin hükümlerine yer vermekteydi. 1513 yılı ahidnâmesinin birkaç farklı maddesi şöyledir: Venedik Bailosu'nun görev süresi üç yıl kadar olacaktır. Venedik'e ait gemilerin serbest geçiş hakkı korunacaktır. Osmanlı ve Venedik Cumhuriyeti arasında imzalanan ve dostluk temeline dayanan bu antlaşmadan sonra 1517 yılında bir antlaşma daha yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Mısır'ı fethetmesinin ardından Mısır ile ticari faaliyetlerini yürüten Venedik Doge'u Leonardo Loredan tarafından yenilenmesi istenen antlaşma ile Venedik Cumhuriyeti Mısır'a ödediği yıllık haracı Osmanlı Devleti'ne ödeyecektir.¹⁰⁹

2.1.7. Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Rodos Adası

Yavuz Sultan Selim Doğu seferini gerçekleştirdikten sonra donanma konusundaki eksikliklerin farkına vararak tersanelerini genişletme çalışmalarını başlatmıştır. Hatta Halil İncalcık'ın yazdığı makaleye dayanarak İstanbul'da kadırga tersanesini ilk yaptıranın Yavuz Sultan Selim olduğunu söylemek mümkündür.¹¹⁰ 1519 yılında farklı boyutlarda gemi yapılmasını emretmiş ve her an denize çıkmaya hazır kadırgalar hazırlatmıştır.¹¹¹ Yavuz Sultan Selim'in hazırlattığı büyük donanmayı Kanuni Sultan Süleyman ilk olarak Rodos Seferi esnasında ve akabinde Akdeniz'deki denizcilik faaliyetleri için kullanacaktır.

Babası öldükten sonra tahtın tek varisi olan Kanuni Sultan Süleyman saltanatının henüz başlarında Belgrad Seferi'ni gerçekleştirmiştir. Batı seferlerini bu dönemde iki ana eksen etrafında birleştiren Kanuni Sultan Süleyman 1521 yılında Belgrad'ı ele geçirerek amaçlarından birini gerçekleştirmek için ilk adımı atmış bulunuyordu. Macaristan'ı almak için Belgrad'ın alınması önemliydi. İkinci amacı ise stratejik açıdan önemli olan Rodos Adasının fethedilmesiydi. Rodos Adasının alınma sürecine geçmeden evvel, adanın alınmasından önceki süreçleri birkaç cümle ile açıklamak yerinde olacaktır. Rodos Adası 1309 yılında şövalyelerin yerleşim yeri olmuştu. Şövalyeler adaya sağlam kale ve surlar inşa etmişlerdi. Rodos'a yerleştikten

¹⁰⁹ Meryem Kaçan, ss.16-17.

¹¹⁰ Halil İncalcık, "Osmanlı Deniz Egemenliği", **Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt:1, s.61.

¹¹¹ Nejat Tarakçı, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerine Etkileri**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, s. 25.

sonra çevre adaları da hâkimiyetine alan Rodos Şövalyeleri Hıristiyanlar adına Müslümanlara karşı hizmet etmekteydi. 1344-1402 yıllarında Aşağı İzmir'e yerleşen Rodos Şövalyelerine ayrıca 1415 yılında Çelebi Mehmed tarafından Bodrum'a yerleşmelerine izin verilmiştir.¹¹² Rodos Şövalyelerinin siyasal ve kültürel olarak geliştirdikleri adaya 1440-1444 yılında Mısır ve Suriye Memlûkleri saldırarak zarar vermişlerdir. Aynı zamanda 1479 yılında Osmanlı Devleti'nin akınlarına maruz kalan adayı, Mesih Paşa komutasında yüz altmış gemilik bir filo, üç ay boyunca kuşatma altına almıştır. Ciddi bir direnişle karşılaşan Osmanlılar adayı alamadan geri dönmüşlerdir. II. Bayezid'in kardeşi Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerine sığınması Osmanlı Devleti'nin şövalyelere karşı politikasında daha ılımlı davranmasını gerektirmiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde ise doğu seferleriyle Suriye, Filistin ve Mısır fethedilince Rodos'un stratejik önemi daha da artmıştır.¹¹³

İstanköy, Rodos ve çevre adalara da hâkim olan Rodos Şövalyeleri Müslümanlara karşı oluşturulan her faaliyetin içinde yer almaktaydı. Akdeniz'deki Osmanlı ticaretini de olumsuz etkilemekteydi. Kanuni Sultan Süleyman Rodos'u ele geçirmek için çalışmalarına başlamıştır. Önce Venedik ile 1521 tarihinde bir antlaşma yapmıştır. Babası tarafından oluşturulan donanmayı Rodos Seferi için hazır hale getirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferini gerçekleştirmesinin nedenleri Doğu Akdeniz'deki ulaşım ve ticaretin Rodos Şövalyeleri tarafından engellenmesi, adanın korsanlara yataklık etmesi ve ele geçirilen Müslüman esirlere karşı olumsuz tavır ve tutumlar içerisinde olmasıdır.¹¹⁴ 6 Haziran 1522 tarihinde Osmanlı donanması denizden yol alırken Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Osmanlı ordusu

¹¹² Nicolas Vatin, L'Ordre de Saint-Jean de Jerusalem l'Empire Ottoman et le Mediterranee orientale entre les deux sieges de Rhodes (1480-1522), **Collection Turcica**, Peeters Paris 1994, çev. Zeki Arıkan, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi** XVI, s.246.

¹¹³ Machiel Kiel, "Rodos" Maddesi, **TDV**, Cilt: 35, İstanbul, 2008, ss.155-156.; Uğur Ünen, ss.3-18.

¹¹⁴ Nicolas Vatin, s.251.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 2, s.313.; Necati Avcı, Osmanlıların Rodos Sövalyeleri ile İlk Temasları ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Adayı Fethi, **Journal of Islamic Research**, Vol: 13, No:2, 2000, ss.213-214. Mehmet Akif Erdoğan, Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı:1, 2004, s.56.

da 17 Haziran tarihinde karadan hareket etmiştir.¹¹⁵ Mustafa Paşa'nın komuta ettiği donanma çok çetin bir mücadeleye katılmıştır.¹¹⁶

Batılı ülkeler arasında Rodos Şövalyelerine yardım edebilecek en uygun devlet Venedik gibi görünmekteydi. Fakat Venedik yardım etme konusunda çekimser davranmıştır. Akdeniz'deki kolonileri ve ticari faaliyetlerini korumak adına genel politikasını korumalı ve Osmanlı Devleti'ni karşılığın almamalıydı. Bu dönemde Batılı ülkelerin Venedik'e Rodos Şövalyelerine yardım konusunda baskıları artsa da güçlenen Osmanlı donanması karşısında Venedik zor durumda kalacağını bildiğinden çekimser tutumunu sürdürmüştür. Ayrıca Rodos'un desteklediği korsanlar Venedik Cumhuriyetine ait gemilere de saldırmaktaydı. Venedik olası riskleri göze alamamıştır.¹¹⁷

Aylarca süren yoğun çarpışmalar sonucunda Rodos Şövalyelerinin Roma, Venedik, İspanya ve Fransa'dan beklediği yardımların gelmemesi üzerine Başşövalye Villiers de l'isle Adam adayı teslim edeceğini belirterek antlaşma öncesinde bazı şartların kabul edilmesini istemiştir.¹¹⁸ Bu şartları şöyle özetlemek mümkündür; adada kalacak olan Hıristiyan tebaaya dini etkinliklerinde serbestlik tanınması, beş yıl boyunca ada halkının vergiden muaf tutulması, kapıkulu ocakları için adadan devşirme alınmaması gerektiği, üç yıl içinde isteyenin adayı terk edebilmesi, Girit şövalyelerinin Kandiye Limanı'na gidişlerinin Türk gemileri ile sağlanabilmesi ve adayı terk etmeleri için on iki güne kadar ihtiyaçlarının olduğunu belirtmeleri.¹¹⁹

Rodos Adasının alınmasının ardından çevresindeki birkaç kale ve Sömbeki ile İstanköy adaları da Osmanlı donanması tarafından ele geçirilmiştir. Altı aylık bir kuşatmadan sonra Rodos Adası tamir edilerek Osmanlı yerleşim yeri yapılmıştır. Yaklaşık üç yüz doksan yıl boyunca Rodos ve adalar Osmanlı Devleti'nin idaresinde

¹¹⁵ Feridun Emecen, "Süleyman I" Maddesi, **TDV**, Cilt: 38, İstanbul, 2010, s.63.; Mehmet Akif Erdoğan, Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı:1 2004, s.56.; Mehmet Yaşar Ertaş ve Hacer Kılıçarslan, Rodos'un Fetih Günlüğü Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:12, Sayı:1, 2017, s.7.; Nejat Tarakçı, s.29.

¹¹⁶ Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi 1**, çev. Bekir Sıtkı Baysal, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981, s.55.

¹¹⁷ Necati Avcı, ss. 209-216.

¹¹⁸ Nicolae Jorga, **Kanuni Sultan Süleyman Yenilmez Türk**, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011, ss. 39-42.

¹¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 2, s.315.

kalacaktır.¹²⁰ Ayrıca Rodos Sancakbeyliğine denizci Kurdoğlu Müslihüddin Reis atanmıştır.¹²¹ Rodos'u alıp Osmanlı adası haline getirdikten sonra padişah tekrar Macaristan seferleri için kolları sıvamıştır. Macaristan sorunu çözülmeye çalışılırken dönemin dikkat çeken isimlerinden Andrea Doria, Mora sahillerine ulaşarak Osmanlılar'a ait Koron kalesine saldırarak 1532 yılında Koron'u işgal etmiştir. Semendire Sancakbeyi Yahya Paşazade Mehmed Bey'in komutasında Osmanlı donanmasıyla Koron geri alınmıştır.¹²² Karada harikalar yaratarak dönemin güçlü devletlerine korku salan Osmanlı Devleti'nin denizde Kanuni Sultan Süleyman Dönemine kadar henüz kayda değer bir başarısı bulunmamaktaydı. Etrafındaki küçük adalar alınmıştı fakat büyük denizlerde uzun süreli savaflara dayanabilecek teknik malzemeler ve uzman denizcilerden yoksundu. Bu dönemlerde Akdeniz korsan yuvasına dönüşmüştü. Ticaret yapan gemilere saldıran korsanlar ganimetlerle dönüyorlardı. Hıristiyan korsanlar arasında genelde Rodoslular, Maltalılar ve Katalanlar bulunmaktaydı. Kısacası denizler güvensizdi.¹²³

Denizlerde Osmanlı Devleti'nin idaresinde bulunan yerlere saldıran Andrea Doria'ya rakip olarak Barbaros Hayreddin Paşa¹²⁴ düşünülmüştür. Kanuni Sultan Süleyman Barbaros Hayreddin Paşa'yı huzuruna çağırarak Akdeniz'deki faaliyetleri ile ilgili bilgiler almıştır. Osmanlı donanmasının başına geçirilen Barbaros Fransız donanmasıyla ortak hareket etmeye başlamıştır. Bu dönemin ilgi çeken gelişmelerinden biri de Osmanlı ile Fransa arasındaki dostluktur. Kendisine ayrıcalıklar tanınan Fransa'nın daha sonra Osmanlı'ya yönelik ciddi tehditler içeren politikalar güttüğünü ifade etmek mümkündür.

¹²⁰ Necati Avcı, s.216.

¹²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, s.315.

¹²² Feridun Emecen, "Süleyman I", ss.66-67. ; Yaşar Yücel ve Ali Sevim, **Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni**, TTK, 1991, s.185.

¹²³ Nicolae Jorga, **Yenilmez Türk**, s.38.

¹²⁴ Tımarlı sipahi olan bir Türk ailesinden gelen Barbaros Ege Denizi ve Selanik civarında denizciliğe başlamış, Yavuz Sultan Selim tarafından desteklenerek kendisine Hayreddin lakabı verilmiştir. Kuzey Afrika'da da devam eden akınları zamanla İtalya kıyılarına kadar varmıştır. İtalya'dan sonra İspanya sahillerine varan Barbaros İspanyol donanması başında bulunan Andrea Doria'yı yenerek Osmanlı Devleti deniz gücünü üst seviyelere ulaştırmıştır. Ayrıca Ege Denizindeki birçok adanın Osmanlı idaresine geçmesini sağlamıştır. Kanuni tarafından Cezayir- i Bahri Sefid beylerbeyliği payesiyle kaptan-ı derya olmuştur. Şerafettin Turan, "Barbaros Hayrettin Paşa" Maddesi, **TDV**, Cilt: 5, İstanbul, 1992, s.65.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 2, ss.365-383.; Barbaros Hayreddin Paşa'nın Akdeniz'deki faaliyetleri için bkz. İdris Bostan, "Kanuni, Barbaros ve Akdeniz'de Değişen Güç Dengeleri", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 34, Ankara, 2005, ss.172-180.; Gülden Köktürk, "Türk Denizcilik Tarihinde Barbaros Hayreddin Paşa: Hayatı, Denizcilik Tarihi Açısından Yeri ve Önemi, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı**, TTK, Cilt:6, İstanbul, 2013, s.86.

2.1.8. Kanuni Dönemi Osmanlı-Venedik Savaşı ve İmzalanan Ahidnâmeler

Kanuni Sultan Süleyman Rodos Seferi öncesinde 1521 yılında Venedik ile bir antlaşma yapmıştı. Uzun yıllar süren dostluk ve barış ortamının korunmasından yana olan padişah aynı zamanda Rodos Seferi öncesi olası bir birliğin içinde Venedik'in yer almaması için de önlem almış oluyordu. 17 Aralık 1521 tarihli antlaşma imzalandığı yıllarda Venedik elçisi Marco Minio idi. II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde Venedik'te Osmanlı Devleti'ni temsil eden Tercüman Ali Bey, barış sürecini yürüten isim olmuştur.

Akdeniz limanlarında Türk gemilerine garanti sağlanmıştır. Açık denizde Osmanlı donanmasıyla karşılaşan Venedik gemileri dostluk ve itaat bildiriminde bulunacaktır. Venedik gemileri istedikleri zaman Osmanlı ülkelerine girebileceklerdir. Venedik gemileri sadece İstanbul'da aranılacaktır. (Gelibolu'da arama yapılmayacak), Zenta Adası için ödenmesi gereken miktar olduğu gibi hazineye ödenecektir gibi maddeleri¹²⁵ içeren 1521 tarihli ahidnâme elçi Mario Minio'un çabalarıyla Venedik lehine hükümler içermekteydi.

Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında yapılan ahitnameyle oluşturulan barış ve dostluk ilişkisi yaklaşık on beş yıl korunabilmiştir. Venedik Cumhuriyeti Akdeniz'deki Osmanlı ticaret gemilerine ara ara saldırmakla birlikte Osmanlı aleyhine kurulan ittifaklara da katılmaktaydı. Bu durum ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. Osmanlı-Venedik ilişkileri Barbaros'un Pulya ve Korfu Seferi adı altında İtalya üzerine sefere çıkmasıyla değişerek savaş halini almıştır. Padişah da doğudaki bir dizi seferden sonra Korfu üzerine olan sefere yoğunlaşmıştır.¹²⁶ İtalya seferi için ilk defa Osmanlı donanması ve Fransız askerleri denizlerde ortak hareket ediyorlardı. Düşmanlara ait donanmalara yardım ve yataklık eden Venedik'e ait Korfu Adası'na ikinci vezir Lütü Paşa komutasında yapılan akınlar başarısızlıkla sonuçlanırken, Barbaros ise Venediklilere ait Ege Denizindeki

¹²⁵ Söz konusu maddeler için bkz. Mahmut Şakiroğlu, "1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Antlaşmasının Asli Metni", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı:12, İstanbul, (1981-82), ss.387-403.

¹²⁶ İdris Bostan, "Kanuni ve Akdeniz Siyaseti", ed. Özlem Kumrular, **Muhteşem Süleyman**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, s.32.

Kiklad ve Sporadları ele geçirmiştir. Bu adalar daha sonra vergiye bağlanarak eski sahiplerine bırakılacaktır.¹²⁷

Andrea Doria komutasında oluşturulan müttefik donanması ile Osmanlı donanması 1538 yılında karşı karşıya gelmişlerdir. Osmanlı donanmasının yoğun top ateşiyle sarstığı müttefik donanması geri çekilmek zorunda kalmıştır. İlk çarpışmayı atlatan Andrea Doria, Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki donanma tarafından ağır yenilgiye uğratılmıştır. 1538 yılında başlayıp 1539 yılı eylülünde son bulan bu deniz savaşı Osmanlı'nın Akdeniz'de tek güç olduğunun kanıtı niteliğindedir.¹²⁸

Osmanlı Devleti'nin denizlerde üst düzeye eriştiğinin göstergesi olarak önem kazanan Preveze Deniz Savaşı Osmanlı denizciliği adına anlatılmaya değer bir gelişmedir. 1537-1539 yılları arasında yaşanan savaştan en zararlı çıkan devletlerden biri Venedik olmuştur. Müttefikleriyle arası bozulmuştur. Ayrıca Osmanlılarla bir barış antlaşması yapmak zorunda kalmıştır.¹²⁹

2.1.9. 1540 Tarihli Osmanlı-Venedik Antlaşması

Bu antlaşma Osmanlı Devleti ve Venedik Cumhuriyeti arasında 1537-1539 yılları arasında süregelen savaşa son vermiştir. Bu antlaşmayla Venedik Cumhuriyeti çok önemli toprak kayıpları yaşayarak denizlerdeki üstünlüğü de Osmanlı Devleti'ne kaptırmış bulunmaktadır. Ahidnâme genel olarak ele geçirilen kale ve adaların ve sınırların belirlenmesi üzerine hükümler içermektedir. Venedik ile yapılan bu antlaşmayla Ege Adalarının bir nevi statüsü belirlenmiştir. Kıbrıs, Sakız ve Girit dışındaki adalar Osmanlı Devleti bünyesinde toplanmıştır.

Venedik Cumhuriyeti ile 1540 yılında barış yapılmış ve Venedik Osmanlı Devleti tarafından Osmanlı-Fransız ittifakına davet edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Macaristan üzerine tekrar sefere çıkarken, Barbaros Hayreddin Paşa ise denizde Fransız donanmasıyla iş birliği halinde 1543 yılında İtalya sahillerine kadar ulaşmıştır. Nice şehri etrafındaki birçok kale Fransızlara teslim edilmiştir.¹³⁰ Barbaros'un ölümünün ardından Barbaros'un oğlu Hasan Paşa, Barbaros'un

¹²⁷ Feridun Emecen, "Süleyman I", s.67.

¹²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 2, ss.377-378.

¹²⁹ M.Tayyip Gökbilgin, Yeni Belgelerin Işığı Altında Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı-Venedik Münasebetleri, **Kanuni Armağanı**, TTK, 1970, ss.180-182.

¹³⁰ Halil İnalçık, Akdeniz ve Türkler", **Doğu Batı Dergisi**, ss.160-165.

yetiştirdiği Turgut Reis ve Kapudan-ı Derya Piyale Paşa Akdeniz'deki faaliyetlere Barbaros'un bıraktığı yerden devam etmişlerdir. Bu dönemde Korsika adası, Trablusgarp gibi yerler alınmıştır.¹³¹ Barbaros Hayreddin Paşa öldükten sonra Osmanlı donanması Akdeniz'e çıkarma yaparken İtalya'nın Batı kıyılarına kadar uzanan saldırılar Osmanlı donanmasını yormuştur.¹³² Nitekim 1565 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan donanma, yorulan Osmanlı donanmasını bozguna uğratmıştır.

2.1.10. Sakız Adası'nın Alınma Süreci

Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında Ege adaları ve Akdeniz'de yaşanan gerginlikten sonra bir antlaşma imzalanmıştı. Barbaros Hayreddin komutanlığında alınan adaların Osmanlı Devleti'ne ait olduğu söz konusu antlaşma ile onaylanmıştır. Ege adalarında yer alıp Osmanlı hâkimiyetine girmeyen iki ada kalmıştır ve bunlardan biri Sakız adasıydı. Ada Ceneviz Cumhuriyetinin himayesi altındaydı. Bilindiği üzere 1204 yılında yaşanan IV. Haçlı seferi ile Bizans İmparatorluğuna ait topraklar, Latin devletleri arasında bölüşürülen Sakız adası da aynı akıbeta uğrayarak İstanbul Latin İmparatorluğu idaresine bırakılmıştır. 1247 yılına gelindiğinde Bizans İmparatorluğu adayı tekrar kendi toprağı ilan etmiştir. 1261 yılında imzalanan Nif Antlaşması ile Cenevizlilere Sakız adasında bazı imtiyazlar¹³³ vermiştir. 14.yüzyılın başlarında bir oldubitti ile Cenevizli Zaccaria Ailesi idaresine alınan adaya Menteşeoğulları tarafından akınlar düzenlediyse de alınamamıştır.

1346 yılında Ceneviz Cumhuriyeti mali olarak sıkıntılı günler geçirdiğinden dolayı donanma oluşturabilecek gücü bulunmuyordu. Levant'daki kolonilerini de kendi kaderlerine terk etmişti. Bir donanmaya ihtiyaç duyduğunda zengin armatörlere başvurarak onların yardımlarını sağlamaya çalışıyorlardı. Bu armatörlerden biri olan Simone Vignoso arkadaşlarıyla birlikte bir donanma

¹³¹ Nicolae Jorga Turgut Reis için "Hayrettin Paşa'nın dur durak bilmeyen enerjisini almıştır" ifadesini kullanmıştır. Nicolae Jorga, **Yenilmez Türk**, s.225.; Feridun Emecen, "Süleyman I", ss.67-68.

¹³² Halil İncalcık, "Osmanlı Deniz Egemenliği", s.62.

¹³³ Paulino Toledo, "Venedik'teki Papalık Sefaret Belgelerine Göre Türkler", çev. Muzaffer Arıkan, **OTAM**, Sayı:4, 1993, s.399.

oluşturarak Monaco önlerinden Ege'ye doğru yol almışlardır. Sakız adasına gelerek burayı ele geçirmişlerdir. Bunun yanı sıra Eski ve Yeni Foça'yı almışlardır. Şubat 1347 yılında Cenevizliler ile armatörler arasında Sakız adasında yapılan bir antlaşmayla Maona ismiyle anılan bir şirkete tasarruf hakkı tanınmıştır. Her türlü verginin toplanması söz konusu şirkete ait olacaktı.¹³⁴ Bu tarihten sonra Cenevizliler Akdeniz'deki siyasi ve ticari varlıklarını sürdürebilmek için önce Türkmen Beyliklerine ve daha sonra Osmanlı Devleti'ne vergi vermek durumunda kalmıştır. 15.yüzyılın ortalarında Fatih Sultan Mehmed ile Ceneviz Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler bozulma noktasına geldiyse de kriz kısa sürede çözülmüştür.

Sakız adasının idaresini elinde bulunduran Cenevizliler Kanuni Sultan Süleyman'ın son yıllarına doğru Osmanlı Devleti'ne ödemesi gereken vergileri sürekli olarak geciktirerek Osmanlı Devleti aleyhine girişimlerde bulunmaktaydı. Ayrıca Osmanlı donanmasının Avrupalı devletler üzerine gerçekleştirdiği Malta seferine Sakız adasında yaşayan halkın iştirak etmesi gibi nedenlerle adanın alınmasının gerektiği kanaatine varılmıştır. Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman Zigetvar üzerine sefere giderken, Cezayir Beylerbeyi ve Kaptan-ı Derya olan Piyale Paşa'ya Sakız adasının alınmasını emretmiştir.¹³⁵ Sakız adası 1566 yılında hiçbir zorlukla karşılaşmadan ve mücadele edilmeksizin alınıp Kaptan Paşa (Cezayir) Eyaletine bağlanmıştır.¹³⁶

2.1.11. 1567 Tarihli Ahidnâme

Venedik Cumhuriyeti Sakız'ın alınmasından sonra himayesi altında bulunan Kıbrıs ve Girit adaları için ciddi anlamda endişelenmekteydi. Bu nedenle 1567 yılında Osmanlı Devleti ile ticari faaliyetlerin devamı ve dostluk üzerine kurulan ilişkilerin sürdürülmesi gayesiyle bir antlaşma yapmıştır. Yapılan ahidnâmenin genel çerçevesini iki devlet arasındaki sınır tespiti oluşturmaktaydı. Ayrıca iki devletin de muzdarip olduğu korsanlar mevzusu bulunmaktaydı. Akdeniz'de karşılaşılacak olan

¹³⁴ Şerafettin Turan, "Sakızın Türk Hâkimiyetine Alınması", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 4, 1966, s.178.

¹³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt.3, ss.6-7.

¹³⁶ Şerafettin Turan, "Sakız'ın Türk Hâkimiyetine Alınması", ss.184-189.; Fernand Braudel, **II.Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğubatı Yayınevi., Ankara 2017, s.189.

korsanlara karşı nasıl davranılacağı konusu, antlaşmada karara bağlanmıştır. Korsanların bu tarihlerdeki faaliyetlerine dair Mühimme Defterleri'nde kayıtlar bulunmaktadır.¹³⁷ Ege Adaları'na dair madde ise 1540 yılı ahidnâmesindeki hükmü içermektedir. Bunların dışında kapitülasyon, ticaret gemilerinin durumları, seyahat kısıtlamaları, Venediklilerin borçları, korsan gemileri, donanma, Zenta adası haracı, Kıbrıs adası haracı, Rumeli sınırı, fazla vergilerin kaldırılması ve esirlere dair konuları barındırmaktadır. Ahidnâmede her iki devletin de karşılıklı olarak çıkarları korunmaya çalışılmıştır.¹³⁸

Doğu Akdeniz'de ticaret yollarının kesiştiği bir noktada yer alması nedeniyle stratejik açıdan önemli olan Kıbrıs Adası'nda Venedik hâkimiyeti 1489 yılında başlamıştır. Venedik Cumhuriyeti Kıbrıs adası için Memlûklere haraç vermektedir. Lakin Yavuz Sultan Selim gerçekleştirdiği Doğu seferleriyle Mısır ve Suriye gibi önemli bölgeleri alarak Venedik'in Memlûklere ödediği haracın Osmanlı Devleti'ne ödenmesini sağlamıştır. Bu şekilde 1571 yılına kadar Kıbrıs adasının idaresini elinde tutabilmiştir. Venedik Cumhuriyeti Kıbrıs'ı himayesine aldıktan sonra adayı korsanların kullanabileceği bir üs haline getirmiştir. Buradan geçen tüccar ve hacı taifesi korsanların saldırılarına uğramaktaydılar. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki güvenliği sarsmaktaydılar. II. Selim zamanına kadar Kıbrıs adasının Osmanlı Devleti tarafından alınmamasının nedenleri olarak hem Venedik'in elinde bulunması hem de bu devletin antlaşmalarla dostluk ilişkilerini pekiştirmesi gösterilebilir.

II. Selim Doğu Akdeniz'de güvenliği sağlamak amacıyla 1568'de Kıbrıs'ın fethedilmesi için hazırlıkların başlamasını emretmiştir.¹³⁹ Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasının fethi için birtakım hazırlıklar içerisinde olduğu haberini alınca zaman kaybetmeden Papalık, Habsburglar ve Fransa ile irtibata geçerek müttefik arayışına girmiştir. Vezir Lala Mustafa Paşa ve Piyale Paşa komutasında oluşturulan ordu ve donanma büyük bir düzen içinde hareket ederek Kıbrıs'ın en önemli merkezleri olan Lefkoşa ve Magosa'yı kuşatmıştır. Venediklilerin ciddi direnişiyle karşılaşan Osmanlılar, uzun ve zor geçen bir kuşatma

¹³⁷ 13 Safer 975/19 Ağustos 1567 tarihinde Venedik Dojuna yazılan ahidnâmede Osmanlı ahalisine zarar veren kişilerin zararlarının tanzimi ve ahidnâmede uyulması istenmekteydi. (BOA, Mühimme Defteri (MD), nr. 7. s. 25/78)

¹³⁸ Sakız Adasının alınma süreci için bkz. Daniel Goffmann, **Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700**, çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, ss.180-182.

¹³⁹ Kemal Çiçek, "Kıbrıs" Maddesi, **TDV**, Cilt: 25, Ankara, 2002, s.374.

sonucunda adayı teslim almışlardır. Kısa bir süre içinde adada Osmanlı hâkimiyeti kurulmuş ve idari açıdan beylerbeylik halini almıştır.¹⁴⁰ Kıbrıs'ın fethini Nejat Tarakçı eserinde şu cümlelerle ifade etmiştir: *Kıbrıs seferi çeşitli nedenlerle elli yıl gecikmiş bir seferdir. Buna rağmen zamanlama açısından doğru bir karardır. Avrupa'daki güç mücadelesi nedeniyle bir araya gelinmesi çok zor olan bir zaman dilimi değerlendirilmiştir.*¹⁴¹ Kıbrıs'ın alınması Osmanlı deniz gücünün zirveye ulaştığının kanıtı niteliğindedir. Mısır ve Suriye'nin alınmasından sonra Kıbrıs'ın da alınması Doğu Akdeniz'de güvenliğin tesis edilebileceğini göstermektedir.

Kıbrıs seferi öncesi Venedik'in çağrısı üzerine toplanan Haçlı ittifakı ile Osmanlı donanması Yunanistan'ın Korint Körfezi'nin kuzey sahilinde bulunan İnebahtı'da (Lepanto) karşı karşıya geldiler. Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki ilk büyük yenilgisi olarak kayıtlara geçen bu savaşta başta Venedik olmak üzere diğer devletlerde de büyük şaşkınlık yaratmıştır. Fakat bu şaşkınlık ve heyecan kısa sürmüştür. Zira Osmanlı Devleti kısa sürede yine donanması ile denizlerde faaliyete devam edecektir.¹⁴² Venedik Cumhuriyeti ise müttefikleriyle yol ayrımına giderek Osmanlı Devleti ile yeni bir antlaşma yapacaktır.

2.1.12. 1573 Tarihli Ahidnâme

II. Selim zamanında yapılan ikinci antlaşma ise Kıbrıs adasının ele geçirilmesi ve İnebahtı Deniz Savaşı'nın sonuna doğru gelişen olayları konu edinmektedir. Osmanlı donanması İnebahtı Deniz Savaşı'nda bozguna uğratılmasına rağmen 1573 yılında Venedik ile yapılan antlaşmanın¹⁴³ içeriğindeki maddeler Osmanlı Devleti lehine hükümler içermektedir. Sultan Süleyman zamanından itibaren Venedik'in Osmanlı hazinesine ödediği üç senede üç yüz bin filorin¹⁴⁴ aynı şekilde ödenecekti. Yine Kanuni döneminde Venediklilere tanınan ticari ayrıcalıklar sürdürülecekti. Ayrıca Kıbrıs'ın idaresi Osmanlı'ya geçtiği için Venedik'ten Kıbrıs

¹⁴⁰ Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi**, ss.309-310.

¹⁴¹ Nejat Tarakçı, s.81.

¹⁴² Feridun Emecen, s.315.; Marco Morin, "Lepanto: Fearlessness Was Not Enough", **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Cilt: 3, İstanbul, 2013, s.259.

¹⁴³ Mahmut Şakiroğlu, "II.Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567-1573 Tarihli Ahidnameler", **Erdem Dergisi**, 1996, s.546.; Ahidnâmenin Mühimme Defteri(MD), nr.21, s. 165/404'de bir sureti bulunmaktadır.

¹⁴⁴ Osmanlılar'da kullanılan Avrupa menşeli altın paralara verilen bir addır. Ayrıca bir vergi türü olarak bilinmektedir.

için ödediği sekiz bin altın talep edilmeyecekti. Savaş sırasında el konulan gemiler ve ticari mallar için de karşılıklı olarak iade şart koşulmuştur. Zenta Adası için Venediklilerin ödediği haraç miktarı arttırılmıştır ve Dalmaçya'da bulunan Şapot Kalesi de Osmanlılara iade edilecekti. Görüldüğü üzere maddeler Osmanlı için yarar sağlamakla birlikte bu iki devlet arasındaki ilişkiler bir süre olumlu seyredecektir.

2.1.13. 1574-1645 Yılları Arasında Osmanlı Venedik İlişkileri

1573 tarihli barış antlaşması ile Kıbrıs adasının Osmanlı idaresine alındığını kabul eden Venedik Doğu Akdeniz'de ticari faaliyetlerini yürüttüğü en önemli iki üssünden birini kaybettiği gerçeğini benimsemekle birlikte, elinde kalan diğer kolonisi (Girit) için endişelenmeye başlamıştır. Ayrıca Osmanlı donanmasının Sokollu Mehmed Paşa nezdinde İnebahtı (Leponte) yenilgisini ertesi yıl yeni ve büyük bir donanma oluşturarak atlatmayı başarması, Venediklilerin paniklemesi için geçerli bir sebep sayılabilirdi. Sokollu Mehmed Paşa'nın Venedik elçisiyle olan diyalogunda kurduğu cümle bir önceki ifadeyi desteklemektedir:¹⁴⁵

Son hadiseden sonra, cesaretimizin ne kadar kuvvetli bulunduğunu, şüphesiz ki görüyorsun, lakin sizin zayırlığınızla bizimkinin arasında büyük bir fark vardır. Sizden bir krallık yer almakla, bir kolunuzu kesmiş olduk; siz ise, donanmamızı mağlup etmekle sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Kesilmiş bir kol yerine gelmez ama tıraş edilmiş sakal evvelkinden daha gür çıkar.

Venedik Cumhuriyeti III. Murad'ın tahta cülusunu tebrik etmek ve eski imtiyazlarını yenilemek üzere İstanbul'a elçisi Giacomo Soranzo'yu göndermiştir. Nitekim iki taraf arasında 1575 yılında yeni bir ahidname imzalanmıştır.¹⁴⁶ 1540 tarihli Kanuni Sultan Süleyman zamanında imzalanan ahidnameyi esas alan 1575 tarihli ahidnâmede¹⁴⁷ başlıca hükümler, 1573 yılında yapılan antlaşmadaki gibi Venedik'ten talep edilen 3 yıl için üç yüz bin florinin nasıl tahsis edileceğinin belirlenmesi, kaçan esirlerin iade edilmesi, Osmanlı ülkesinde yaşayan Venedikli tüccarlardan haraç alınmaması ve bu tüccarların ölümleri halinde mallarının

¹⁴⁵ Mustafa Cezzar, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, Cilt: 3, Tan Matbaası, İstanbul, 1959, s.1252.

¹⁴⁶ Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt: 3, s.318.

¹⁴⁷ 1575 tarihli Osmanlı-Venedik ahidnamesi için bkz. BOA, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, 16/4 s.3.

Balyosa¹⁴⁸ teslim edilmesi, Venedik gemilerinin aranması, korsan gemilerinin ve ticareti faaliyetlerinin durumu, fazla vergilerin kaldırılması şeklinde devam eder.

Ayrıca “ ve Akdeniz içinde vâkı olan cezirelerden İskodos kal’asıyla ve cezire-i Skinos ve Cezire-i Samur kal’alarıyla ve cezire-i Girid iki pare kal’asıyla ve Nakşa’ya tabi olan cezirelerden Sirsar kal’alarıyla ve cezire-i Nakşa üç pare kal’asıyla ve cezire-i Sasu Milo iki pare kal’asıyla ve cezire-i Andatore kal’asıyla ve ma’mur olmayıp hali olan harabeden cezire-i EGINE ve cezire-i Mürted ve cezire-i Birmend ve cezire-i Baru ve cezire-i Papasluk ve İstanbul’ya ve ahi körke cezireleri ve cezire-i Miyobluca ve cezire-i Mirmir ve cezire-i Mallu kilise ki bu zikr olunan cümle havass-ı hümayunumun tasarrufundadır....” ifadesiyle Barbaros Hayreddin Paşa tarafından alınıp 1540 tarihli antlaşma ile onaylanan adaların Osmanlı’ya aidiyetleri bu ahidnâme ile tekrarlanmıştır.¹⁴⁹

16.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akdeniz’de İngiliz, Fransız ve Hollandalılara ait donanmaların bulunması ve söz konusu devletlerin Venedik Cumhuriyeti ile rekabete girme düşünceleri Akdeniz’de dengelerin değişeceğinin sinyallerini vermiştir. Venedik Cumhuriyeti bu tarihlerde Doğu Akdeniz’deki ticari faaliyetlerin sürdürülmesi hususunda üstünlüğü elinde bulundurmaktaydı.

16.yüzyılın başlarından itibaren Adriyatik’te görülmeye başlanan ve sayıları gün geçtikçe artan bir korsan topluluğu (Uskoklar) Adriyatik’te limanları bulunan Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti tüccarlarına rahatsızlık vermektedir. Adriyatik’te korku salan Uskoklar, Habsburg İmparatorluğu’nun himayesinde faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Osmanlılar tarafından Venediklilerle iş birliği yaptıkları düşünülen Uskoklar, başlangıçta kendilerine Osmanlı gemilerine zarar vermeyi ilke edinmişken daha sonra Venedik tüccar ve gemilerine de saldırmışlardır.¹⁵⁰

Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti arasında yoğun şikâyetlere neden olan Uskoklar’ın faaliyetlerini Venedik’in Adriyatik’te güvenliği sağlama çalışması kapsamında durdurması gerekiyordu. Fakat Uskok saldırıları karşısında Venedik’in çabaları yetersiz kalmaktadır. Artan Uskok tacizleriyle birlikte 1580-1590 yılları

¹⁴⁸ Bailo olarak da bilinir. 15.yüzyıldan itibaren İstanbul’da ikamet eden Venedik büyükelçileri için kullanılan sıfattır.

¹⁴⁹ 1575 tarihli Osmanlı-Venedik ahidnamesi için bkz. BOA, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, 16/4 s.3.

¹⁵⁰ Maurice Aymard, “16.Yüzyılın Sonunda Akdeniz’de Korsanlık ve Venedik”, çev. Mehmet Genç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 23, Sayı: 1-2, 2015, ss.222-223.

arasında Osmanlı-Venedik arasında bir süre durgun devam eden ilişkiler de gerginleşmiştir. Fakat elçiler yoluyla iki taraf arasındaki ilişkiler tekrar eski seyrine geri dönmüştür.¹⁵¹

16.yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında devam eden harpler dolayısıyla Venedik ile iyi geçinilmeye çalışılmıştır. Venedik Cumhuriyeti ise 17.yüzyıl boyunca Osmanlı'dan aldığı ahitnamelerle Doğu Akdeniz'deki nüfuzlarını korumaya çalışacaktır. Venedik'e verilen 1595 tarihli ahidname tahta çıkan yeni padişah III. Mehmed (1595-1603) adına yenilenen ahidnâme-i hümayundur. Bu ahidnâmede Akdeniz'de Venedik'e ait yerlerden söz edilirken, Osmanlı Devleti idaresinde bulunan ada ve kaleler zikredilmemektedir.¹⁵²

17.yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri siyasi ve ticari boyutları ele alındığında genelde olumlu bir şekilde ilerlediği kanaatine varılabilir. Fakat hem Venedik Cumhuriyeti hem de Osmanlı Devleti farklı devlet ve sıkıntılarla mücadele içerisindeydiler. Venedik Cumhuriyeti ekonomik açıdan zor ve sancılı bir sürece girmiştir. İspanyolların Venedik ticaretine balta vurduğu bu dönemlerde Avusturya'nın da baskısını hisseden Venedik, Osmanlı Devleti ile ilişkilerini antlaşmalarla sürdürmekten yana bir tutum sergilemiştir. Karada Avusturya ile mücadelesi devam eden Osmanlı Devleti'ni denizlerde de İspanyollar uğraştırmaktadır. Ele alınan bu nedenlerle Osmanlı ile Venedik arasındaki ilişkinin olumlu seyretmesi iki taraf için de kazançlı görünmektedir.¹⁵³ Osmanlı Devletinden Venedik'e 1604 yılında verilen ahidnâme¹⁵⁴ iki devlet arasındaki Uskok sorununa ilişkindir. Ahidnâmede yer alan hususların başında korsanların Venedik'e ait ada ve limanlarda himaye edilmemesiyle birlikte faaliyetlerine engel olunması, ele geçirilen esirlerin iade edilmesi, konsolosluklar aracılığıyla Venedikli tüccarlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi, vergilerin belirtildiği gibi ödenmesi gibi maddeler bulunmaktadır.

1619 tarihli ahidnâmenin yenilenmesi için elçi Francesco Kontarini görevlendirilmiştir. Bu ahidnâme korsanlık faaliyetlerini ve buna karşı alınan

¹⁵¹ İdris Bostan, **Adriyatik'te Korsanlık (Osmanlılar, Uskoklar ve Venedikliler)**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, ss.97-99.

¹⁵² Meryem Kaçan, s.31.

¹⁵³ Mikail Acıpınar, "Sultan I.Ahmed Döneminde Osmanlı-Venedik İlişkilerine Genel Bir Bakış", **CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları**, 1.baskı, İstanbul, 2014, ss.349- 351.

¹⁵⁴ Ahidname metni ve diğer hususlar için bkz. BOA, Düvel- i Ecnebiye Defterleri, No: 013, s.7: 11/27.

önlemleri içerir. II. Osman dönemi Osmanlı Venedik ilişkileri genel itibariyle olumlu seyretmiştir. Hatta Eric Dursteler'in deyiimiyle *kronolojik olarak 1573'ten 1645'e kadar geçen dönem ilginçtir, çünkü Venedik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki en uzun ve kesintisiz barış dönemidir.*¹⁵⁵

2.1.14. Osmanlı-Venedik İlişkilerinde Girit Adası ve Gerçekleşen Savaş

Osmanlı ile Venedik arasında yaklaşık olarak yetmiş yıl kadar yani İnebahtı Deniz Muharebesinden sonra arada ufak anlaşmazlıklar dışında savaş söz konusu olmamıştır. Doğu Akdeniz'deki üstünlüğünü korumayı amaçlayan Venedik Cumhuriyeti için tehlike çanları çalmaktaydı. Zira Akdeniz'de İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi yeni aktörler görülmeye başlanmıştır. Bu devletlerden Fransa daha Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı Devleti'nden kapitülasyon almayı başarmıştır ve Osmanlı donanmasıyla birlikte denizlerde ortak hareket etmişlerdir. Aldığı kapitülasyonlarla da Osmanlı ülkesinde serbest ticaret yapma hakkını elde etmiştir. İngilizler ise 1573 yılından sonra Akdeniz'e inerek etkin olarak ticari faaliyetlerde yer alarak kısa sürede etki alanlarını genişletmişlerdir.¹⁵⁶ Fakat bu barış dönemi IV. Murad'ın saltanatının son zamanlarında savaş halini almıştır. Nitekim 1645 tarihinde en uzun barış döneminden en uzun savaş dönemine yolculuk başlamıştır.

Osmanlı Padişahı III. Murad (1574-1595) döneminde İngilizler kendilerine ticari ayrıcalıkların tanındığı ahidnâmeye kavuşmuşlardır. Venedikliler, Fransızlar ve İngilizlerden sonra Hollandalılar da Osmanlı Devleti tarafından ayrıcalık tanınan devletlerden biri olmuştur. Buğday ihtiyacını karşılamak üzere İtalya'ya gelip giden gemileri aracılığıyla Akdeniz ile tanışma fırsatını bulan Hollandalılar ilk olarak 1598 yılında Fransız bayrağı altında Türk ada ve limanlarında ticaret yapma hakkını elde

¹⁵⁵ Eric Dursteler, **İstanbul'daki Venedikliler (Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş)**, çev. Taciser Ulaşbelge, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.29.

¹⁵⁶Kraliçe Elizabeth'in yönlendirmeleriyle 11 Eylül 1581 yılında Türkiye Kumpanyası ismiyle şirket kurarak ticari ilişkiler bu şirket aracılığıyla genişletilecekti. Aynı şekilde Venedik kumpanyaları da kuruldu. Bu iki kumpanya 7 Ocak 1592 yılında Levant kumpaları adı altında birleştirilerek İngilizlerle ticarete etkin rol oynamışlardır. Kumpanyanın kapsamına giren limanlar İstanbul, İzmir, Kıbrıs, Sakız, Zenta, Kefalonya, Cezayir vb olarak sıralanabilir. Tuğrul Arık, "Osmanlı-İngiliz Ekonomik İlişkilerinin Başlangıcının Arka Planı ve 1675 Süresine Kadarki Seyri", **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, Cilt:12, Sayı:45, Ocak, 2016, ss.139. (137-152)

etmişlerdir. İlerleyen zamanlarda kendi bayraklarıyla Osmanlı Devletinden ticaret yapma hakkını elde edeceklerdir.

İngilizler, Fransızlar ve Hollandalılar zamanla Osmanlı Devleti'nden kapitülasyonlar alarak serbest ticaret hakkı elde etmişlerdir. Akdeniz'de aktörlerin çoğalması Venedik ticari üstünlüğünü zedeler nitelikte idi. Çünkü söz konusu ülkelerin gemileri teknik açıdan Venedik ve Osmanlılara nazaran daha iyi durumda olduğu için ticari malların taşınması artık Venedik gemileriyle gerçekleştirilmiyordu.¹⁵⁷

Akdeniz'de Kıbrıs'tan sonra ikinci büyük ada sayılan Girit 1204 yılında Venedik'e bir miktar gümüş karşılığında satılmıştı. Venedik'in himayesine girdikten sonra başarısız isyan girişimlerinde bulunan Girit halkı için Venedik idaresi mali açıdan külfet anlamı taşımaktaydı. Venedik tarafından halka dayatılan vergiler Girit halkını zorlamakla birlikte sık sık isyan etmelerine neden olmaktaydı. İsyân etmelerinde Giritlilere en büyük desteği Venedik'in denizlerdeki ezeli rakibi Ceneviz vermektedir. Başarısız isyan denemeleri 14.yüzyılın sonuna kadar sürse de netice itibarıyla Girit halkına faydadan çok zarar getirmiştir ve halk Venedik yönetimini kabullenmekle yetinmiştir.¹⁵⁸ Girit halkı ve Venedik yönetimi arasındaki bu sorunlar bir kenara bırakıldığında Girit'in önemi üzerinde durulabilir. Girit adasının ticari hacmi büyüktü. Yakın olduğu sahillerdeki beylik ve devletlerle ilişkilerini sağlam temellere dayandırmıştır. Aynı şekilde Türkmen Beylikleriyle de ticari ilişkilerin yürütülmesi için etkileşimlerde bulunup antlaşmalar yapmışlardır ve bu antlaşmalar senelerce yenilenmiştir. Venedik Cumhuriyeti ile Girit Dukalığı ile kurulan ilişkiler Osmanlı Devleti döneminde de sürdürülmüştür.

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettiğinde Girit üzerine akınlar gerçekleştirirse de Girit en fazla zararı Kanuni Sultan Süleyman döneminde Barbaros Hayreddin'in deniz savaşları esnasında görmüştür. II. Selim döneminde yaşanan Kıbrıs'ın fetihi sırasında Girit'in en önemli şehirleri sayılan Hanya ve Resmo harap edilmiştir. Kıbrıs'ı kaybeden Venedik stratejik açıdan önemli olan diğer adası Girit'i kaybetmemek adına Osmanlı Devleti'ni diplomatik süreçleri ahidnâmelerle süsleyerek ancak IV. Murad döneminin sonuna kadar oyalayabilmiştir. Bu ifadeyi

¹⁵⁷ Ersin Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1665-1670)**, Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları, İstanbul, 2004, s.21.

¹⁵⁸ Cemal Tükin, "Girit" Maddesi, s. 86.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde şu sözlerle desteklemektedir:¹⁵⁹ “Allah’ın hikmeti (...) tarihinde Sultan Süleyman Malta Rodosu’nu fethedince tüm Frenk kafirlerinin içlerine korku düşüp (Hay Sarı İğronda Türk Süleyman’ın talihi açık olup elbette bu Girit Adasına Süleyman yahut bir Mehmed Han’ın gelmesi kesindir.” Diye korkuya düşüp bu Hanya Kalesi’ni, Retime Kalesi’ni ve Kandiye Kalesi’ni İskender Seddi gibi yaparlar.”

Kıbrıs gibi Girit adası da stratejik öneme sahipti. Girit adasının önemini ve Osmanlılarca alınmasını A.Nükhet Adıyeke-Nuri Adıyeke, “Fethinden Kaybına Girit” isimli eserinde *Girit sadece Doğu Akdeniz egemenliği için değil, Ege Denizi ve Çanakkale Boğazı’nın dolaylı olarak da İstanbul’un güvenliği açısından çok önemli idi. Ege’ye bağlanan ticaret ve hac yollarının kilit noktasında olan Girit, XVII. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı için mutlaka sınırlarına katılması gereken bir kale idi* ifadeleriyle açıklamaktadır.¹⁶⁰ Nitekim bu kilit noktada bulunan adanın alınması için Osmanlı Devleti’ne “Avlonya” ve “Sünbül Ağa” olarak bilinen iki neden sunulmuştur.¹⁶¹ Özellikle Dar-üs Sade Ağası Sünbül Ağa ve bindiği gemidekilerin saldırıya uğraması, Girit’e karşı bir donanmanın hazırlanmasını hızlandırmıştır. Avlonya hadisesi yüklü miktarda altın ödenerek halledilmişti.¹⁶² Yankıları büyük olan Sünbül Ağa hadisesi sonucunda ikinci vezir Yusuf Paşa¹⁶³ Venediklilerle savaşta donanmayı komuta edecekti.

¹⁵⁹ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, haz. Seyit Ali Kahraman, 8.Kitap, Cilt:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s.369.

¹⁶⁰ A.Nükhet Adıyeke- Nuri Adıyeke, **Fethinden Kaybına Girit**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

¹⁶¹ Avlonya hadisesi, IV.Murad zamanında Ali Beçinoğlu’nun Tunus gemileriyle Girit’i vurmasının ardından Avlonya demirlediği sırada Venedik donanması tarafından gemileri alınarak kasabayı topa tutmaları hadisesidir. Abdulkadir Özcan, **IV.Murad Şarkın Sultanı**, Kronik Kitap, 4.Baskı, İstanbul, 2019, ss.169-172.

Sünbül Ağa meselesi ise; sultan İbrahim (1640-1648) tarafından hareketleri hoş karşılanmayan Sünbül Ağa’nın (Kızlarağası) Mısır’a gitmesi emredilmiştir. Girit adası yakınında Sünbül Ağa’nın içinde bulunduğu gemi Malta korsanlarının saldırılarına uğramıştır. Sonu kötü biten bu olay ile padişah artık Girit’in fethine karar verir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:3, ss.216-217. Sünbül Ağa’nın esareti ile ilgili Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt:10, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s.58.; Ersin Gülsoy, “Girit Üçlemesi: Hanya, Resmo ve Kandiye Şehirleri (17.yüzyıl) ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse, **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, Yeditepe Yayınevi, 2011, s. 51.

¹⁶² Mikail Acıpınar, “Kriz ve Savaş arasında 1641 tarihli Venedik Ahidnâmesi”, **Tarih ve Coğrafya Araştırma Dergisi**, Sayı:1, 2015, s.179.

¹⁶³ Ali Ağa isminde birinin kölesi olup asıl adı Joseph Markovic’tir. Aslen Dalmaçya’da bulunan Verona bölgesindedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 3, s.217.

2.1.15. En Uzun Süren Ada (Girit) Savaşı

Neredeyse çeyrek asır süren savaş iki taraf için büyük kayıplara sebep olmuştur. Malta seferi olarak çıkılan sefer Girit üzerine değiştirilmiştir. Bu savaşın sonunda Girit adasının alınmasıyla Venedik'in doğudaki hâkimiyeti de son bulacaktır. Kaptan- ı Derya Yusuf Paşa donanmasıyla birlikte ilk önce Girit adasına yakın olan Ayatodori adasına saldırmıştır. Akabinde Girit'in kuzeybatısında yer alan Hanya'da karaya çıkan Osmanlı ordusu tarafından Hanya elli dört günlük bir kuşatma sonucunda 18 Ağustos 1645 yılında imzalanan antlaşma ile ele geçirildi.¹⁶⁴ Hanya'yı ele geçiren Osmanlı donanması, uzun bir savaşın ilk adımını atmış bulunuyordu. Hanya'nın fethi ile Venedik donanması da Osmanlı'ya ait Balyabadra¹⁶⁵ (Patras) ve Karlıeli'ne saldırmıştır. Hanya'nın ele geçirilmesinin ardından Yusuf Paşa öldürülecektir. Girit adasının fethi için Budin Valisi Deli Hüseyin Paşa görevlendirilmiştir. Hanya'nın alınması İstanbul'da büyük bir sevinç ile karşılanmıştı ve Girit adası fethinin yakın tarihte olacağı düşünülmüştü. Fakat Girit adasının fethi Venedik ordusunun Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alması ve deniz yoluyla Girit'e kuvvet göndermesiyle savaş uzamıştır.¹⁶⁶ Deli Hüseyin Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu doğudaki Ebukoron (Armira) ile Retmo (Resmo)'yu ve hemen ardından doğudaki Pilopotomos kalesini almıştır. Girit adasının merkezi konumunda bulunan Kandiye'nin alınmasıyla ada tamamen feth olunacaktı.¹⁶⁷

Takviye yardımlarla Venedik donanması Osmanlı donanmasına ağır kayıplar verdirerek savaşı kendi lehine çevirebilmiştir. Osmanlı donanmasının aldığı yenilgi "Mufassal Osmanlı Tarihi" eserinde şu sözlerle ifade edilmiştir:¹⁶⁸ *Gerek Osmanlı gerekse müverrihlerin belirttikleri veçhile bu muharebe, İnebahtı (Lepanto)'dan beri*

¹⁶⁴ Cemal Tukin, "Girit" Maddesi, s.87.; Filiz Eşli, "17.yüzyıl Osmanlı Denizciliği ve Girit Savaşı", **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, TTK, Cilt:3, İstanbul, 2013, ss.296-297.

¹⁶⁵ Hanya'nın fethinden sonra Kaptan-ı Derya Yusuf Paşa ile Sultan İbrahim arasındaki diyalog ve Yusuf Paşa'nın öldürülmesi ile ilgili yerlere bkz. Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Üçdal Neşriyat, Cilt: 10, İstanbul, 1983, ss.75-77.

¹⁶⁶ Joseph Wilhelm, **Osmanlı Tarihi**, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, Cilt:4, İstanbul, 2011, ss. 520-533.

¹⁶⁷ Mustafa Cezzar, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, Baba Matbaası, Cilt:4, İstanbul, 1960, s.1972.

¹⁶⁸ Mustafa Cezzar, Cilt:4, s.2040.

Osmanlı donanmasının uğradığı ikinci mağlubiyettir. Venedik donanması Çanakkale Boğazı önünde aldığı zaferden sonra Bozcaada'ya ilerlemiştir. Dokuz gün boyunca kuşatma altında tuttıkları Bozcaada'yı ele geçirmişlerdir. Hız kaybetmeden Limni üzerine akınlara başlayan Venedik donanması kısa sürede bu adayı da almayı başarmıştır. Fakat bir yıl sonra ele geçirdiği yerleri kaybedecek olan Venedik, Osmanlıları Girit adasından çıkaramamıştır.¹⁶⁹ Girit Savaşı sürerken Venedikli elçiler tarafından adanın fethinden Osmanlı'yı vazgeçirebilmek ümidiyle teklifler yapılmaktaydı. Fakat Osmanlı Devleti bu savaştan vazgeçmemekle birlikte adanın alınmasını Akdeniz ticareti için zaruri bulmaktaydı. Kandiye dışında Girit'in önemli tüm bölgeleri alınmıştı. Venedikliler uzun süren savaşta Osmanlı donanması karşısında direnebilmek için birtakım hazırlıklar içerisine girdiler ve Avrupalı devletlerden yardım talebinde bulundular. Papa IX. Clement'in yardım çağrısını ciddiye almayan Avrupalı devletler tarafından Venedik'e destek konusu çeşitli bahaneler ileri sürülerek askıya alınmıştır. Venedik Cumhuriyeti Osmanlı Devleti ile böylesine önemli bir savaşta iken Avrupalı devletlerin yardım konusunda isteksiz davranışları Osmanlı Devleti'nin adadaki siyasi faaliyetlerine yansımıştır.¹⁷⁰

İngilizler ve Hollandalılar Venedik'e zaten yardım edemezlerdi. Çünkü Akdeniz'de kendilerine rakip olarak görmekteydiler. İspanya ise maddi anlamda az miktarda yardımcı olsa da bu yeterli olmamıştır. Diğer İtalyan devletlerinden de önemli yardımlar gelmeyince Venedik yenilgisi kaçınılmaz olmuştur. Girit Savaşı boyunca Osmanlı donanmasını en çok uğraştıran şüphesiz Kandiye olmuştur. Üç yıl boyunca kuşatma altında tutulan kale, savaşın dönüm noktası niteliğindedir. Kuşatma esnasında Venedik elçilerinden kuşatmanın kaldırılması karşılığında vergi verilmesi teklifleri gelse de sonuç değişmemiştir. Venedikliler Kandiye'yi Osmanlılara bırakarak antlaşma yapmak zorunda kalmışlardır. Uzun süren savaşın ardından iki devlet arasında barış yapılmıştır. 17 madde ve ek bir maddeden oluşan metin aşağıdaki gibidir:

-Evvelki madde Venedik Cumhuriyetinin Âsitane-i Sa'adet ile hala âkd olunan sulh-u salahi karar dade ve murad ve arzuları üzere muhkem olmak için Kandiye kal'asını kendüye mahsus olan topraklar ve cebehane vesa'ir alat-ı harbiyle bu mevadda ta'yin

¹⁶⁹ Cemal Tukin, s.87.

¹⁷⁰ A. Nühket Adıyeke ve Nuri Adıyeke, s.37.

olunan yevmin va'desinde sa'adetli devletli sadr-ı âzam hazretli tarafından kabz u tasarrufa ta'yin olunan ademe teslim oluna.

-İkinci madde Suda ve Garabosa ve İspirlonka palangaları ve Bosna serhâdında vakı Kilis vesa'ir esna-yı cengde Venedikli Cumhuriun eline giren yerler yine ellerinde kalup Âsitane-i Sa'adet tarafından dahl u taarruz olunmayup ve bunlar için bir vergi veyahut bir gayri bahane ile taarruz olunmaya

-Üçüncü madde Magona vesa'ir çekdiri gemilerin topları ki bu ceng u hârbde Kandiye kal'asına konulmuştur girü Venedük gemilerine konulup dahl olunmaya

-Dördüncü madde Kandiye kal'ası içinde olan kilise alatı ve halkın esvabı ve Venedik donanmasına mahsus top ve alat- ı ceng ve zahire vesa'ir hırdavat ve mecruh ve hasta ademler ve sultat ve kürekçi ve gitmek isteyen yerlü ve yabancı Venedük gemilerine binip gitmek için liman ile on iki gün tayin oluna ki cekdiri ve kayık yanaşmak ve yüklenmek mümkün ola ve zikr olunan va'de mürur etmedikçe hiçbir dürlü bahane ile Kandiye kal'asının bir tarafına ayak basılmaya.

-Beşinci madde Eğer zikri olunan on iki limanlı gün va'de içinde meşkûr olan eşya ve esvablar ve ademlerin gemiye binmesi mümkün olmazsa devletli sadr-ı âzam kal'ayı zabt itdikten sonra karada baki kalan eşyamızı kendü kayıklarıyla liman önünde olan Venedik gemilerine çıkardalar

-Altıncı madde Bu on iki gün esnasında iki tarafın askeri hala bulunduğu yerlerde karar idüp ilerüye hareket eylemeyeler ve edep ve sükut ile yerlerinde sakin olup birbirleriyle müsâhabet ve ihtilat ve fesad eylemeyeler ve bu hususda tarafeynden mu'temedun-aleyh zabitler ta'yin olunup hilaf idenleri düşman gibi bulunduğu yerde tarafeynden katli eyleyeler ve katli olundukları için tarafeynden âkd-ı sulha bir veçhile halel gelmeye

- Yedinci madde iş bu mevad kağıtları mühürlenüp tarafeynden imzalandığı birle mükaleme olunduğı üzere kal'aya beyaz bayraklar diklüp ceng u cidal ve adavet-i tarafeynden men u def ve tebs olunup yer üstünde ve altında iş işlenmeye. Tarafeynden rehineler teslim olunduktan sonra dörder kimesne dahi tarafeyden ta'yin olunup bu mevâdda zikr olunan ahvale muhalif bir iş olduğuna nazır ve mukayyed olalar ki iş işlenmeye

-Sekizinci madde Bu mevad akd olunan ahvalin tahkiki için tarafeynden üçer muadil rehinler virilüp taraf-ı Cumhuriun Venedik'den üç Venedüklü beyzadeleri ki zikr

olunur: Der neva donanmasının ceneral ka'immakamıdır ve covan Battista Kalliyoy baş defterdar ve donanma cebeci başısıdır ve sabıka Kandıye dükasıdır ve bunlara muadil Temeşvar beylerbeyisi Piri paşa ve sabıka başçavuş Mehmed Ağa ve Rumeli Defterdarı Gazi Bey tayin olunup ve bu zıkr olunan rehinler va'de-i mâ'hud üzere tamamen gemiye girmeleri olmadıkça girü gitmeyeler

-Dokuzuncu madde Gemilerine binmeye ve bir saat evvel gitmeye takayyüdlerin müşahede eylemek için iki kimesne ta'yin olunup kal'a içine gönder ile ki derya halinden bile ve gemicilikde mahir olup reisler ile ma'an yükletmek için muvafık havayı fark ideler

-Onuncu madde kendüleri götürecekt gemiler az vakitte tahmil olunmak için mümkün olduğu mertebe limana yakın yaklaşılar kezalik çekdirilerimiz ve'sair kalyonlarımız gice ve gündüz liman önüne gelüp durup yüklenüp gidüp dahl u ta'arruz olunmaya

-Onbirinci madde Venedik donanması liman önünden kalkdıkda istendiye ceziresine varup gitmek tedarikin görüp gidince dahl u ta'arruz olunmayup tarafeynden layık olan dostluk ve muhabbet icra oluna

-Onikinci madde Venedik Cumhuriyuna mensüb olan gemiler âkd-ı sulh u salâhdan sonra bir şey alurlarsa ayniyse girü ashabına redd vakitte bir nesne alurlarsa girü redd oluna. Ve hala Venedik bayrağıyla korsanlık iden gemilerin dahi taraflarından bayrakları ve kağıdları ellerinden alınup ve korsanlıktan ref olunmak için tenbih olunup ve ita'at etmeyüp hilaf iderlerse katl olunalar ve bu tenbihi ifade için kırk gün va'de virile ve kırk günden sonra tarafeynden bu makule kangısının eline düşerse hakkından geline ve bu husus için tarafeynin sulhuna halel gelmeye

-On üçüncü madde Tarafeynin esirleri hala ba'id ve perişan yerlerde bulunmağla Asitane-i Sa'adet'e Venedik Cumhuriyundan elçi eldikde tarafeynin rızası ve mu'adil ademler ile Venedik beyzadesi vesa'ir habisinde olup bu harb içinde esir olanlar tebdil ve halas olalar.

-On dördüncü madde Bu harb u ceng esnasında tarafeynden re'aya her ne makule vaz' eylediyse canibeynden afv oluna.

-On beşinci madde Ceng u harbden mukaddem ve mu'ahhar tarihle olup i'mal olunan ahidname-i hümayunda mastur olan şera'it müceddeden ibka ve icra olunup bir vecih ve bahane ile bir şey talep olunmaya. Zakilisa ceziresiçün olagelen vergi yine kemarkan bu sulhdan sonra virilüp ceng esnasında geçen vergi taleb olunmaya

-On altıncı madde Bu cümle mevadd sulh u salah iki lisan üzere imzalanup birisi Türkçe sadr-ı a'zam imzasıyla ve mühürleriyle mühürlenüp yedine teslim oluna, biri İtalyan lisanından kapudan Hayreddin ve müşaveresine dahil olanlardan imzalanup Cumhurun mühriyle mühürlenüp tarafeynden bu mevaddın icrası ve ikbası için ahd u Peyman oluna

-On yedinci madde Nice ceng u cidal ve mümted muhasaradan sonra sulh u salah ile vire iden kila'ın zabitlerine cebehanesinden birer nesne virilmek adet-i kadime olmağın kapudan ceneral biraz cebehane taleb ve reca eyledikde kal'aya mahsus olan üç yüz dör kıt'a toplardan ancak dört kıt'a top ihsanları olup virile."

-Ek madde Başka mümza ve mahtûm bu kağıd dahi virilmiştir.

mahl-i imzâ ve mühr

İşbu sene Venediklü ile sulh mün' akid olup bin seksen senesi Rebiü'lahirının dokuzuncu günü tahrîr olunup virilen mevâdd kâğıdı ki on yedi maddeyi mütezammındır. İkinci madde biraz mücmel olmağla tfsili iktizâ etmeğın bu kâğıda başka yazılıp imzâ ve mührümüz ile kendülere teslim olunmuştur.

İkinci maddedir: Suda ve Garabosa ve İspirlonka palangaları ki cezîre-i Girid'e muttasıl olmayup deryâ içindedir anlar ke'l-evvel Venediklü elinde ola. Ve zikr olunan palangaların topu altında küçük kaya ve adacıklar ki deryâ içindedir ve cezîreye ittisâli yokdur anlar bugüne dek olduğu gibi yine Venediklü elinde kalup ehl-i islâm tarafından zikr olunan kaya ve küçük adacıklar Girid cezîresine tâbidir, üzerlerine binâ yaparız deyü veyâhud ahar tarikle bir vechile dahl olunmaya ancak Venediklü dahi zikr olunan adacıklarda kal'a ve palanka ve tâbya binâ etmeyüp ke'l-evvel dura. Ve zikr olunan küçük adacıklardan İspirlonka kurbında olan adanın Girid cezîresi kenârıyla arasında çekdiri gemi geçüp kum ile doldukda anı ayıtlamağa tarafımızdan kimesne mâni olmaya.¹⁷¹

Fi 11 Receb sene 1080.

Metinde de yer aldığı üzere antlaşma Türkçe ve İtalyanca olmak üzere iki dilde yazılmıştır.

¹⁷¹ BOA., A.DVN. DVE. d. 016/4, ss.9-11.

2.2. OSMANLI- VENEDİK İLİŞKİLERİNDE VE ÖZELİNDE EGE ADALARI'NDA KORSANLIK

2.2.1. “Korsan” Adı ve Korsanlığın Kısa Tarihi

Osmanlı dönemindeki korsanlık faaliyetlerini anlatmadan önce korsan kelimesinin kökenine ve tarihi süreç içerisindeki korsanlık faaliyetlerine bakmak yerinde olacaktır. Latince’de “corsarius”, İtalyanca’da “corsaro”, İngilizce’de “corsair” ve Fransızca’da “corsaire”, Arapça’da “kursan” olarak bilinen korsan kelimesi Türkçe’ye muhtemelen Arapça’dan geçmiştir.¹⁷² Bunlara ek olarak İngilizce’de ayrıca “pirate” kelimesi yaygın şekilde kullanılmaktadır. “Pirate” kelime olarak Yunanca’daki “peirates” den türemiş olmakla birlikte haydut, eşkıya gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷³ Korsan veya korsanlık kelimesi ilk bakışta olumsuzluk eylemi çağrışırsa da tarihi gelişime bakıldığında aslında korsanlığın olumlu şekillerde de kullanıldığı ortadadır. Nitekim eski çağlardan geç dönemlere kadar korsanlık, devletler tarafından bir yönüyle desteklenen faaliyetler arasında yer almıştır. Fakat genel olarak korsanlık, özellikle ticaret gemilerine zarar verip bunlardan kendilerine fayda etmek amacıyla yapılan bir eylem olarak kayıtlara geçmiştir.

Korsan ve korsanlık kelimesinin yanı sıra onun tarihi de önem arz eder. Korsanlık faaliyetleri yalnızca Orta ve Yeni Çağlarda değil aynı zamanda Eski Çağlarda da kendini göstermiştir. Korsanlığın etkinlik alanı olarak karşımıza genelinde Akdeniz, özelinde de Ege Adaları çıkmaktadır. Minos (Girit) dönemine kadar çekilebilen korsan faaliyetleri eski çağlarda bir dönem Akdeniz’i kuşatan Roma İmparatorluğu döneminde oldukça etkindi. Özellikle Roma Cumhuriyet Döneminin sonlarına doğru Marcus Antonius, daha sonra Sulla korsanlığın sonlandırılması için hareket etmişlerdir. Fakat en önemlisi Iulius Caesar ile çekişme yaşayan Gnaeus Pompeius (MÖ106-48)’un korsan yuvası haline gelen Akdeniz Kilikya kıyılarında devlet tarafından görevlendirilerek korsanlıkla başa çıkma çabalarıdır. Pompeius “*Lex gabia de pirates persequendis*” adlı yasayla geniş haklar

¹⁷² Nebi Bozkurt, “Korsan” Maddesi, TDV, Cilt.26, Ankara, 2002, s.210.

¹⁷³ <https://www.britannica.com/story/pirates-privateers-corsairs-buccaneers-whats-the-difference>

elde etmiş ve tamamen olmasa da korsanlık faaliyetlerini büyük ölçüde hafifletmiştir.¹⁷⁴ Roma'nın Akdeniz'deki hâkimiyeti Bizans İmparatorluğu'na da sirayet etmiştir. Ege Adalarına hâkim olan Bizans İmparatorluğu İslamiyet'in yayılma sürecinde Arap korsanların özellikle Muaviye'nin oluşturduğu donanmaların saldırılarına uğramıştır. Hatta Araplar bu korsanlar sayesinde Rodos ve Girit gibi önemli Ege adalarını kuşatıp ellerine geçirmişlerdir. Roma İmparatorluğu'ndan sonra Ege Adaları, Bizans İmparatorluğu ve Arap Devletlerinin egemenlik sahası olmuştur.

2.2.2. Türkmen Denizci Beylikleri Döneminde Korsanlık

Arapları bir şekilde bertaraf eden Bizans İmparatorluğu kısa bir rahatlama yaşadktan sonra bir başka korsanlık faaliyetleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bizans'ın karşılaştığı topluluk Türkler idi. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra yavaş yavaş Batı Anadolu'ya gelen beyler kendi devletlerini kurmaya başlamışlardır. Denizci devlet olarak kurulan ilk Türk Beyliği yukarıdaki satırlarda da anlatıldığı gibi Çaka Bey'in kurduğu İzmir Beyliği'dir. Bizans sarayında yetişen Çaka Bey, daha sonra I. Aleksios Komnenos tarafından saraydan kovulunca İzmir'e gidip beyliğini kurmasının yanı sıra bir donanma da oluşturmuştur. Çaka Bey oluşturmuş olduğu bu donanmayla Midilli, Sakız ve Foça gibi yerlerde Bizanslılara karşı mücadele vermiştir. Çaka Bey'in oluşturduğu denizci devletini yaklaşık olarak iki yüzyıl sonra Ege Denizi bölgesinde Menteşeoğulları, Aydınoğulları ve Karesi Beyliği gibi Türkmen beylikleri takip etmiştir. Önemli Dünya ve İslam tarihçilerinden olan İbn Haldun tarafından "gûzatü'l bahr" yani deniz gazileri olarak adlandırılan gaziler bu Türkmen Beyliklerinin gelişimine ciddi boyutlarda katkı sağlamışlardır. Çaka Bey'den sonra ve Menteşeoğulları ve Aydınoğullarından önce Venedik başta olmak üzere İtalyan deniz devletleri de Ege Adalarında kendilerini göstermeye başlamıştır. Özellikle Venedik 1204 Haçlı seferinden sonra Girit ve Eğriboz gibi önemli adaları satın alarak koloniler geliştirmeye başlamıştır. Venedik'in rakibi Ceneviz ise 1261 Nif Antlaşması'ndan sonra Midilli, Sakız ve Foça gibi yerlerde hâkim güç rolünü üstlenmiştir. Latin devletler Papalığın desteğiyle başlatılan Haçlı Seferlerinden sonra

¹⁷⁴ Arcument Yıldırım, Suriye Eyaleti'nin Kuruluşuna Kadar Roma'nın Doğu Akdeniz'de Korsanlıkla Mücadelesi", **Cedrus IV**, Journal of MCRI 2016, s.97.

Doğu Akdeniz’de ve adalarda etkin olmaya başlamış ve Türk korsanlar onlara karşı adalarda mücadele etmişlerdir.¹⁷⁵

2.2.3. Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Denizcilik ve Korsanlık Faaliyetleri

Türkmen Denizci beylikleri Bizans’ın zayıflığından kaynaklanıp kendi taraflarına geçen Rum denizci taifesinden de yararlanarak Ege Denzine bir süre hakim olmuşlardır. Osmanlı Devleti de donanma oluştururken bu denizci Türk gazilerinden oldukça fazla yararlanmıştır. Osmanlılar bu şekilde ilk tersanesini de Gelibolu’da oluşturmuşlardır. Gazi Umur Bey Gelibolu’yu kuşatan denizci Türklerindedir. Fakat Gelibolu’nun alınması Çimpe’nin ele geçirilmesinden sonra Rumeli’ye geçen Süleyman Paşa tarafından 1354’te gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁶ Stratejik açıdan önemli olan burada tersaneyi kuran Osmanlılar olmuştur. Osmanlılar tersanelerini kurmuş olsa da denizlerden ziyade karada daha fazla hareket etmekteydi. Nitekim Orhan Bey ve I. Murat dönemlerinde Osmanlı Devleti çoğunlukla Rumeli’de etkinlik göstermiştir. Cenevizlilerle ittifak antlaşmaları yapan Osmanlı Devleti’ni denizlerde çok etkin olmaması sebebiyle Venedikliler göz ardı etmiştir diyebiliriz. I. Bayezid döneminde Venedikliler ile ilişkiler antlaşma yapılarak olumlu seyrederken I. Bayezid’den sonra I. Mehmed Çelebi dönemiyle birlikte yerini çatışmalara bırakmıştır. I. Mehmed döneminde 1416’da Çalı Bey komutasında Osmanlılar, Venediklilerle savaşmışlardır.

II. Murad döneminde de Balkanlara daha fazla odaklanıldığı için Venediklilerle adalar çerçevesinde mücadele görülmemektedir. Fakat Fatih Sultan Mehmet ile birlikte bu durum değişecektir. İstanbul’u fetheden Fatih Sultan Mehmet denizlere çok fazla önem vermiş denizlerde önemli bir güç haline gelmiş ve “Kara ve Denizlerin Sultanı” unvanını almıştır. İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed, Hamza Bey’i görevlendirip Rodos, Sakız ve Midilli gibi Ege Adalarına

¹⁷⁵ Halil İnalçık, “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, Cilt:1, 2009, s.31.

¹⁷⁶ İdris Bostan, “ İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, Cilt:1, s. 73.

seferlerde bulunmuştur.¹⁷⁷ Hamza Bey başarılı olamayınca yerine Yunus Paşa getirilmiş o da Rodos adasına ve çevre yerlere saldırılarda bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin adalarda faaliyet göstermesi Papa III. Calixtus'un dikkatini çekmiş ve III.Calixtus Katalanlarla birlikte Limni, Semadirek, İmroz ve Taşoz gibi adalara saldırmıştır. Bu saldırılarda Papalığın korsanlardan da yararlanması korsanlık faaliyetleri açısından önemli bir anekdottur.¹⁷⁸

Fatih Sultan Mehmed döneminin Ege Adaları çerçevesinde en önemli iki olayı Midilli ve Eğriboz seferidir. Kronolojik açıdan ilk sırada gelen Midilli Seferi korsanlık faaliyetleri ile bağlantılıydı. Nitekim bu dönemde Midilli'nin yönetimini elinde bulunduran Cenevizli Nicola Gattilusio korsanlarla birlikte Osmanlı Devleti'ne zararlar getirmekteydi. Fatih Sultan Mehmed de bu faaliyetlere karşı önlem olarak Mahmud Paşa önderliğinde donanma oluşturmuş ve Midilli üzerine sefere çıkmıştır. Midilli adası yirmi yedi gün süren kuşatmadan sonra ele geçirilmiş ve korsanlar da kısmen temizlenmiştir.¹⁷⁹ Midilli Seferinden sonra Eğriboz konusunu da ele alan Fatih Sultan Mehmed 1463-1479 yılları arasında Venediklilerle bu ada için mücadele etmiştir. Bu yıllar arasındaki savaşlar bir antlaşma ile son bulmuştur. Eğriboz Savaşı'ndan sonra Fatih Sultan Mehmed' in en çok dikkat ettiği konulardan biri Rodos adasındaki korsanlık faaliyetleri olmuştur. II. Mehmed Rodos Şövalyelerinin gerçekleştirdiği korsanlık faaliyetlerine son vermek istiyordu. Bu yüzden buraya Mesih Paşa liderliğinde donanma göndermiş fakat Mesih Paşa başarılı olamayınca Rodos kuşatması ortadan kaldırılmıştır ta ki Kanuni Sultan Süleyman'ın 1522'deki seferine kadar.¹⁸⁰

Osmanlı Devleti II. Mehmed ile birlikte Ege Adalarına ve İtalya'ya yapılan seferlerle bir deniz imparatorluğu olma yolunda önemli yol kat etmiştir. Palmira Brummet "Osmanlı Denizgücü" adlı eserinde Osmanlı'nın deniz imparatorluğu haline gelişinin en net haliyle II. Bayezid döneminde gerçekleştiğini belirtmiştir.¹⁸¹ II. Bayezid kardeşi Cem Sultan'ı bertaraf ettikten sonra denizlerde Venediklilerle

¹⁷⁷ İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Türk Denizciliği", **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, Cilt:1, İstanbul, 2009, s.88.

¹⁷⁸ İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Türk Denizciliği", **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, Cilt:1, İstanbul, 2009, s.90.

¹⁷⁹ Halil İncelik, "**Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları**", İsam Yayınları, İstanbul, 2010, s.171.

¹⁸⁰ Halil İncelik, s.183.

¹⁸¹ Palmira Brummet, **Osmanlı Denizgücü**, çev. H. Nazlı Pişkin, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s.135.

mücadele halinde olmuştur. Akdeniz’de ve Ege Adalarında hâkim güç olmak isteyen iki devletin bu dönemde başa çıkması gereken sorunların başında korsanlar geliyordu. Korsanlar aslında barış dönemlerinde zararlı fakat savaş zamanlarında kendilerinden yararlanan bir unsur olarak görülüyorlardı. 16. ve 17. yüzyıllar “korsanlar yüzyılı” denilebilecek kadar faaliyetlerin yoğun olduğu dönemler olmuştur. II. Bayezid’in bu dönemde uğraştığı korsanlardan bir tanesi Sakız Adası çevresinde Osmanlı’ya zarar veren Kara Durmuş adlı kişi idi. II. Bayezid Kara Durmuş adlı kişiyi durdurmak adına dönemin en ünlü komutanlarından Kemal Reis’i görevlendirmiştir.¹⁸² II. Bayezid döneminde Osmanlı Devleti ve Venedikliler Rodos Adası ve çevre yerlerde tüccar gemilerine saldırılarda bulunan korsanlarla sürekli olarak mücadele etmiştir ki Osmanlı özelinde Ege Denizinde her zaman bir filonun bulunması korsan tehdidinin de her zaman olabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

2.2.4. Kanuni Döneminde Denizcilik ve Korsanlık Faaliyetleri

Selim Dönemi’nde daha çok doğu seferlerine çıkmış olsa da denizcilik tarihi açısından kayda değer bir gelişme olmuştur. I. Selim doğu seferini tamamladıktan sonra İstanbul’a gelmiş ve burada denizcilikle ilgili önemli kararlar almıştır. Onun aldığı karar Haliç’te esaslı bir tersane kurulmasıydı ki o Selman Reis gibi denizciler yardımıyla bu tersaneyi kurduğunuştur.¹⁸³ I. Selim’in Haliç tersanesini kurdurması oğlu I. Süleyman döneminde önemli deniz savaşlarının kazanılmasını sağlayacaktır. I. Süleyman dönemine geldiğinde denizlerdeki ilk gelişme Rodos’un fethi olmuştur. Akdeniz’de stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olan Rodos Osmanlılar tarafından korunması gereken bir yerdi. Bu sebepten dolayı buranın korunması amacıyla Hızır Reis görevlendirilmiştir.¹⁸⁴ Hızır Reis nam-ı diğer Barbaros Hayreddin I. Süleyman tarafından Kapudan-ı Deryalığa getirilmeden evvel Akdeniz’de ve takımadalarda ve özellikle doğdukları Midilli Adasında- burayı üs

¹⁸² Palmira Brummet, s.141.

¹⁸³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:2, ss.298-299.

¹⁸⁴ Ahmet Durak, “Akdeniz’de Osmanlı Korsanlığı ve Osmanlı’nın Korsanlıkla Mücadelesi (1530-1571)”, **ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2016, s.143.

olarak kullanmışlardır-¹⁸⁵ kardeşi Oruç Reis ile birlikte korsanlık faaliyetlerinde bulunmuş ve denizcilik açısından oldukça fazla bilgiyle kendisini donatmıştı.¹⁸⁶ Hızır Reis, İspanyollara karşı K. Afrika bölgesini savunduktan sonra 6 Nisan 1534'te Cezayir-i Garb Beylerbeyi ve 2 Şubat 1534'te de Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyliği olarak atanmıştır. Böylelikle Barbaros Hayreddin Paşa Cezayir-i Bahr-i Sefid şeklinde bilinen idari sistemin başında Kapudan-ı Derya Paşa olarak göreve başlamıştır.¹⁸⁷ Osmanlı Devleti başlarda korsanlık faaliyetlerinde bulunan Barbaros Hayreddin Paşa'dan 1534'ten sonraki süreçte resmi olarak yararlanmasını bilmiştir. Barbaros Hayreddin Paşa Kapudan-ı Deryalığa getirildikten sonra Girit baştan olmak üzere adalara akınlarda bulunmuştur. Daha sonra Preveze'de Venediklilerin de yer aldığı Hıristiyan birliğine karşı büyük başarı¹⁸⁸ gösteren Hayreddin Paşa 16 Temmuz 1546'da hayatını kaybetmiştir. Sonuç olarak I. Süleyman döneminde Oruç ve Hızır Reis gibi korsanlar tarafından Adalar Denizi ve Akdeniz Venediklilere karşı korunarak buralarda hâkimiyet sağlanmıştır.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın ölümünden sonra önce Sinan Paşa Kaptan-ı Deryalığa gelmiş, daha sonra da ünlü Piyale Paşa ve Turgut Reis geçmiştir. Turgut Reis Ege Adalarında korsanlık faaliyetlerinde bulunarak İspanyollara, Venediklilere ve Cenevizlilere karşı başarılar elde etmiştir. Turgut Reis daha sonra Piyale Paşa ile birlikte Cerbe, Trablusgarb ve Malta gibi yerlerde çatışmış ve 1565 yılında kuşatma sırasında şehit düşmüştür.

2.2.5. Kanuni Sultan Süleyman Sonrasında Denizcilik ve Korsanlık Faaliyetleri

I. Süleyman döneminden sonra II. Selim döneminde denizcilik açısından kritik iki olay meydana gelmiştir. Bunlardan bir tanesi Kıbrıs Seferi ve bir diğeri de Lepanto yani İnebahtı Deniz Savaşı'dır. Bu dönemde olayların durulduğu Ege Adalarında yalnızca Kıbrıs Seferine çıkılırken Murad Reis Girit'te ve diğer adalarda

¹⁸⁵ Angus Konstam ve Gerry Embleton, **The Barbary Pirates**, Osprey, 2016, s.14.

¹⁸⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:2, ss.364-366.

¹⁸⁷ İdris Bostan, **Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, s.27.; Nicolae Jorga, **Kanuni Sultan Süleyman Yenilmez Türk**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, s.52.

¹⁸⁸ Ernle Bradford, **The Sultan's Admiral**, Tauris, 2009, s.71.

keşif hareketlerinde bulunmuştur.¹⁸⁹ Murat Reis ayrıca Kıbrıs seferi için Rodos adasını üs edinmek adına görev almıştır.

İdris Bostan'ın ifadeleriyle korsanlık 1550-1574 yılları arasında çok önemli yere sahip olmakla birlikte barış dönemlerinde çok fazla artmıştır.¹⁹⁰ İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa 250 gemiyle birlikte faaliyetlerde bulunmuştur. Kılıç Ali Paşa ve Memi Reis gibi denizcilerin Akdeniz'de faaliyetleri devam ederken bu dönemde Venedik tüccar gemilerine her ne kadar önlem alınsa da tacizlerde bulunulmuştur. Bunun sebebi İnebahtı Deniz Savaşının getirdiği zararlar olmalıydı. Osmanlı Devleti Venedikli Baylosların taleplerine istinaden 1565 ve 1591 gibi tarihlerde Venedik gemilerine zarar vermeme konusunda fermanlar çıkarmış ve korunma sağlamaya çalışmıştır. Venedik gemilerinin Osmanlı denizlerinde rahatça gezinmelerine izin de sağlamıştır. Bu dönemde ayrıca belirtilmesi gereken korsan taifesi de Uskoklardır. Uskoklar da Habsburgların himayesiyle Akdeniz'de ve Adriyatik'te önce Venediklilerle birleşip Osmanlılara karşı zarar vermişler, daha sonra da Venediklilere karşı gelip onlara zor anlar yaşatmışlardır.¹⁹¹

Uskoklar dışında 17.yüzyılın başlarında başka bir Hıristiyan korsan grubunun oluşturduğu Sicilya kadirgası 1613'te Rodos yakınlarında Osmanlılara büyük zararlar vermiştir.¹⁹² Akınlarda bulunan Hıristiyan korsanlar Ege Denzinde az da olsa ganimet ve esirler de elde ettikleri bilinmektedir. Hıristiyan korsanlar Akdeniz'de ve Ege adalarında faaliyet göstermiş olsalar da Osmanlı korsanları kadar geniş faaliyetler gösterememiş ve etkilerini yayamamışlardır. Fakat denizcilik literatüründe Hıristiyan- Müslüman-Yahudi ya da Türk-İspanyol ayrımı yapılsa da aslında korsanlık faaliyetlerine bakıldığında Müslümanlarla Hıristiyanların ya da milletlerin karışık olarak birlikte hareket ettikleri görülmektedir. "Sultanın Korsanları Osmanlı Akdenizi'nde Gaza, Yağma ve Esaret 1500-1700" adlı eserinin ilk bölümünde de Emrah Safa bu konuya parmak basmıştır.¹⁹³ Eserinin bir kısmında

¹⁸⁹ İdris Bostan, s.91.

¹⁹⁰ İdris Bostan, **Adriyatik'te Korsanlık**, Timaş Yayınevi, İstanbul, 2009.

¹⁹¹ Daniel Panzac, **Osmanlı Donanması (1572-1923)**, çev. Ahmet Maden ve Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s.90.; Mustafa Öztürk, "17. Yüzyıl Venedik Arşivi'ndeki Türkçe Belgelerde Akdeniz'de Korsanlık", <http://tdts.deu.edu.tr/ix-turk-deniz-ticareti-tarihi-sempozyumu-bildirileri> (erişim tarihi:27.03.2019)

¹⁹² Daniel Panzac, s.110.

¹⁹³ Emrah Safa Gürkan, **Sultanın Korsanları Osmanlı Akdenizi'nde Gaza, Yağma ve Esaret 1500-1700**, Kronik Kitap, İstanbul, 2018, ss.17-51.

yer alan şu sözler konunun anlaşılması açısından yerinde olacaktır:¹⁹⁴ “*Denizci nedreti korsanlığın ezelden beri kozmopolit bir yapıya sahip olmasına yol açmıştır; hiçbir siyasi otorite tecrübeli denizcilere dini ya da ırkı yüzünden sırtını dönme lüksüne sahip değildir.*” Emrah Safa’nın yanı sıra Daniel Goffman da bu konuda kalem oynatmıştır. 1571 yılından sonra büyük gemilerin yerini küçük filoların yer aldığını, korsanların hükümet destekli faaliyetlerde bulunduğunu ve filolardaki korsanların ırkının önemli olmadığını belirtmiştir.¹⁹⁵

Bu sözlerden hareketle devletin ırka veya dine bakmayarak devlet çıkarları için her türlü korsana kapılarını açmakta olduğunu söyleyebiliriz. 17.yüzyılın başlangıcında artık İngilizler ve Hollandalılar da gemileriyle denize çıkıp korsanlık faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlar ve Venedik bu korsanlıktan olumsuz anlamda etkilenmiştir. İngiliz ve Hollandalılar dışında Akdeniz dünyasında Mağripli korsanların literatürde ciddi konumları olmuştur. 1492’de İspanya’dan kovulan Mağripli unsurlar K. Afrika kıyılarına gidip boşa kaldıkları için yağmalara girişerek ganimetler elde etmişlerdir. Bu Mağripli korsanlar Venedik’in ticaretine de zarar vermişlerdir. Nitekim emtia taşıyan bir Venedik gemisi Girit adasına giderken bu Mağripli korsanların saldırısına uğramıştır.¹⁹⁶

17.yüzyılda Osmanlı ve Venedik aralıklarla savaşmış olsa da korsanlara karşı birlikte hareket etme ve iş birliği yapma gereği duymuşlardır. Çünkü İngilizler ve Hollandalılar Venediklilere iyiden iyiye korsanlarıyla zarar vermekteydiler. Bunun yanı sıra da Osmanlılar ulaşım güvenliği elde etmek istiyordu ki bu durumun sebebi aslında ticaretin sağlama alınmasıydı. Nitekim Venedik ve Osmanlı ticari anlamda birbirlerine bağlı gibiydi ve karşılıklı olarak bu ticarete zarar gelmesini istemiyorlardı.

Yüzyıllarca süre gelen korsanlık faaliyetleri Yeni Çağ’da da devletlerin yüzleşmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Korsanlık faaliyetleri ilk bakıldığında yağmacılık, çapulculuk veya haydutluk olarak görülse de aslında bir ikinci anlama sahip olmuştur. Bu da devletler nazarında denizlerde faaliyet gösteren denizcilerin resmi olarak görevlendirilmesi olmuştur. Nitekim yukarıda da

¹⁹⁴ Emrah Safa Gürkan, s.30.

¹⁹⁵ Daniel Goffman, **Osmanlı Dünyası ve Avrupa**, çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınları, İstanbul, 2004, ss.191-192.

¹⁹⁶ Metin Ziya Köse, s.207.

anlatılmaya çalışıldığı gibi gerek Osmanlı Devleti gerekse de Venedik Cumhuriyeti korsanları bazı zamanlarda himayeleri altına almışlardır. Osmanlı Devleti'nde özellikle Kemal, Oruç, Hızır, Turgut ve daha nice korsan taifesi Osmanlı hâkimiyetine girip önemli deniz savaşlarının kazanılmasında ciddi rol oynamıştır. Bazı dönemler olmuştur ki Venedik ve Osmanlı Devleti korsanlara karşı birbirlerine ahidnâmeler vererek korsanlara karşı mücadele etmişlerdir. Çünkü çıkarları gereği korsanları bertaraf etmeleri gerekiyordu. 17.yüzyılın başlarından itibaren İngiliz ve Hollandalı korsan denizciler Akdeniz'de görünerek hem Venedik'e hem de Osmanlı'ya zarar vererek ittifakların değişmesine sebebiyet vermiştir. Akdeniz'deki aktörler böylece değişime uğrayacaktı.

2.3. OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİNDE TİCARET ve TARIM

2.3.1. Beylikler Dönemi Ege Adalarında Ticaret ve Tarım

Osmanlı ve Venedik ticaretinin adalardaki durumunu anlatmadan evvel ticaretin Orta Çağ'da beylikler düzeyinde nasıl olduğuna dair bilgiler vermek olaylara bütüncül bakabilmek adına yerinde olacaktır. Venedikliler daha önceki satırlarda belirtildiği gibi Bizans İmparatorluğundan bağımsızlığını aldıktan sonra ve Haçlı seferlerinden itibaren Akdeniz'de kendilerini iyiden iyiye göstermeye başlamışlardır. Özellikle 1204 IV. Haçlı Seferinin sonucu olarak Konstantinopolis olmak üzere Ege adalarından Girit ve Eğriboz gibi önemli yerleri kendi hâkimiyetlerine almışlardır. Aslında burada toprakları kendi hâkimiyetlerine almaları önemli olmakla birlikte asıl önemli olan Venedikliler'in 992 yılında imparator Basileos'tan aldıkları imtiyazdan itibaren yavaş yavaş ticari anlamda kendilerini geliştirmeleridir. Basileos'tan aldığı ilk imtiyazdan sonra 1082 yılında I. Aleksios Komnenos'tan da imtiyaz alan Venedikliler imparatorluğu iyice sömürü unsuru haline getirmişlerdir. Ege Denzinde aldığı imtiyazlar sonucu Venedik Cumhuriyeti koloniler kurmuştur. Venedik Cumhuriyeti Akdeniz'de yayılım gösterirken 13. yüzyılın sonlarında ve 14. yüzyılın başlarında Mentешеoğulları ve Aydınоğulları gibi Türkmen Denizci Beylikleri ortaya çıkmaktaydı.

Venedikliler kolonilerini geliştirirken özellikle Menteşeoğulları ile Girit adasındaki Kandiyе Dükalığı aracılığıyla antlaşmalar gerçekleştirip ticaret yapıyorlardı. Venedikliler'in Girit adası özelinde ticaretini yaptığı ürünler peynir, şarap, buğday ve at ticareti idi. Venedikliler bazı zamanlarda siyasi ve askeri sebeplerden dolayı 1332 yılında olduğu gibi Menteşeoğulları ile yapılan ticarete yasak koyuyordu. Fakat buna rağmen iki devlet arasındaki ticari alışverişler devam etmekteydi. Menteşeoğulları ile temel ürün olan buğdayın ticareti yapılmakla birlikte ticarete konu olan en önemli unsur at idi. Venedikliler, Girit aracılığıyla Batı Anadolu'nun güney kısımlarından oldukça fazla sayıda at alışverişi yapmaktaydı.¹⁹⁷ O dönemin fiyatlandırmasına göre ilk başlarda 50 hiper¹⁹⁸ eden at fiyatları 1300 lü yıllarda 65 ile 70 arasında değişmekteydi.¹⁹⁹ Önemli bir pazar olan Balat at ticareti için oldukça önemli bir konumda olmuştur.

Beylikler döneminde sadece Venedikliler değil bir başka İtalyan devleti Cenevizliler de Ege adalarının madeni zenginliklerinden ve ürünlerinden yararlanmıştı. Bu ürünlerden biri de şaptır. Şap özellikle Sakız ve Foça'da çıkartılan kökboyası olarak kullanılan bir üründü. Altın işlemeciliğinde ve kimyevi işlemlerde kullanılan şap ticarete konu olan bir meta olarak Orta Çağlarda sıkça kullanılmıştır. Cenevizli Zaccaria Ailesi Sakız ve Foça'ya yerleşerek şap madeninden oldukça fazla çıkar elde etmişlerdir.²⁰⁰ Venedikliler ile Menteşeoğulları arasındaki ticarete konu olan bir diğer ürün mısır idi. Aydınöğulları ile birlikte Menteşeoğulları Girit için mısır anlamında önemliydi. I. Bayezid'in yasaklamaları ve Haçlı tehdidinin olması mısır alım satımını engellemiş olsa da 1353 yılındaki antlaşma ile Girit yönetimi adadaki isyan boyunca beyliklerden yüksek miktarlarda mısır satın almıştır.²⁰¹

İtalyan denizci devletlerinin Türkmen beylikleri ile ticaretini yaptığı bir başka ürün ise buğday ve tahıldır. Bu ticaretin ihracatında yine Girit'in yanı sıra Eğriboz ve Sakız gibi adalar başı çekmiştir. 1270'li yıllardan itibaren Cenevizliler ve Venedikliler ülkeleri için Balat ve Ayasuluk gibi liman kentlerinden buğday alımı yapmaya başlamışlardır. Özellikle Cenevizliler Türklerle iyi geçinme politikasını

¹⁹⁷ Elizabeth Zachariadou, s. 165.

¹⁹⁸ Geç Orta Çağ'da kullanılan altın para.

¹⁹⁹ Tülay Metin, "Orta Çağ Akdenizi'nde Menteşe Beyliğinin İktisadi Faaliyetleri ve At Ticareti", **Menteşeoğulları Tarihi Bildiriler Kitabı**, ed. Murat Keçiş ve Adnan Çevik, TTK, 2012, s.265.

²⁰⁰ Elizabeth Zachariadou, s.167; Şerafettin Turan, s.138.; W. Heyd, **Yakındoğu Ticaret Tarihi**, çev. Enver Ziya Karal, TTK, 2000, s.491.

²⁰¹ Elizabeth Zachariadou, s.164.

kullanarak Foça ve Sakız gibi yerlerden buğday ihracı yapmışlardır.²⁰² Kaynaklara yansıdığına göre Cenevizliler büyük miktarlarda buğday alım satımı yapmışlardır. Lanzaratto Cattaneo adlı bir vekilin 106 bin litrelik buğday için Türklerle anlaşması büyük miktarları göstermesi açısından bir kanıt olabilir.²⁰³ Venediklilere bakıldığında da bir önceki satırlarda değinilen at ticaretinde olduğu gibi buğday alım satımında da Venedikliler Girit'in yanı sıra Kıbrıs'taki Dükalıklarını kullandığı görülmektedir. Menteşe Beyi Orhan Bey ile yapılan ticari antlaşmada Girit'e yapılan ticarete dair bilgiler yer almaktadır.²⁰⁴ Buğday fiyatları da kaynaklarda Mısır ve Şam'a göre daha ucuz olarak geçmiştir. Sonuç olarak Venedik başta olmak üzere İtalyan Devletler beyliklerle olan ticaretinde önemli kazançlar elde etmişlerdir. Ara ara bazı yasaklar ve kısıtlamalar olsa da aradaki ticaret her zaman sürmüştür diyebiliriz.

2.3.2. Ege Adalarında Osmanlı-Venedik Ticareti ve Tarım

Bizans İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını elde etmeden önce ve elde ettikten sonra Venedikliler lagünlerde özellikle çevre kentlere ve özellikle Roma'ya tuz satıyordu bunun yanı sıra balıkçılık ile uğraşıyorlardı. Sadece tuz ve balıkçılık ile uğraşan bir devletin yüzyıllar boyunca Akdeniz'e açılıp kendini geliştirmesi bir başarı olarak görülebilir. Venedik Cumhuriyeti gerek Bizans'tan gerekse Türklerden aldığı imtiyazlarla ticari yönünü oldukça fazla geliştirmiştir. Osmanlı Devleti de denizcilikte olduğu gibi Anadolu'nun imkânları dâhilinde beyliklerin mirasını devam ettirmeye çalışmıştır. Genel olarak tarımla uğraşan bir devlet olduğu bilirse de Osmanlılar ticarete de yer almışlardır. Osmanlı'nın Ege Adalarındaki ticari durumunu anlayabilmek adına adaların ticareti coğrafi özellikleri ile birlikte incelenecektir. İncelemeye ilk olarak Boğazönü adaları alınacaktır. Boğazönü adaları Taşoz, Semadirek, İmroz (Gökçeada) ve Limni'den oluşmaktadır. Tüm bu adalar Ege Denizi'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Bunlardan Taşoz 379 km² lik yüz ölçümüne sahip olmakla birlikte Osmanlı döneminde iki önemli doğal limana sahiptir.

²⁰² Serdar Çavuşdere, "Ege'de Türk- İtalyan Hububat Ticareti (13.- 14. Yüzyıllar)" **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:28, Sayı:46, 2009, s.285.; Kate Fleet, **European and Islamic Trade in Early Ottoman State The Merchants of Genoa and Turkey**, Cambridge, 1999, s.63.

²⁰³ Serdar Çavuşdere, "Ege'de Türk- İtalyan Hububat Ticareti (13.- 14. Yüzyıllar)", s.285.

²⁰⁴ Elizabeth Zachariadou, s.18.

Biri Limanköy diye bilinen Limenas diğeri ise Kazavit yani Casaviti'dir. Taşoz dağlık ve kayalık bir yer olmasına rağmen tarıma elverişli alanları bulunmaktadır. Ada daha çok üzüm bağları ve zeytinleri ile bilinir.²⁰⁵

Boğazönü Adaları içerisinde yer alan Semadirek dağlık olmakla birlikte Ege Adalarının 1600 metrelik yüksekliğiyle en yüksek adasıdır ve 178 km² lik yüzölçümüne sahiptir. Piri Reis de eserinde oldukça fazla dağlık olduğuna değinmiştir.²⁰⁶ Tarım ve ticarete adı geçmese de Semadirek'te en fazla uğraşılan ticari meslek balıkçılık olmuştur. Bir başka Boğazönü adalarından olan İmroz (Gökçeada) ise Gelibolu yarımadasına 18 km mesafede olup 279 km² lik yüzölçümü vardır. Osmanlı döneminde 16.yüzyılda ticaret Balyanbolu denilen iskeleden yürütülmekteydi ve burada bir gümrük bulunmaktaydı. Her türlü ticari ürünün vergisi bu adadan alınıyordu.²⁰⁷ 16. yüzyılda ticaret hacminin alınan yüksek vergilerden dolayı yüksek olduğu söylenebilir. Ada daha çok ziraat ve hayvancılıkla geçinmekteydi ve her türlü hububat yetişmekteydi. Ayrıca adaların olmazsa olmazı balıkçılık ve sünger avcılığı ticaretidir.

Bir diğeri Boğazönü Adası Limni'dir. Çanakkale Boğazına 61 km uzaklıkta olmakla birlikte 476 km² genişliğindedir. Genel olarak düz bir yapıya sahiptir ve en yüksek noktası 430 metredir. Son olarak bahsedilecek Boğazönü Adası Bozcaada olacaktır. Bozcaada Çanakkale Boğazına hâkim konumuyla tarih boyunca stratejik açıdan devletlerin ilgisini her zaman çekmiştir. Piri Reis adada Göztepe adıyla bir tepeden denizlerin kontrol edilebildiğini ve Yardım Limanı diye bir limanın olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Venediklilerin ve Cenevizlilerin ticaretin güvenliği için burada bir kale yaptırdığını nakletmiştir.²⁰⁸

Osmanlıların Boğazönü Adalarından sonra ele geçirdiği yarımada Mora'dır. Adanın yüzölçümü 21.480 km² liktir ve genel anlamda dağlıktır. En önemli iki kenti Modon ve Koron'dur. Megalopolis, Lakonia, Messenia gibi verimli topraklara sahip olan yarımadanın en önemli limanı Patras'tır. Adada 17.yüzyıl'a doğru azalmış olsa da ipek, pamuk, zeytinyağı ve şarap gibi ticaret ürünlerinin üretimi fazlaydı ve bunlar

²⁰⁵ Süleyman Kızıltoprak, "Taşoz" Maddesi, s.159.

²⁰⁶ Piri Reis, **Kitab- Bahriye**, Cilt:1, ed. Ertuğrul Zekai Öke, **The Historical Research Foundation**, Ankara, 1988.

²⁰⁷ Feridun Emecen, "İmroz" Maddesi, s.236.

²⁰⁸ Piri Reis, s.209-212.

İstanbul ve Marsilya gibi liman kentlerine ihraç ediliyordu.²⁰⁹ Osmanlı-Venedik arasındaki Girit Savaşları' nın Mora'daki ticareti zarara uğrattığı söylenebilir. Mora'da ayrıca Venedik'e buğday ticareti olmuştur.²¹⁰

Mora'dan sonra ele geçen yerlerin başında Midilli adası gelmektedir. Midilli Ege Denizinin kuzeydoğusunda yer almakla birlikte 1630 km² lik yüzölçümüne sahip Ege adalarının en büyük üçüncü adasıdır. Midillinin dağlık bir ada olduğu bilinmektedir. Midillinin ticari ürünlerine bakıldığında ilk sıralarda tahılın ve üzümün olduğu görülebilir. İlk başlarda tahıl ve üzümün ticareti çok fazla gerçekleştirilirken bunların yerini daha sonra zeytinyağı almıştır ki zeytinyağı eskiçağlardan bu yana sık kullanılan bir üründür. Zeytinyağı ticarete ilk sırayı aldığıda İstanbul ve Marsilya gibi önemli kentlere satılmaya başlanmıştır. Midilli'de 16. ve 17.yüzyıllarda doksan dokuz tahıl değirmeni ve on zeytinyağı imalathanesi olduğu kayıtlara geçmiştir.²¹¹ Ayrıca Midilli adasında Venedikli tüccarların da alım satım yaptıkları- pamuk gibi- görülmektedir.²¹²

Osmanlı Devleti Midilli'den sonra Fatih Sultan Mehmed döneminde 1479 yılında Ege Adalarının en önemlilerinden Eğriboz'u ele geçirmiştir. Evliya Çelebi Eğriboz adasının çevresi ile ilgili şunları nakletmiştir:²¹³ *“Bu Ağriboz Adasının boyu 180 mildir ve çepçevre büyüklüğü 360 mildir. Dağlık, taşlık ve ormanlık yerler, abıhayat kaynak sular, verimli ovalar ve yeşillik yerler olup bir benzersiz sulu ve havası hoş, seyirlik adadır ki çeşit çeşit ürünlerini bolluğundan hey'et bilginleri bu adayı yeşil yaparlar. Bu adaya denizden varırken bir sivri dağ yüz mil yerden belli olup o yüksek dağa Ağriboz derler. Bir tarafı Kızılhisar Burnu dağdır.”* Orta Çağlarda Bizans ve Venedik daha sonrasında da Osmanlı döneminde askeri üs olarak kullanılan Eğriboz Yunanistan'ın doğusunda bulunmaktadır. Ada çok fazla korsan istilasına ve devletlerarasındaki mücadelelerde saldırıya uğradığı için tamire uğramıştır. Bu sebepten ötürü adada sürekli olarak bir ticaretin varlığından söz etmek pek de mümkün değildir.

²⁰⁹ Machiel Kiel, “Mora” Maddesi, s.283.

²¹⁰ Fariba Zarinebaf, John Bennet ve L. Davis, **A Historical and Economic Geography in Ottoman Greece**, Hesperia, 2005, s.41.; Tayyip Gökbilgin, “Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler, Cilt: V-VIII, Sayı: 9-12, **Belleten**, TTK, s.80.

²¹¹ Machiel Kiel, “Midilli” Maddesi, s.13.

²¹² Metin Ziya Köse, s.130.

²¹³ Evliya Çelebi, s.240.

Osmanlı Devleti'nin stratejik anlamda öneme haiz olan ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde ele geçirdiği yerlerden biri de Rodos Adasıdır. 1400 km² lik bir yüz ölçümüne sahip olan ada Ege Denizinin güneydoğusunda yer alır ve Türkiye'den 19 km uzaklıktadır. İyi bir iklimi olduğu için ada ticarete gelişmiş durumdaydı. Fakat daha sonradan İzmir limanının ön plana çıkmasıyla adanın ticari konumu gerilemiştir. İkliminden dolayı verimli topraklara sahip adada tahılın ithalatı yapıp diğer adalarda olduğu gibi zeytinyağının ihracatı yapılırdı. Adanın doğusunda incir ve turunçgil, güneyindeki daha az verimli topraklarda da peynir, yağ ve yün gibi ürünler üretilmekteydi. Ada hacıların uğrak yeri ve geçiş güzergâhında olduğu için Doğu Akdeniz'de ticari anlamda önemli bir yeri olmuştur. Adada en çok ticareti yapılan unsurlardan bir tanesi sünger avcılığıdır. Meis ve Lindos gibi yerlerde hep sünger avcılığı yapıldığı görülmektedir. Sünger avcılığının yanı sıra bahçıvanlık da yapılmaktaydı.²¹⁴ Ayrıca her yerde olduğu gibi hububat ticareti bu adada da eksik olmamıştır. Seyyah Thevenot'un eserine “*Bu adanın üç kapısı var; deniz tarafındakinde buğday alım satılımı yapılıyor...*” şeklinde yansımıştır.²¹⁵ Bir diğer seyyah Tournefort ise Rodos adasında şarap ticaretinin yapıldığını nakletmiştir.²¹⁶ Rodos'ta ipek işlemeciliği de ticareti yapılan alanlardan bir tanesi olarak bilinmektedir.

Rodos gibi konumu itibariyle stratejik öneme sahip olan ve Cenevizlilerce Orta Çağ'da uzun yıllar yönetilen Sakız adası 841 km² lik bir alana sahiptir. Adanın yönetim merkezi 1297 metrelik Pelenen (İlyas) Dağı olmuştur. Sakız adasının tarımına ve ticaretine bakıldığında en başta tıpta kullanılmak ve insanların çiğnemesi için üretilen sakız (mastika) gelmektedir. Sakız adası daima bu ürün ile meşhur olmuştur. Thevenot eserinde sakız ağaçları ile ilgili şu sözleri nakletmiştir.²¹⁷

“ ... bu köyün yakınında altmış sakızağacı varmış, onları görmeye gittim; bunlar bağ kütükleri gibi eğri büğrü ve yerde yayılan sakız ağaçları. Dioskurides başka birçok yerde de bu ağaçların sakız verdiğini, ama başka yerlerden gelen sakızın Khios'taki kadar bol ve iyi olmadığını açıklıyor. ... Sakız ağacı olan yirmi iki köy var ve toplam yüz bin sakız ağacı bulunmakta; padişaha her yıl üç yüz sandık sakız vermek

²¹⁴ Uğur Günen, s.239.; Şengül Ayoğuz, **Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayet-i**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1989, s.83.

²¹⁵ Jean Thevenot, **Thevenot Seyahatnamesi**, çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009, s.160.

²¹⁶ Joseph de Tournefort, **Tournefort Seyahatnamesi**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s.260.

²¹⁷ Thevenot, ss.123-124.

zorundalar, her sandık doksan okka çektiğine göre bu da toplam yirmi yedi bin okka yapar.” Tournefort da seyahatnamesinde sakız ağaçlarına dair sözlerde bulunmuştur:²¹⁸ “Kios adasında, sakız ağaçları ağustos ayının ilk günü çizilmeye başlanır: ağaç gövdelerinin dış kabukları büyük bıçaklarla birçok yerden enlemesine kesilir, ama genç dallara dokunulmaz. Bu çizme işleminin ertesi gününden başlayarak ağacın besleyici özsuyunun damla damla sızdığı ve mastika öbekleri oluşmaya başladığı görülür; mastika yerde sertleşerek genellikle oldukça kalın tabakalar oluşturur; bu nedenle bu ağaçların altı özenle süpürülür. Hava kuru ve açık olursa en fazla ürün ağustos ortasına doğru toplanır; eğer yağmur toprağı ıslatırsa, o zaman bu birikmiş sakız topraklarının üstü örtülüp ziyan olur. İlk mastika hasadı budur.” Cenevizlilerce de ticareti fazlasıyla yapılmıştır. Osmanlı Devleti de sakız üretimi için ayrı mali üretim yerleri oluşturmuştur.²¹⁹ Sakızın yanı sıra adada turunç, limon ve portakal ağaçları bulunurdu. 16. ve 17. yüzyıllarda İzmir’in liman kenti olarak gelişmesine bağlı olarak Sakız limanı önemini yitirmeye yüz tutmuştur. Fakat adaya Venedikliler açısından bakıldığında özellikle Girit’ten gelen Venediklilerin hayvancılık yaptığı görülmektedir.²²⁰

Osmanlı Devleti’nin 1566’da Sakız Adasını almasından sonra en son olarak uzun yıllar uğraşp aldığı ada Girit Adasıdır. Girit adası Ege Denizinde 8259 km² lik yüzölçümü ile en büyük adalardan biridir. Girit’te kuzeydeki Hanya en fazla yağış miktarına sahip olduğu için tarımcılık da buralara yoğunlaşmıştır. Girit Adasında Akdeniz’in her yerinde olduğu gibi zeytin ağacı, buğday, mısır, tütün, pamuk ve turunçgiller yetişmekteydi. Girit adası Mısır ile İstanbul arasında olduğu için kavşak noktası olmuş ve tüccarlar bu adada birçok işlem görmüştür. Girit Venedik için Orta çağlarda ticari anlamda nasıl önemliyse 16. ve 17. yüzyıllarda da o derece önemliydi. Nitekim bu durum Bailo (Konsolosluk) Defterlerine de yansımıştır.²²¹ Bu Anadolu ile olan bağıni hem siyasi hem diplomatik hem de ticari anlamda Girit adasından yürütmekteydi. Girit adasındaki tüccarlar buğday alım satımında Osmanlı yönetimince koruma altına girmişlerdi.²²² Osmanlının eline geçtikten sonra Girit

²¹⁸ Tournefort, s.241.

²¹⁹ Ali Fuat Örenç, “Sakız” Maddesi, s.9.

²²⁰ Metin Ziya Köse, s.129.

²²¹ Serap Mumcu, **Venedik Baylosu’nun Defterleri The Venetian Baylo’s Registers (1589-1684)**, Hilal Studi turchi e ottomani 4, Edizioni Ca’ Foscari, Venezia, 2014, s. 76.

²²² Metin Ziya Köse, s.123.

adasında hububat üretimi ilk sırada geliyordu. Ayrıca şarabı ve bağcılığıyla ünlü olan Girit adasındaki üretim Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Adada 6 bin hektara yakın bağcılıkla ilgili toprakların olduğu kayıtlara düşmüştür.²²³ Bağcılığın yanı sıra zeytin üretiminin hacmi de azımsanmayacak derecededir. Zeytin üretim miktarı neredeyse 2 milyon litreye varmıştır.²²⁴

Ege adalarındaki ticarete ve tarıma genel çerçevede bakılacak olursa şu şekilde bir tablo çizebiliriz. Adaların birçoğunda Akdeniz iklimi nazarınca zeytin, üzüm bağları, hububat ve turunçgil gibi ürünler yetiştirilmiş ve bunların ticareti İstanbul ve Marsilya gibi kentlere yapılmıştır. Özel olarak ise Sakız adasındaki mastika adlı sakızın ticareti de her daim olmaya devam etmiştir. Adalardaki ticarete Venedik kendi politikalarına yönelik olarak hep lehlerine olabilecek düzenlemelerin peşinde koşturmuş ve özellikle Girit adasından Orta Çağın başlarından olmak üzere Osmanlı'nın eline geçişine kadar yararlanma yoluna gitmiştir. Ayrıca Venedik bu bölgelerde çıkan çatışmalardan da yararlanarak ticaretini bir şekilde geliştirmeye bakmıştır.²²⁵ Aslında Osmanlı Devleti de özellikle hububat ticaretinde gerek korsanların verdiği zararlara karşı korunma adına gerekse de başka sebepler adına yasalar çıkarmıştır. Hububat ticareti Osmanlı döneminde ayrı bir yere sahip olmuştur ki korsanların gerçekleştirdiği yağmalar ya da başka sebeplerden dolayı kıtlıklar yaşanması halkı zor durumda bırakmıştır. Bazen buğday fiyatlarının yükselmesi korsanların Osmanlı ve Venedik gemilerine saldırmasına sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı Osmanlı ve Venedik korsanlara karşı önlemler almak zorunda kalmışlardır.²²⁶ Ayrıca Osmanlı ve Venedik ticari anlamda birbirlerine karşı bağlı olarak varlıklarını sürdürmek durumunda kalmıştır.²²⁷

²²³ Ersin Gülsoy, Ersin Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1665-1670)**, Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav yay., İstanbul, 2004, s.294.

²²⁴ Ersin Gülsoy, Ersin Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1665-1670)**, Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav yay., İstanbul, 2004, s.295.

²²⁵ Palmira Brummet, s.200.

²²⁶ Palmira Brummet, s. 202.

²²⁷ Mustafa Öztürk, Venedik Devlet Arşivindeki Bailo Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nin Venedik'e Zahire ve Asker Yardımı (1624-1631), OTAM (32), 2012, s.147.

2.3.3. Osmanlı Denizciliği ve Donanmasına Dair

Türk denizciliğinin başlangıcı Geç Orta Çağ'da Çaka Bey'in kurduğu İzmir Beyliğine dayanır. Bizans İmparatorluğunda I. Aleksios Komnenos'un yanında bulunan fakat daha sonra gücünü arttırdığı için saraydan kovulan Çaka Bey İzmir'de donanma kurmuştur. 30-40 parçalık donanmayla Çaka Bey Midilli ve Sakız gibi adalarda Bizanslıları zor duruma sokmuştur. Çaka Bey'in ölümünden sonra yaklaşık iki yüz yıl kadar sessizlik dönemi yaşayan Türk denizciliği Anadolu Selçuklu Devleti döneminde 1220 yılları civarında Sinop, Antalya ve Alanya gibi liman kentlerinin alınması ile birlikte yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yanı sıra 50-60 yıl sonra kurulan Menteşeoğulları ve Aydınöğulları deniz gazileri ile birlikte Türk denizciliği geliştirmiştir. Bu iki beylik de Ceneviz ve Venediklilere karşı verdiği mücadelelerle onları zaman zaman sıkıntıya sokmuştur. Türk denizciliğinde özellikle belirtilmesi gereken zat ise Gazi Umur Paşa'dır. Aydınöğulları Beylerinden olan Gazi Umur Paşa, 14.yüzyılda Bizans ile genel anlamda dostluk çerçevesinde ilişkiler geliştirirken İtalyan denizci devletlerine zor anlar yaşatmıştır. 14. yüzyılların başlarında kurulan Osmanlı Devleti Halil İnalçık ve İdris Bostan gibi önemli tarihçilerce "gazi" olarak adlandırılan kişileri kendi hâkimiyetine alarak beyliklerin denizcilik mirasını devam ettirmiştir. Özellikle Orhan Bey döneminde Osmanlılar, Karesi Beyliği'nin ve Gazi Umur Bey'in denizcilikle ilgili oluşturduğu birtakım unsurları alarak denizcilik faaliyetlerine adım atmışlardır.

2.3.4. Osmanlı Tersaneleri

Osmanlı tersanelerinden söz etmeden önce kelimenin anlamını ve kısaca tarihini vermek faydalı olacaktır. Türkçe'deki tersane kelimesi Arapça'daki Darü'snaati'l-bahr'dan gelmektedir. Bu kelime ayrıca batı dillerine Arsenal, Arsenale, Arzenale şeklinde geçmiştir.²²⁸ Osmanlı dönemi öncesi Araplarla Bizanslılar arasında denizlerde ve adalarda savaşlar cereyan etmekteydi. Bu sebepten ötürü Bizans İmparatorluğu imparatorluğun İskenderiye gibi önemli yerlerinde tersaneler kurmuştur. Araplar da bu tersaneleri kullanmaktan geri kalmamışlardır.

²²⁸ Nebi Bozkurt, "Tersane" Maddesi, TDV, Cilt: 41, İstanbul, 2011, s.511.

Araplar'ın kurduğu ilk tersane ise Nil Nehri'ndeki Ravza Adasında Muaviye tarafından kurulmuştur.²²⁹ Muaviye'den sonraki İslam dünyasında Selahaddin Eyyübi ve Memlûkler döneminde donanmaya ve tersaneye önem verilmiştir.

Daha önceki satırlarımızda bahsettiğimiz gibi Osmanlılar da önceki Türk devletlerinin mirasını alarak bir denizci devlet kurmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Karamürsel Alp adlı kişinin de gayretleriyle Osmanlı tersanelerinin ilk nüvesini oluşturacak olan Gelibolu tersanesi kurulmuş ve kurulan bu tersane sayesinde Rumeli'ye geçişte kolaylık sağlanmış, ayrıca Marmara sahilleri ve Çanakkale Boğazı korunmuştur. Fakat yine de ilk dönemlerde Osmanlı denizciliğinin gelişmiş olduğu söylenemez. Orhan Bey döneminde başlayan ilk adımlar I.Bayezid nam-ı diğer Yıldırım Bayezid devrinde Saruca Paşa'nın donanma işleri için görevlendirilmesiyle devam etmiştir. Kapudan-ı Derya yapılan Saruca Paşa Gelibolu'daki tersaneyi yeniden inşa ettirmesiyle Osmanlı denizciliğindeki yerini almıştır.²³⁰ Yıldırım Bayezid döneminde Venediklilerle sadece antlaşma yapılmış ve herhangi bir karşılaşma olmamıştır. Venedik için henüz tehdit oluşturmayan Osmanlı Devleti I. Mehmed Çelebi ile birlikte Venedik'e sıkıntı yaratmıştır. I. Mehmed döneminde 1416 yılında Çalı Bey Venedik'e karşı görevlendirilmiş fakat gerçekleşen savaşta Osmanlı Devleti mağlup olmuştur. Osmanlı'nın mağlup olması denizcilik adına somut olarak bir başarısızlık olsa da Osmanlı denizciliğinin gelişimi açısından önemli bir adımdır. Venediklilerle çatışan Osmanlı nasıl gazi beyleri kendi bünyesine kattıysa dost olduğu Cenevizlilerin de denizci unsurlarını bu dönemde dâhil etmiştir. Fakat her ne kadar Osmanlı Cenevizlilerden destek alsada bu dönemlerde denizlerde hâkim güç Venediklilerdir. Çünkü onlar yaklaşık olarak 11.yüzyıldan bu yana denizlerde yelken açmaktaydılar ve denizleri iyi derecede biliyorlardı.

I. Mehmed Çelebi'den sonraki süreçte II. Murad döneminde Balkanlarda karada ilerleme gösteren Osmanlı Devleti denizlerde II. Mehmed ile birlikte bazı atılımlar yapmaktaydı. II. Mehmed döneminde Venedik ile 16 yıl süren uzun savaşlara girilmiş ve Eğriboz fethedilmişti. Ancak Osmanlı tersane ve donanma anlamında asıl olarak I. Selim döneminde atılım gösterecektir. Bu dönem öncesinde

²²⁹ Nebi Bozkurt, s. 512.

²³⁰ İdris Bostan, **Osmanlı Denizciliği**, s.15.

Fatih Sultan Mehmed tarafından Tersane-i Amire yani Osmanlı'nın ikinci tersanesi olan Galata tersanesi kurulmuştur. Bu tersane kurulmasına rağmen tam teşekküllü değildi. II. Bayezid döneminde de Kemal Reis'in katkıları ile Modon ve Koron gibi yerler alındıktan sonra Galata tersanesi I. Selim döneminde tam anlamıyla kurulmuştur.²³¹ Gelibolu yerini Galata tersanesine bırakmış olsa da Gelibolu'nun önemi buranın Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletinin başkenti yapılmasıyla sürmüştür. Gelibolu'daki tersanede kalyatalar, kadırgalar ve kayıkların yanı sıra tersane işlerinde kürekçi, cebeci, kalafatçı gibi görevliler bulunmaktaydı.²³² Galata tersanesi 150 çekdiri emriyle Cafer reisin öncülüğünde 1515 yılında tamamlanmıştır.²³³ Yavuz Sultan Selim döneminde kurulan bu tersane Osmanlıların daha sonraki Ege Adalarına yaptığı seferlerde ve ilk olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos seferinde kullanılmıştır. Galata tersanesinin içerisinde mavna, kadırga, Karamürsel gibi gemi çeşitleri bulunmaktaydı. Osmanlı'nın en önemli iki tersanesi Gelibolu ve Galata olmakla birlikte Sinop, İzmit, Süveyş, Birecik, Basra, Rusçuk, Kefken gibi tersaneleri yer almaktaydı.

2.3.5. Osmanlı Donanması ve Gemi Çeşitleri

Tersane yapımını ciddiye alan II. Bayezid ve I. Selim aynı ölçüde gemi yapımına ve donanma oluşturmaya dikkat etmekteydi. Venediklilerle mücadele içerisinde olan Osmanlı Venedik'ten gördüğü gemileri de kendilerine uyarlayıp geliştirmiştir. II. Bayezid döneminde Venediklilerle yapılan savaşta 300 adet gemi hazırlandığı kaynaklara yansımıştır.²³⁴ Ayrıca Midilli adasındaki gemilerin sayısının 120 olması önemli bir rakamdır. Gemilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına bakıldığında Midilli ve Eğriboz gibi Ege adalarının yelken bezi, zift, tente gibi malzemelerin ihtiyaç olan yerlere gönderdiği görülür.²³⁵ II. Bayezid döneminde elçi raporlarına gemi yapımları da yansımıştır. Rapor yazan elçilerden biri Andrea Gritti olmakla birlikte o Osmanlı gemilerinden kadırgalara, mavnalara ve firkatelere

²³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:2, s.299.

²³² İdris Bostan, **17.yüzyılda Tersane-i Amire**, TTK, 1992, S.16.

²³³ İdris Bostan, **17.yüzyılda Tersane-i Amire**, s.4.

²³⁴ Palmira Brummett, s.137.

²³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, TTK, Ankara, 1984, s.451.

değirmiştir.²³⁶ Bu sözlerden hareketle Osmanlı donanmasında bulunan gemi çeşitlerine değirmek yerinde olacaktır.

Osmanlıların kullandığı gemi çeşitleri Kürekli ve Yelkenli gemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu iki grubun içerisinde de birkaç çeşit gemi bulunmaktadır. Kürekli gemilerin içerisinde kadirga, firkate, pergende, kalyata, kalyon başarda ve mavna gibi gemiler yer alırdı. Bunlardan kadirga büyük donanmalar için kullanılırdı, 26 ile 36 oturaktan oluşurdu ve oldukça uzun bir gemi çeşidi idi.²³⁷ Kadirgalarda üç yelken, iki tente bulunmaktaydı.²³⁸ Bu gemiler oldukça süratliydi ve rüzgâra karşı dayanıklı olması açısından karpuz kıçlı olarak inşa edilmişlerdir. İlk başlarda tek topu bulunan geminin daha sonra üç topu olmuştur. Ayrıca kadirgalarda yüz savaşçı, iki kürekçi, bir yelkenci bulunurdu.²³⁹ Bir diğer gemi çeşidi olan firkateler on ile on yedi oturağa sahip olmakla birlikte hafif oldukları için hız açısından iyidirler. Seksen ile yüz kişilik bir mürettebat bulundurmaktaydı. Bunun yanı sıra marangoz, kalafatçı, kılavuz gibi kişiler firkatelerde yer almaktaydı.

Bir başka savaş gemisi pergende olup bu gemi çeşidi on sekiz on dokuz oturağa sahipti. Pergendelerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin kullandığı gemilerden biri kalyatalardır. Kalyatalar on dokuz yirmi dört oturaklıydı ve daha çok takip amaçlı kullanılırdı. Kadirga dışında Osmanlıların kullandığı gemi çeşidi kalyondur. Kalyon ilk defa II. Bayezid döneminde kullanılmıştır. Özellikle de Girit seferinden sonra savaş gemisi hüviyetinde yararlanılmıştır. Uzunlukları 43 ila 64 zira arasındadır. Kanuni döneminde de Venediklilerinkine benzer kalyonlar yapıldığı kaynaklara geçmiştir.²⁴⁰ İlk savaş kalyonu 1644 yılında inşa edilmekle birlikte tüm masrafları 756.330 akçeyi bulmuştur.²⁴¹ Venedikliler de kalyonları kullanmıştır, fakat kalyonlar yeteri derecede hızlı olmadığı için savaş kalyonları 17. yüzyıldan sonra inşa edilmeye başlanmıştır. Osmanlı gemilerini anlattığımız bu kısma bir virgül koyup Venedik'in deniz gücünden ve gemilerinden söz etmek bütünlük açısından yararlı olacaktır.

²³⁶ M.Tayyip Gökbilgin, **XV-XVII.Asırlarda Edirne ve Paşa Livası**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1952, s.485.

²³⁷ Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı**, TTK, Ankara, 2018, s.408.

²³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s.452.

²³⁹ İdris Bostan, **17.yüzyılda Tersane-i Amire**, s.86.

²⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 469.

²⁴¹ İdris Bostan, **17.yüzyılda Tersane-i Amire**, s. 95

Venedik bilindiği üzere Haçlı seferlerinden ve Bizans'ın Normanlara karşı yardım istemesinden itibaren Adriyatik Denizi'ne ve Akdeniz'e inmiş, özellikle IV.Haçlı Seferinden sonra Enrico Dandolo'nun çabaları ile önce İstanbul'a daha sonra da adalara sahip olmuştur. Venedik bunları gerçekleştirirken sürekli olarak donanma gücünden yararlanmıştır. Venedikliler gemilerinin önemine öyle varmışlardı ki eski veya yeni düşmana karşı bile onların satımını yasaklayacak boyutlara varmıştı.²⁴²

Venedik'in en büyük gemilerinden bir tanesinin adı *Roccaforte* idi ve 500 ton ağırlığa sahipti.²⁴³ 1260 yıllarında Venedikliler, Cenevizlilerle birlikte böylesi iki gemiye sahipti. Bunun yanı sıra *navis* olarak adlandırılan ve 200 ton ağırlığında olan gemiler bulunmaktaydı. Ayrıca bu gemiler 10 ile 20 arası sayılarda değişen çapa taşımaktaydılar. Bu gemilerde demirlere bağlanan geniş, hafif ve pamuklu yelkenler bulunurdu ve bunların adı *artimon* idi. Tehlike anında bu yelkenler indirilip yok edilirdi. *Roccaforte* adlı gemi çeşidinin dışında *tarattesler* kullanılırdı ve bunların tonu 100 ton idi.²⁴⁴ *Tarattesler* okyanuslara karşı dayanıksız olmakla birlikte savaşlarda kullanılmıyorlardı. *Roccafortelerle* karşılaştırılabilecek en iyi gemi çeşidi İngilizcedeki *galley* olarak kullanılan kalyonlardır. Venedik'te kalyonların bir nevi savaş gemilerinin yapımına 1667 tarihinde Girit savaşından önce başlanması dikkat çekicidir.²⁴⁵ Venedik kalyonları bir ya da iki yelken taşımaktaydı. Bu anlatmaya çalıştığımız gemilerin dışında Venediklilerin törenler için kullandığı bir gemi türü vardı. Bu gemilerin adı *bucentero* idi. Bu tarz gemiler dekoratif olarak süslenmekteydi. Gemilerin yapımında ve gemi içindeki çalışmalarda Venedik dogelerinin danışmanlığı süregelmiş ve ödemeler de hükümet tarafından yapılmıştır.

Osmanlı Devleti, Orta çağlarda denizciliğini yüksek seviyelere çıkaran Venedik'in gemilerinden etkilenerak kendi donanmasını oluşturmaya çalışmıştır. Belirtmeye çalıştığımız kısımlarda muhtemelen şu sonuç çıkar ki iki devletin birbirlerinden etkilendiği en önemli gemi çeşidi kalyonlardı. Osmanlı'nın fırkate, kadirga, kalyon, kalyata dışında mavna ve başarda gibi gemileri vardı. Bir sonraki satırlarımızda bu gemiler hakkında kısa bilgiler vermeye çalışılacaktır. Mavna,

²⁴² Frederick Lane, s.44.

²⁴³ Frederick Lane, s.45.

²⁴⁴ Frederick Lane, s. 46.

²⁴⁵ Larrie D. Ferrerio, **Ships and Science**, Cambridge, 2007, s.31-32

baştardadan biraz daha geniş olmakla birlikte 26 oturağa sahipti ve 600 kadar mürettebatı bulunmaktaydı.²⁴⁶ Mavnalardan daha dar olan baştardalar ise Orta, Paşa ve Baştarda-i Hümayun olarak üçe ayrılmaktadır. Orta baştardalar 26 oturağa sahip idi ve Tersane- i Amire Eminine aitti. Paşa Baştardası 36 oturağa sahipti ve mürettebatı 800 civarındaydı.²⁴⁷ Baştarda-i Hümayun ise az önce Venedik gemilerinde bahsettiğimiz *bucentero* ile benzer idi yani padişahların inşa ettirdiği süslü gemilerdi.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti denizcilik anlamında bir önceki Türkmen Beyliklerin mirasını almış; bunun üzerine katarak Gelibolu ve Galata gibi önemli tersaneleri kurmuş ve donanmalar oluşturmuştur. Osmanlılar bu tersanelerde kalyon, kadirga, fırkate, baştarda ve mavna gibi gemiler inşa edip dönemin önemli deniz güçlerinden Venedik'e karşı mücadele vermiştir. Osmanlı gemilerinden kalyon ve kadirga Venedik gemileri ile benzerlik göstermiştir ki bu da normal bir durumdur. Çünkü iki devlet karşılıklı etkileşim halinde olmuştur. Osmanlı ve Venedik denizciliğini sıkıntıya sokan bir durum olduysa da bu Ege Denizi'ndeki korsanların varlığıdır. Osmanlılar ve Venedikliler, korsanlar gemilere zarar vermesin diye adalarda ve çevresinde barış zamanlarında gemiler bulundurmıştır. 15. ve 16.yüzyıllarda Osmanlı ve Venedik denizlerde egemen güç iken 17. yüzyıldan itibaren artık İngilizler ve Hollandalılar gemileriyle Akdeniz'e inmiş ve ortam değişmiştir.

²⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s.460.; İdris Bostan, **17.yüzyılda Tersane-i Amire**, s.87.

²⁴⁷ İdris Bostan, **17.yüzyılda Tersane-i Amire**, s.86.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGE ADALARININ OSMANLI İDARESİNDEKİ DURUMU

3.1. EGE ADALARINDA İDARİ DURUM

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birleştiren ve karalar arası anlamına gelen “Mediterranie” yani Akdeniz, Araplar tarafından “Bahr-i Mutavassıt” veya “Bahr-i Sefid” olarak adlandırılmıştır. “Ege Denizi” ya da “Adalar Denizi” ise Anadolu ve Rumeli kıyıları ile Girit arasındaki deniz için kullanılan tabirlerdir.²⁴⁸ Ege Denizi’ne irili ufaklı ve çok sayıda adayı bünyesinde barındırdığından dolayı Archipelagos (takımadalar) de denilmiştir.²⁴⁹ Osmanlılar ise Ege Denizi’ne Bahr-i Sefid (Akdeniz), Akdeniz’de kurduğu sisteme de Cezayir-i Bahr-i Sefid adını vermişlerdir.²⁵⁰

Roma imparatorluğu, Bizans Devleti, Müslüman Devletler ve Latin Devletleri (Venedik-Ceneviz) gibi birçok devlet ve imparatorlukların egemenliğinde bulunan Ege Adaları’nda Türklerin varlığı 11. yüzyıla dayanmaktadır. Tarihimize 1071 Malazgirt Savaşı olarak giren bu olay sonrası Batı Anadolu’da ilk Türk beyliği kurulmuştur. Önceleri Bizans sarayında yaşamakta olup daha sonra soluğu Batı Anadolu’da alarak Bizans İmparatorluğu’na karşı saldırılarda bulunan Çaka Bey Sakız, Sisam ve Rodos’u alabilecek güce erişmiştir. Lakin bu durum uzun sürmemekle birlikte Türkler’ in denize erişimini bir süreliğine engellenmiştir.

13.yüzyılda Anadolu Selçuklarının, Antalya dolaylarında Venedik Cumhuriyeti ile ticarete dayalı antlaşma yapmaları, Türklerin tekrar deniz ile buluşmaları anlamını taşımaktaydı. 14.yüzyılda ise dağılan Anadolu Selçuklu Devleti’nden türeyen çeşitli beylikler Batı Anadolu’ya yerleşerek burada denizcilik faaliyetini başlattılar. Menteşe Beyliği, Aydınogulları Beyliği, Saruhan Beyliği ve Karesi Beylikleri kıyılarda kurulan ve denizcilikle ilgilenen beylikler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. 14.yüzyılın sonuna kadar Bizans, Venedik, Ceneviz ve

²⁴⁸ Şengül Ayoğuz, “Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayet-i”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1989, s.10.

²⁴⁹ Ege denizi üstündeki adaların çokluğu nedeniyle “Adalar Denizi” diye de anılır. Bkz. Bekir Gökmen, “Kitab-ı Bahriye’ye Göre Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi’ndeki Yer Adları: Coğrafi Sınıflandırma ve Mekansal Konumlandırma”, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, TTK, İstanbul, 2013, s.275.

²⁵⁰ yebdergi.duzce.edu.tr s.3.

Türk beyliklerinin mücadelelerine tanıklık eden Ege Adaları yeni bir gücü daha ekseenine dâhil edecek ve uzun yıllar bu gücün etkisinde kalacaktır.

Kuruluş yıllarından itibaren gaza ve cihat anlayışı ile hareket eden Osmanlı Devleti ilk yıllarında sürekli batı merkezli ilerlemeye özen göstermiştir. Yıkılmaya yüz tutmuş ve ekonomik açıdan zor durumda bulunan Bizans İmparatorluğu üzerine akınlar yaparak topraklarını genişletmişlerdir. Bu genişleme politikası Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) ile birlikte denizlere de yayılmıştır. İstanbul'u fethetmesinin ardından denizlere yönelen ve aynı politikaları denizlere uygulayarak başarılı sonuçlar elde eden Fatih Sultan Mehmet Boğazönü Adaları olarak bilinen Taşoz, Limni, Semadirek ve İmroz (Gökçeada) adalarını himayesine almıştır. Daha sonra Mora, Midilli, Bozcaada ve Eğriboz adaları alınarak denizlerde yayılma alanı genişletilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1520-1566) ise Osmanlı deniz gücü had safhaya ulaşmıştır. 1537 ve 1538 yıllarında Osmanlı Devleti'nin Barbaros Hayreddin Paşa donanmasıyla katıldığı savaşın getirisi Sakız, Kıbrıs ve Girit dışında neredeyse tüm Ege Adaları olmuştur.

Ege Adaları'nın büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti himayesine alınmakla birlikte bu durum idare sorunsalını yaratmıştır. Sayıca artan adaların idaresi için bir yapılandırma düşünülmüştür. Barbaros Hayreddin Paşa tarafından ele geçirilen adalar da dâhil edilerek Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti oluşturulmuştur. Eyaletin idaresi Kapudan-ı Paşa sıfatıyla Barbaros Hayreddin Paşa'ya bırakılmıştır. Merkezi Gelibolu Sancağı olarak düzenlenen eyaletin çekirdeğini Gelibolu, Rodos ve Midilli teşkil etmektedir. 1568-1574 yılında Cezayir ya da Kaptan Paşa eyaletinin yedi birime taksimi söz konusudur. Bu birimleri Gelibolu, Eğriboz, Karlıeli, İnebahtı, Rodos, Midilli, Sakız ve Cezayir-i Mağrib olarak sıralayabiliriz. Zamanla sayıları ve sınırları olası askeri ve siyasi gelişmelerle değişen eyaletin 17. yüzyılda sayılarının on üçe ulaştığı bilinmektedir.²⁵¹

Aslında Yıldırım Bayezid tarafından beyliklerin idaresi alınarak Osmanlı donanması ile gelişmeler bu dönemde yaşanmıştı. Gelibolu merkezli tersane ve donanma kurulması görevi Kapudan Paşa'nın ilk sancak beyi olan Saruca Paşa'ya

²⁵¹ Ayhan Afşin Ünal, "16. ve 17.yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz- Ege Adaları) Ya da Kapdan Paşa Eyaleti, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:12, 2002, ss.253-254.

verilmişti.²⁵² Lakin zamanla alınan adaların sayısı ve yüz ölçümü büyük adaların idare güçlüğü Kanuni Sultan Süleyman zamanında böyle bir eyaletin kurulmasını zaruri kılmıştır.

Gün geçtikçe sayıları artan eyaletin gelirleri Kaptan Paşa'ya verilmekteydi. Eğriboz ve Midilli gibi adalardan elde edilen ve Sakız adasından alınan vergiler de eyalet adına tahsil edilirdi. Adaların her biri için gelir ve nüfus sayımları yapılmıştır.²⁵³ Zaman zaman adaların hem idaresinde hem de güvenliğinde sorunlar yaşanmıştır. Adalar korsan saldırıları için oldukça elverişliydi. Buna Sakız adası örnek verilebilir. Korsan saldırıları ile ada halkı da zor zamanlar yaşamıştır. Korsanlar tarafından zengin kaynaklara sahip Sakız adasına baskınlar yapılmıştır. Kronolojik süreç gözetilerek tek tek adaların idari durumlarına bakıldığında Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethini takiben ele geçirdiği Limni, Semadirek, İmroz, Bozcaada ve Taşoz gibi Boğazönü adaları olarak da bilinen yerlerin ilk dönemlerde Gelibolu Sancağına bağlı olduğu görülür. Boğazönü adaları Osmanlı himayesine alındıktan sonra idari düzenlemeler yapılmıştır. Daha sonra Cezayir-i Bahr-i Sefid çatısı altında toplanmıştır. Taşoz ve Bozcaada padişah haslarına ait adalardır. Bozcaada alındıktan sonra Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi toplulukları bir arada yaşayabilmişlerdir. İmroz adasıyla ilgili yerleşme birimi olarak dağınık halde on üç mahallenin bulunduğu ve halkın çoğunluğunun Hıristiyan tebaadan oluştuğunu belirten bilgiler söz konusudur. Ada halkı ayrıca vergi vermekle yükümlü tutulmuştur. Boğazönü adalarının nüfusu gün geçtikçe artmıştır. Bu durum güvenliğin sağlanmasını gerekli kılmıştır. Adalarda asker ve muhafız sayıları arttırılmıştır.²⁵⁴

Midilli adası fethedilmeden önce 1462 yılına kadar Cenevizli Gattilusio ailesinin idaresi altında bulunmaktaydı. Fatih Sultan Mehmet'in ele geçirdiği bu ada daha sonra Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletinin yedi biriminden birini teşkil edecektir. 16.yüzyıla gelindiğinde adanın nüfusu iki katına çıkmıştır. 17.yüzyılda kötü hava

²⁵² yebdergi.duzce.edu.tr

²⁵³ Mahmut Şakiroğlu, "Cezayir-i Bahr-i Sefid", **TDV**, Cilt:7, 1993, s. 500.

²⁵⁴ Feridun M. Emecen, "15-19. Yüzyıllarda Ege Adalarında Osmanlı İdari Teşkilatı", ed. İdris Bostan, **Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, ss.8-10

şartları ve getirdiği olumsuz koşulların tarımı etkilemesi ayrıca artan korsan saldırıları nüfusun azalmasına yol açmıştır.²⁵⁵

Eğriboz alındığında (1470) askeri açıdan oldukça önemliydi. Fethinden kısa bir süre sonra sancak ve sancak merkezi olarak kurulmuştur. Ada II. Bayezid zamanında saldırıya uğramıştır. Kanuni Sultan Süleyman emriyle ilk ciddi tamir gerçekleştirildi. Konumu itibarıyla önem arz ettiğinden adanın askeri açıdan tüm eksiklikleri giderilmiştir.²⁵⁶

Katip Çelebi'nin eserinde fethini "*Bilahere asker-i islam toprağı hisara havale edüp top ve tüfeng ile içerde adem gezdirmez olmağla toprağı divar- ı hisara yetürdüler. Küffar naçar kalup dokuz yüz yirmi dokuz seferinin beşinci günü (24 Aralık 1522) istimanla teslimi hisar eyledi*"²⁵⁷ sözleriyle anlattığı Osmanlıların Akdeniz'in kilidi olarak değerlendirdikleri Rodos Adası önceleri Midilli Sancağı ile birlikte anılmaktaydı.²⁵⁸ Sonraki dönemlerde bağımsız bir sancak statüsü kazanan adaya Anadolu ve Rumeli'den halkın yerleşmeleri sağlanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle adadan belli bir süre için vergi ve asker alınmayacağına dair çıkarılan karar adaya yerleşimi cazip hale getirmiştir. İskân, göç ve sürgün gibi çeşitli yöntemlerle adaya yerleşimler sürdürülmüştür. Adada arazi sayımları yapıp tımarlar belirlenmiştir.²⁵⁹ Rodos Sancağı oluşturulduktan sonra İstanköy Adası idari bir birim olarak Rodos'a bağlandı. Diğer idari birimleri ise Sömbeki, İncirli, Melis, Herki, Anafiye, Kerpe, İleki adalarıdır. 16.yüzyılın sonuna doğru adanın nüfusu yaklaşık otuz bini bulmuştur.²⁶⁰ Cizye, haraç, nüsum, bac, işpençe, gümrük resmi ve öşür başlıca vergi çeşitleri olmakla birlikte bazen avarız ve nüzul vergileri de Rodos halkından alınmaktaydı. Vergiler mahalli meclisler (Demagerondia) tarafından belirlenir ve alınırdı.²⁶¹

²⁵⁵ Machiel Kiel, "Midilli" Maddesi, s.12.

²⁵⁶ Machiel Kiel, "Eğriboz" Maddesi, s.492.

²⁵⁷ Katip Çelebi, **Tuhfetü'l- Kibar Fi Esfaril- Bihar**, haz. İdris Bostan, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2008, s.78.

²⁵⁸ Tayyip Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti Livalar, Şehir ve Kasabalar", **Bellekten**, XX/78, 1956, S.253.

²⁵⁹ Ali Fuat Örenç, "Doğu Akdeniz'in Kadim Muhafızları: Rodos Türk Cemaati", **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, ed. Haydar Çoruh, Mehmet Yaşar Ertaş ve Metin Ziya Köse, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s.361.

²⁶⁰ Uğur Günen, ss.41-42.

²⁶¹ Cabir Doğan, "Fethinden Kaybına Rodos (1522-1912)", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, 2013, s.76.

18.yüzyılın ilk yarısına doğru Rodos Adasının ekonomik anlamda gerilediğini, Müslüman nüfusun zamanla azaldığını belirtmek gerekir. Girit Savaşları'ndan olumsuz etkilenen adanın ekonomisine de darbe vurulmuştur. Adanın güvenliğini tehdit eden unsurlar artınca nüfusundaki azalmalar kaçınılmaz olmuştur.²⁶²

Sakız Adası Piyale Paşa tarafından mücadele edilmeksizin alınmıştır. Cumhuriyet ile yönetildiği²⁶³ belirtile de ada Maona idaresi altında varlığını sürdürmüştür. Söz konusu idare Sakız Adasında 220 yıl sürmüştür. Osmanlı Devleti tarafından ele geçirildikten sonra müstakil bir sancak haline getirilmiştir. Diğer adalar gibi Sakız adası da Kaptan Paşa eyaletine bağlanarak tahriri yapılmıştır. Olası bir savaş durumunda Sakız Deryabeyi gemileriyle Osmanlı donanmasına destek vermekle yükümlüdür. Fetihten sonra idari yapısı dışında demografik açıdan da değinilen adanın nüfusu gün geçtikçe hızlı bir şekilde artmıştır. Müslümanlar, Rumlar, Yahudiler ve Frenkler ada nüfusunu oluşturan topluluklardandır.²⁶⁴

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz siyaseti tutarlı bir stratejiyle belirlenmiştir. Bunun en güzel kanıtı Kıbrıs'tan sonra Girit'in alınmasının amaçlanmasıdır.²⁶⁵ 1645-1669 yılları arasında meydana gelen yirmi dört yıllık savaş sonucunda Venedik Cumhuriyeti'nin donanma komutanı Francesco Morosini adayı Fazıl Ahmet Paşa'ya bırakmıştır. Zorlu geçen savaş dönemi 18 maddelik bir antlaşmayla son bulmuştur. Suda, Grabosa ve Spilonya kaleleri dışında bütün ada Osmanlı egemenliğine girmiştir. Hanya, Resmo ve Kandiye gibi şehirler ele geçirildiğinde terk edilmişlerdi. Osmanlı Devleti ele geçirdiği şehirleri hemen iskân ve imar faaliyetleriyle şenlendirir. Benzeri strateji Girit adasına uygulanmış şehirlere yeniden canlılığı kazandırılmıştır.²⁶⁶

Osmanlı hâkimiyetine alınana kadar Kandiye, Resmo, Hanya ve İstiye olarak dört birime ayrılan Girit adası Osmanlı Devleti tarafından ele geçirildikten sonra

²⁶² Machiel Kiel, "Rodos" Maddesi, ss.156-157.

²⁶³ "Bu kentın yönetim biçimi cumhuriyettir." Nicolas da Nicolay, **Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğu'nda**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s.137.

²⁶⁴ Ali Fuat Örenç, "Sakız adası" Maddesi, ss.6-8.

²⁶⁵ Emrah Safa Gürkan, "Osmanlı- Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın 16.yüzyıldaki Akdeniz Siyaseti", **Akdeniz Dünyası** ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, s.12.

²⁶⁶ Ersin Gülsoy, "Girit Üçlemesi: Hanya, Resmo ve Kandiye Şehirleri (17.yüzyıl)", **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011,s.99.

merkezi Kandiye olmak üzere üç idari birime ayrılmıştır. Beylerbeyliğine de Ankebul Ahmet Paşa getirilmiştir. Baştan sona tüm adanın tahririni yapmakla yeniçeri ocağı kâtiplerinden olan Defterzâde Mehmed Efendi görevlendirilmiştir²⁶⁷.

Girit adasında Osmanlı yönetiminin kurduğu sistem herkesin can ve mal güvenliğini korumaya yapılan haksızlıkları önlemeye gayrimüslimler ile yerli halkın tüm haklarını gözetlemeye yönelikti. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda haksızlıklar ve idarecilerin halk üzerinde otorite kurması yasaklanmıştır.²⁶⁸ Sonuç olarak Kanuni Sultan Süleyman zamanında oluşturulan Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinde 1821 yılında meydana gelen Rum isyanıyla birlikte birtakım yönetim sorunları yaşanmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığıyla başlayan toprak kayıpları, Ege Denizi'ndeki birkaç adanın da elden çıkması anlamı taşımaktaydı. Balkan Savaşları'ndan sonra ise kalan adalar Osmanlı hâkimiyetinden çıkacaktır. Ege Denizinde farklılaşan bu durum Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin de değiştirilmesini gerekli kılmıştır. Fakat yapılan değişiklik yeterli olmamıştır. 1864 yılında vilayet statüsünü alan Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile hukuki bir geçerliliğinin kalmadığı görülecektir.

3.2. EGE ADALARINDA MALİ DURUM

Ege Adalarının coğrafi konumları ve iklim özellikleri düşünüldüğünde tarih boyunca kısıtlı bir ekonomik yapı ve denize bağlı bir ticaretin varlığını sürdürdüğünü ifade etmek mümkündür. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Ege Adalarında hâkimiyet kuran devlet veya toplulukların farklı gelir kaynakları arayışına girdikleri ve geçimlerini sağlamak üzere komşu ülkelerle iş birliğine dayalı ilişkiler geliştirdikleri görülür. Bizans, Venedik, Ceneviz, Türkmen Beylikleri de genelde kendi aralarında mücadele halinde olsalar dahi özelde adalar üzerinde ticari faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Osmanlı Devleti idaresine alındıktan sonra da ekonomik anlamda değişen bir şey olmamış, ticaretin sürdürülebilmesi için ada halkı yine dışarıya bağımlı bir ekonomik sistemin içinde bulunuyordu.

²⁶⁷ Nevzat Gündoğ, "Akdeniz'de Bir "Mümtaz Eyaleti" : Girit (1669-1869), **Belgi**, Sayı:9, 2015, s.1281.

²⁶⁸ Cemal Tukin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Girit İsyanları (1821 yılına kadar Girit),Cilt: IX, Sayı:34, **Bellekten**, TTK, ss.203-204.

Genel olarak analizi yapıldığında Osmanlı Devleti tarıma dayalı ekonomisiyle dikkati çekmektedir. Ele geçirdiği adalarda da ilk gözlemledikleri, adaların tarıma elverişsiz coğrafi koşullarıdır. Osmanlı yöneticilerine göre adalar dağlık ve taşlıktır, tarım yapılamaz arazilere sahiptir. Bu durum ada halkını zorunlu olarak balıkçılık, süngercilik, gemicilik, kayıkçılık, amelelik gibi farklı uğraş alanlarına itmiştir. Tarıma dayalı bir ihracaat söz konusu değildir. Zira Anadolu ve Rumeli'den tarım ürünleri getirilmektedir.²⁶⁹

Osmanlılar adaların ekonomik açıdan yetersiz olduklarının farkına varmışlardır. Adaların mali düzenlenmesini de bu yetersiz kaynaklara göre yapmışlardır. Fethettikleri adalarda yerli nüfusun göç etmemesi, iskân ve göç ile getirilen halkın adayı terk etmemeleri adına vergiler mevcut koşullar düşünülerek konulmuştur. Her adanın kaynakları dâhilinde vergi verilmesi sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde fethedilen yerlere ait demografik ve iktisadi özelliklerin kayda geçirilmesi için sayım yapılırdı. Adalar da ele geçirildikten sonra sayım işlemine tabi tutulmuştur. En eski sayım defterinin Limni Adası için tutulduğu görülmektedir. Nüfus ve ekonomi kayıtları içeren bu defterin 1489 tarihine ait olduğu belirtilir. Boğazönü adalarının Gelibolu tahrirleri içinde yer aldığı ve Limni Adasının da sonraki dönemlerde sayımlarının Semadirek, Bozcaada, İmroz ile birlikte bu tahrirler içerisinde bulunduğu söylemek mümkündür.²⁷⁰

Ada merkezli ilk sancak olarak adı geçen Midilli'nin idari anlamda Rodos Adasıyla birlikte anıldığına vurgu yapılmıştı. Rodos'a ait sayımlar Midilli'yi de içine almaktaydı. Midilli Adasının coğrafi özelliklerinin dağlık oluşu göz önünde bulundurulduğunda adanın zahire ihtiyaçlarının dışarıdan karşılandığını söylemek yerinde bir ifade olacaktır. Yapılan vergilendirme sisteminde adanın bu özelliği dikkate alınmıştır. Zeytinyağına bağlı bir pazar oluşturularak zeytinyağı önemini yaygınlaştırmış ve adanın mali kaynağı haline gelmiştir. Vergilendirme bu ürün üzerinden yapılmıştır. Limni Adası için de tütün önemli bir vergi kaynağı

²⁶⁹ Şengül Ayoğuz, s.82.

²⁷⁰ Feridun Emecen, "Osmanlı Klasik Döneminde Ege Adalarının Mali Yapısı ve Vergi Sistemi", ed. İdris Bostan, **Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003, ss.59-60.

oluşturmaktadır. Ayrıca devlet işletmesi olarak Midilli tuzları da kayda değer bir öneme sahiptir.²⁷¹

Rodos ve bağlı adalar ile Limni Adası çeşitli ürünleri aracılığıyla merkez ile doğrudan mali ilişkiler kurabilmekteydi, fakat bu adaların dışında kalanlar has, tımar ve vakıf statülerine dâhil edilmişlerdir. Mukataa vergi mükellefinden üretimin hacmine göre alınması gereken öşür, haraç vb vergilerin sabit bir meblağ olarak belirlenmiş olması anlamına gelir.²⁷² Sakız Adası arazileri düşünüldüğünde çok az bir kısmın ziraate uygun olduğu kanaatine varılabilir. Fakat adada sakız çok önemli bir gelir ve vergi kaynağıydı. Mastaki Mukataası birimi köylüleri sadece sakız üretimi ile ilgilenmekle görevlendirilmiştir. Devletin genel mali politikaları yalnızca vergiler ile kısıtlanamazdı. Ziraat, ticaret, madencilik ve esnafılık gibi alanlarda mukataa sistemi²⁷³ uygulanırdı. Sakız Adasının diğer önemli bir gelir kaynağı koyun yetiştiriciliği idi. Sakız Adası halkının ödediği vergiler ise cizye ve haraçtı.

3.3. EGE ADALARININ OSMANLI EGEMENLİĞİNDEN ÇIKIŞ SÜRECİ

Venedik Devleti ticari ehemmiyeti olan önemli bir deniz devletiydi ve ticari kaygıları nedeniyle mümkün olduğu kadar savaş yanlısı bir politika izlememiştir. İstanbul'un fethinden sonra adaların alınması ve Ege Denizi'nin Osmanlı iç denizi haline gelmesiyle Venedik ile ilişkiler eskisi gibi seyretmeyecektir. 1684 yılı itibarıyla Venedik'in Osmanlı Devleti'ne karşı bakış açısı ve tutumu değişmiştir. Eski ihtişamından uzak bu devlet artık Avrupalı devletlerin de hedefi haline gelmiştir. Nitekim Girit Savaşı da bu yargıyı destekler niteliktedir. Osmanlı Devleti ve Venedik Cumhuriyeti'ni olumsuz etkileyen Girit Savaşı sonrası iki devlet arasında antlaşma imzalanmış, ilişkiler normal seyrine dönmüştü. Venedik savaş sonrası kendi yaralarını sararken Osmanlı Devleti de kuzeyde Rusya, Balkanlar'da Avusturya devletleri ile mücadele içindeydi. Ayrıca bu dönemde yoğun olarak yaşanan iç isyanlar da negatif etmenler arasında yer edinmektedir. Osmanlı Devleti'nin başarısız Viyana kuşatmalarını kendine fırsat bilen ve kaybettiği yerleri

²⁷¹ Güner Doğan, **İngiliz ve Fransız Seyyahlara Göre 17. ve 18.yüzyıllarda Ege Adaları ve Çevresi**, Yüksek Lisans Tezi, 2008, ss.77-83.

²⁷² Mehmet Genç, "Mukataa" Maddesi, **TDV**, Cilt:31, İstanbul, 2006, s.129.

²⁷³ Kelime anlamıyla kesmek, kesişmek olan mukataa ayrıca belirli bir miktar üzerine karşılıklı anlaşmadır. Mehmet Genç, "Mukataa" Maddesi, **TDV**, Cilt:31, İstanbul, 2006, s.129.

tekrar alabilmek umuduyla Osmanlı Devleti'ne karşı Avusturya ile antlaşma yapmakta olan Venedik ayrıca Papa, Floransa, Malta, Ceneviz ve İspanya gibi devletlerin desteğini almıştır. Osmanlı Devleti'ne saldırabilmek için planlı bir hazırlık sürecine girmiştir. Nitekim 15 Temmuz 1684 yılında Osmanlı Devleti'ne elçisi Capello aracılığıyla savaş ilan ettiğini bildirmiştir. Venedik Senatosu Osmanlı'ya savaş ilan ederken İstanbul'daki elçinin tutuklanması gibi kendilerince geçerli birkaç neden bulmakla yetinmişlerdir. Donanmanın başına ise Kandiye'yi savunan Francesco Morosini getirilmiştir.

Venedikliler güçlü bir donanmaya sahiplerdi ve faaliyetlerine 1684 yılında Ayamavra'yı işgal ederek başladılar. Ayamavra'dan sonra Venedik donanmasının hedefi Mora Yarımadası olmuştur. Mora'yı korumak için Şahin Mustafa Paşa tayin edilmiştir. Fakat Mora'daki Hıristiyan tebaa Venediklilerle birlik olup isyan edince 1685-1690 yılları arasında Mora Yarımadası kaybedilen topraklar listesine eklenmiştir. 1573-1645 Osmanlı ile Venedik arasında uzun bir barış dönemi yaşanırken dahi Venedikliler Mora ve Epir'de bulunan halkı Osmanlı'ya karşı isyana teşvik etmekteydiler. Yoğun isyan teşvikleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nin yeteri kadar destek göndermemesi ve birçok cephede savaşmasının sonucunda Mora Yarımadası 1690 yılında kaybedilmiştir.²⁷⁴ Aynı tarihlerde Bosna ve Dalmaçya'da da saldırılarını sürdüren Venedik donanmasına Hırvat ve Uskoklar da desteklerini esirgememişlerdir. Kısa sürede İnebahtı ve Atina da kaybedildi. Eğriboz adasına yapılan saldırılar geri püskürtüldüyse de Avlonya ve Benefşe kalelerinin düşürülmesine engel olunamadı.²⁷⁵

Osmanlı Devleti dört cephede birden savaşıyordu. Üst üste aldığı yenilgilerle ağır toprak kayıpları yaşamaktaydı. 1699 yılına gelindiğinde barış istemek zorunda kalmıştır. Her devlet ile farklı şekilde müzakereler sürdürülmüştür. Venedik Cumhuriyeti ile de 16 maddelik bir antlaşma yapılmıştır. Antlaşmanın maddeleri değerlendirildiğinde; Mora yarımadası, Ayamavra Adası, Aegina Adası, Dalmaçya'da bulunan birkaç kale, Kotor taraflarında Nuh ve Resne gibi yerlerin Venedik'e bırakılmış olduğu II. Bayezid zamanından beri Zenta adası için ödenen

²⁷⁴ Mehmet Yaşar Ertuş, "Mora'da Osmanlı-Venedik Mücadelesi (1684-1715)", ed. Haydar Çoruh, M.Yaşar Ertuş ve M.Ziya Köse, **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, Yeditepe Yayınevi, 2011, s.115.

²⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:3, ss.539-546.

verginin kaldırıldığı gibi maddelerle Osmanlı Devleti'nin büyük toprak kayıpları yaşadığı görülmektedir. 1701 tarihli ahidnâme imzalanana kadar Osmanlı Devleti Venedik'e ayrıcalıklar verirken bu ahidnâme ile Venedik'e artık toprak vermektedir. Bu ahidnâmeyi diğerlerinden ayıran özelliği Osmanlı-Venedik sınırının tespiti için çalışmaların yapılması ve belirlenen sınırların hududnâme defterlerine kaydedilmesidir.²⁷⁶

Osmanlı Devleti Karlofça Antlaşması ile kaybettiği toprakları geri alabilmek amacıyla Prut Seferi'ne çıkmıştır. Rusya ile yapılan savaşı kazanarak elde ettiği başarıyı sürdürüleceğine inanmıştır. Bu inançla 1714 yılında Venedik üzerine sefere çıkılmıştır. Seferin nedenleri olarak sadece kaybedilen toprakların geri alınması gösterilemezdi. Venedik'in ele geçirdiği Mora yarımadasında yaşayan halka yaşattığı huzursuzluk, Akdeniz'de Osmanlı gemilerine Venedik tarafından zarar verilmesi gibi nedenler de seferi gerekli kılmıştır.²⁷⁷ Sefer için hazırlanan Osmanlı güçleri karadan ve denizden Mora yarımadasını kuşattılar. Kısa bir sürede Mora yarımadası alınarak Avusturya'dan Osmanlı-Venedik Savaşı'nda tarafsızlığı korunması istendi. Fakat Avusturya bu isteğe uymayarak Venedik ile 1716 yılında bir ittifak antlaşması yapmıştır. Osmanlı Venedik savaşına Prens Eugen öncülüğünde Osmanlı Devleti'ne karşı yeni bir cephe açarak dâhil olmuştur. Avusturya ile yapılan savaş kaybedilerek Belgrad'ın elden çıkmasına neden olmuştur. Venedik ile yapılan savaşta ise Osmanlı Venedik sınırına dâhil olan Imocka/Imoschi Kalesi kaybedilmiştir. Sadrazam Damat İbrahim Paşa ile Avusturya vekili Prens Eugen arasında talepleri belirten yazışmalar yapılmıştır. İngiltere ve Hollanda'nın arabuluculuğu ile 1718 yılında taraflar arasında Pasarofça Antlaşması imzalandı.²⁷⁸ Osmanlı Devleti'nin barış görüşmeleri öncesi sadece Viyana'yı kabul etmesi Venedik'i muhatap almak istememesi de ilginç karşılanabilir. Sonuçta iki devlet ile antlaşma imzalanmış, sınırlar belirlenmeye çalışılmıştır.

²⁷⁶ Meryem Kaçan Erdoğan, "1701 Tarihli Osmanlı- Venedik Ahidnamesi", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2003, ss.69-74.

²⁷⁷ Uğur Kurtaran, "Pasarofça Antlaşmasına Göre Yapılan Sınır Tahdit Çalışmaları ve Belirlenen Yeni Sınırlar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:11, Sayı:55, 2018, s.287.

²⁷⁸ Güner Doğan, **Venediklü ile Dahi Sulh Oluna (17. ve 18.yüzyıllarda Osmanlı- Venedik İlişkileri)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, ss.237-269.

Venedik Cumhuriyeti ile yapılan antlaşma 26 maddelik Türkçe, Latince ve İtalyanca olarak üç dilde yazılmıştır. Söz konusu antlaşmanın çalışma kapsamı dâhilindeki maddeler şu şekildedir.²⁷⁹

-Akdeniz’de bulunan Çuka adaları seksen gün içinde boşaltılarak Venedik’e teslim edilecek.

- Akdeniz sahillerinde yer alan Vefrondos, Viçe ve Preveze kaleleri Venedik’e bırakılacaktır. İşaret konularak aradaki sınır belirginleştirilecek.

-Dalmaçya, Hersek ve Arnavutlukdaki denize yakın yerlerde sınırların belirlenmesi ve bunun için komisyonlar oluşturulması.

- Mora yarımadası Osmanlı Devleti’nde kalacaktır.

Venedik ile yapılan bu son savaş sonrası antlaşmada belirtildiği üzere komisyonlar oluşturularak sınırlar belirlenmiştir. Karlofça Antlaşması ile kaybedilen Mora yarımadası ve çevresi Osmanlı Devleti’ne bırakılmıştır. Bu antlaşmanın yirmi dört yıl süreyle geçerli olacağı belirtilmiş ve bu antlaşmadan sonra Osmanlı ile Venedik arasında başka bir savaş hadisesi yaşanmamıştır.

²⁷⁹ Uğur Kurtaran, s.290.

SONUÇ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasının ardından Batı Anadolu'ya yerleşen Aydınöğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları ve Karesi Beyliğı gibi Türkmen Beylikleri kuruldukları yerlerde denizci Rum Beyleri aracılığıyla gemi yapım tekniklerini öğrendiler. Kısa bir sürede Ege Denizi'nde varlıklarını sürdüren ve kendi aralarında mücadele halinde bulunan Bizans, Venedik ve Ceneviz gibi devletlerle rekabet edebilecek güce eriştiler. Ayrıca söz konusu devletlerle ticari anlaşmalar yaparak bölgede varlıklarını sürdürdüler.

1204 yılında meydana gelen IV. Haçlı seferiyle Bizans'ın Batı Anadolu'daki toprakları Latin imparatorlukları arasında paylaşılmıştı. Ege Adalarının birçoğı Venedik ve daha sonra varlığını hissettirecek olan Ceneviz'e bırakılmıştı. Ege Adaları 14. yüzyılın başlarında ise Venedik, Ceneviz, Bizans ve Türk Beyliklerinin akınlarına uğramaktaydı. 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra Ege Adaları Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti arasındaki mücadelelere tanık olacaktır. İstanbul'un fethinden hemen sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından önce Boğazönü adaları olarak Semadirek, Limni, Bozcaada, İmroz (Gökçeada) ve Taşoz adaları daha sonra birkaç kalesi hariç Mora yarımadası, Midilli ve Eğriboz adaları kademeli ve planlı bir strateji ile alınmıştır.

Venedik Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'ne karşı bir haçlı donanması oluşturabilmek adına Fransa, Burgonya, Macaristan, Arnavutluk gibi devletlere başvurmuştur. 1463-1479 yılları arasında tam 16 yıl süren Osmanlı-Venedik savaşları yaşanmıştır. Bu savaşı II. Bayezid zamanında yapılan 1499-1503 savaşı takip etmiş ve Venedik Modon, Koron ve İnebahtı'yı da kaybetmiş bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise Rodos Şövalyeleri üzerine sefere çıkılarak Ege Denizi'nde bulunan Rodos alınmıştır. 1566 yılında Sakız Adası Cenevizlilerden alınarak Ege Denizi Osmanlı Devleti'nin iç denizi haline getirilmiştir. 1571 yılında Kıbrıs'ın alınmasıyla Osmanlı Akdeniz'de tek egemen güç konumuna erişmiştir.

Venedik Cumhuriyeti Türkmen Beylikleri ile yaptığı ticari anlaşmaları söz konusu beylikleri himayesi altına alan Osmanlı Devleti ile de sürdürmüştür. Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında süregelen savaşların ardından anlaşmalar imzalanırdı. Osmanlı Devleti'nde yeni padişahın tahta cülusunu tebrik etmek üzere

gelen Venedik elçisi tarafından anlaşmaların yenilenmesi arzu edilirdi. Böylece taraflar arasındaki ticari ve diplomatik ilişkiler garantiye alınırdı. Yıldırım Bayezid zamanından beri Venedik'e ayrıcalık tanındığını gösteren ahidnâmeler bahşedilirdi. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan yoğun deniz savaşlarının ardından Osmanlı ve Venedik arasında yetmiş yıla yakın bir süre içerisinde savaş hadisesi yaşanmayacaktır. İki devlet diplomasi alanındaki yeteneklerini sergileyecek ve ahidnâmeler aracılığıyla istekler birbirlerine aktarılmıştır. Bu süre içerisinde her padişah değişikliğinde Venedik Cumhuriyeti'ne ahidnâme verilmiş ve ticari imtiyazlar yenilenmiştir. 16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyıl başlarında Venedik'e verilen ahidnâmeler iki devleti de Adriyatik'te sıkıntıya sokan korsan saldırıları ile ilgilidir.

Savaşı geçiren uzun bir aradan sonra Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti bu defa Girit Adasında karşı karşıya gelmiştir. Osmanlılar'ın Akdeniz'in kilidi dedikleri adanın fethi uzun süredir düşünülüyordu. Fakat Avusturya Devleti Balkanlarda bir tehdit oluşturduğu için bir türlü Girit üzerine sefere çıkılamıyordu. Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'ne verdiği iki nedenle savaş başlamış ve neredeyse çeyrek asır sürmüştür. Bu savaş sonucunda iki devlet de büyük kayıplara uğramıştır. Her ne kadar Osmanlı Devleti Girit'i almış olsa da sonraki süreçlerde uzun süren Girit Savaşı'nın etkisi donanmaya yansıtacak ve büyük toprak kayıpları yaşanacaktır. Girit'in alınmasıyla tüm Ege Adaları Osmanlı hâkimiyetinde birleşmiştir.

Osmanlı'nın teker teker yönetimine aldığı bu adalarda bir süre sonra idare sorunu ortaya çıkmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Barbaros Hayreddin Paşa tarafından alınan adalar Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti adı verilen tek sistemde toplanarak idaresi de Kapudan Paşa sıfatıyla Barbaros Hayreddin Paşa'ya bırakılmıştır. Merkezin Gelibolu, Midilli ve Rodos olmak üzere üç ana birimi bulunmaktaydı. Gelirleri de Kapudan Paşa'ya verilirdi. Adaların vergi miktarı adanın coğrafi ve iktisadi hayatı düşünülerek belirlenmiştir. Adaları bünyesinde barındıran Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti 19. yüzyılda büyük değişikliklere uğramıştır.

Girit'in alınmasından sonra Osmanlı ve Venedik arasında yine sürtüşmeler yaşanacak ama bu defa farklı devletler araya girecektir. Venedik ve Avusturya'nın birlikte hareket ederek Osmanlı Devleti'ne toprak kaybı yaşatan 1718 tarihli

Pasarofça antlaşmasının imzalatılmasıyla son bulan bu savaşın arabulucuları ise İngilizler ve Hollandalılardı. Kısacası Yıldırım Bayezid ile başlayan Osmanlı-Venedik ilişkisi 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürdürülmüştür. Adalar Denizi'nde ticarete dayalı ilişkilerini antlaşma yoluyla sürdüren Venedik bu tarihlerde Avusturya idaresine alınacaktır. Osmanlı Devleti ise ele geçirdiği adalarda istikrarı koruyamayarak teker teker kaybedecektir. Tüm adaların Osmanlı elinden çıkması ise Balkan savaşlarından sonraki sürece bağlı olarak gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

I-Temel Kaynaklar:

Arşiv Kaynakları (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi= BOA.)

Düvel-i Ecnebiye Defteri:

BOA., A. DVN. DVE, d. no:016/4.

BOA., A. DVN. DVE, d. no:013/1.

Mühimme Defterleri:

BOA, Mühimme Defteri (MD), nr. 7. H- 975-976

BOA, Mühimme Defteri (MD), nr.21. H- 980-981

Kronikler:

Anna Komnena, **Aleksias**, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996.

Kâtip Çelebi, **Tuhfetü'l- Kibar Fi Esfaril-Bihar**, haz. İdris Bostan, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2008.

Kritovulos, **Kritovulos Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Matrakçı Nasuh, **Tarih-i Sultan Bayezid**, Klasik Türkçeden çev. Mertol Tulum, Avarna Yayınları, İstanbul, 2015.

Nicolo Barbaro, **Konstantiyye'den İstanbul'a**, çev. Muharrem Tan, Moralite Yayınları, İstanbul, 2007.

Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi 1**, çev. Bekir Sıtkı Baysal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye**, Cilt:1, ed. Ertuğrul Zekai Öke, The Historical Research Foundation, Ankara, 1988.

Ziver Bey, **Rodos Tarihi**, çev. Harid Fedai, TTK, 2013.

Seyahatnameler:

Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, haz. Seyit Ali Kahraman, 8.Kitap Cilt:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

Pero Tafur, **Pero Tafur Seyahatnamesi**, çev. Hakan Kılınç, Kitap Yayınları, İstanbul, 2016.

Jean Thevenot, **Thevenot Seyahatnamesi**, çev. Ali Berktay, Kitap Yayınları, İstanbul, 2009.

Joseph de Tournefort, **Tournefort Seyahatnamesi**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2005.

II- Araştırma ve İnceleme Eserler

ACIPINAR, Mikail, “Kriz ve Savaş arasında 1641 tarihli Venedik Ahidnâmesi”, **Tarih ve Coğrafya Araştırma Dergisi**, Sayı:1, 2015, ss.177-197.

ACIPINAR, Mikail, “Sultan I. Ahmed Döneminde Osmanlı-Venedik İlişkilerine Genel Bir Bakış”, **CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları**, 1.baskı, İstanbul, 2014, ss.349-361.

ADIYEKE, A. Nükhet ve ADIYEKE, Nuri, **Fethinden Kaybına Girit**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

AFŞİN, Ü. Ayhan, “16. ve 17. yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz-Ege Adaları) ya da Kapdan Paşa Eyaleti, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:12, 2002, ss.251- 261.

ALTAN, E. Emel, “Venedik: Akdeniz’de Doğu ile Batı’nın Buluşma Noktası”, **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı:34, 2005, ss. 49-75.

ANGOLD, Michael, **Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261) A Byzantine Government in Exile**, Oxford University Press, 1975.

ARBEL, Benjamin, “Venetian Trade In Fifteenth Century Acre: The Letters of Francesco Bevilaqua (1471-1472)”, **Asian and African Studies**, Vol:22, 1988, ss.227-288.

ARIK, Tuğrul, “Osmanlı-İngiliz Ekonomik İlişkilerinin Başlangıcının Arka Planı ve 1675 Süresine Kadarki Seyri”, **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, Cilt:12, Sayı:45, Ocak, 2016, ss.137-152.

AYMARD, Maurice, “16.Yüzyılın Sonunda Akdeniz’de Korsanlık ve Venedik”, çev. Mehmet Genç, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 23, Sayı: 1-2, 2015, ss.219-238.

AYOĞUZ, Şengül, “Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1989.

BALTA, Evangalia, “Sisam” Maddesi, **TDV**, Cilt:37 İstanbul, 2009.

BAŞAR, Fahmeddin, “Fetret Devri” Maddesi, **TDV**, Cilt:12, İstanbul, 1995.

BAYKARA, Tuncer, **Aydınöğlü Gazi Umur Bey**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.

BORCHARDT, Karl ve JASPERT, Nicolas, **The Hospitallers, The Mediterranean and Europe**, Ashgate, 2007.

BOSTAN, İdris ve ÖZBARAN, Salih, **Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009.

BOSTAN, İdris, “Fatih Sultan Mehmed ve Türk Denizciliği”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, Cilt:1, İstanbul, 2009, ss. 85-97.

BOSTAN, İdris, “İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, Cilt:1, İstanbul, 2009, ss.73-85.

BOSTAN, İdris, “Kanuni ve Akdeniz Siyaseti”, ed. Özlem Kumrular, **Muhteşem Süleyman**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.

BOSTAN, İdris, **Adriyatik’te Korsanlık (Osmanlılar, Uskoklar ve Venedikliler)**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

BOSTAN, İdris, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2015.

BOZKURT, Nebi “Korsan” Maddesi, **TDV**, Cilt.26, Ankara, 2002.

BRADFORD, Ernle, **The Sultan’s Admiral**, Tauris, 2009.

BRAUDEL, Fernand, **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğubatı Yayınları, Ankara, 2017.

BRUMMETT, Palmira, **Osmanlı Denizgücü**, çev. H. Nazlı Pişkin, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

CEZZAR, Mustafa, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, Tan Matbaası, İstanbul, 1959.

CHEYNET, J. Claude, **Bizans Dünyası**, Cilt:2, çev. Aslı Bilge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.

ÇAVUŞDERE, Serdar, “Ege’de Türk- İtalyan Hububat Ticareti (13.- 14. Yüzyıllar)” **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:28, Sayı:46, 2009, ss.276-303.

ÇAVUŞDERE, Serdar, **Orta Çağ'da Venedik, Papalık ve Türkler**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2017.

ÇİÇEK, Kemal, “Kıbrıs” Maddesi, **TDV**, Cilt: 25, Ankara, 2002.

ÇORUH, Haydar, ERTAŞ, M. Yaşar ve KÖSE, M. Ziya, **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, Yeditepe Yayınevi, 2011.

DAŞ, Mustafa, **Bizans'ın Düşüşü**, Yeditepe Yay., İstanbul, 2006.

DELİLBAŞI, Melek, “Orta Çağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış”, **TTK Kongresi**, 1981, ss.95-103.

DELİLBAŞI, Melek, “Selanik'in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı-Venedik Savaşı (1423-1430)”, **Bellekten**, Cilt: XL, Ankara, 1976, ss.573-588.

DOĞAN, Cabir, “Fethinden Kaybına Rodos (1522-1912)”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, 2013, ss.67-88.

DÖĞÜŞ, Selahaddin, “Beylikler Dönemi Türk Denizciliği ve Gazi Umur Efsanesi”, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Cilt:3, TTK, İstanbul, 2013, ss.15-49.

DURAK, Ahmet, “Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı ve Osmanlı'nın Korsanlıkla Mücadelesi (1530-1571)”, **ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2016, ss. 131-148.

DURSTELER, Eric, **İstanbul'daki Venedikliler (Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş)**, çev. Taciser Ulaşbelge, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

EKİNCİ, Abdullah, “Türkiye Selçuklularının Akdeniz Politikası ve Doğu Akdeniz’de Hâkimiyetin Tesisi”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, Ankara, 2005, ss. 247-267.

EMECEN, Feridun, “Aydınoğlu Umur Bey: Kısa bir Biyografi Denemesi”, **Aydınoğulları Tarihi**, ed. Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat ve Mehmet Şeker, TTK 2013, ss. 41-63.

EMECEN, Feridun, “İmroz” Maddesi, **TDV**, Cilt: 22, İstanbul, 2000.

EMECEN, Feridun, “Limni” Maddesi, **TDV**, Cilt: 27, Ankara, 2003.

EMECEN, Feridun, “Süleyman I” Maddesi, **TDV**, Cilt: 38, İstanbul, 2010.

EMECEN, Feridun, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017. (3.Basım)

EMECEN, M. Feridun, “15-19.Yüzyıllarda Ege Adalarında Osmanlı İdari Teşkilatı”, ed. İdris Bostan, **Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, ss. 7-31.

ERDOĞRU, M. Akif, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Rodos Seferi Ruznamesi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı:1, 2004, ss. 55-71.

ERSAN, Mehmet ve ALİCAN Mustafa, **Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri**, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

ERTAŞ, M. Yaşar ve KILIÇARSLAN, Hacer, Rodos’un Fetih Günlüğü Kanuni Sultan Süleyman’ın Rodos Seferi Ruznamesi, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:12, Sayı:1, 2017, ss. 1-36.

ERTAŞ, M. Yaşar, “Mora’da Osmanlı-Venedik Mücadelesi (1684-1715)”, ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse, **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, Yeditepe Yayınevi, 2011, ss.103-149.

F.W, Hasluck, “Terra Lemnia”, **The Annual of the British School at Athens**, Vol: 16(1909-1910), ss. 220-231.

GALLOTTA, Aldo, “Ceneviz” Maddesi, **TDV**, Cilt:7, İstanbul, 1993.

GENÇ, Mehmet, “Mukataa” Maddesi, **TDV**, Cilt:31, İstanbul, 2006.

GIBBONS, A, Herbert, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu (1300-1403)**, çev. Hüseyin Dağ (Osmanlıcadan)- çev. Bülent Arı (İngilizceden), 21.Yüzyıl Yayınları, 1. Baskı Ankara, 1998.

GOFFMANN, Daniel, **Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700**, çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, “Yeni Belgelerin Işığı Altında Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı- Venedik Münasebetleri”, **Kanuni Armağanı**, TTK, 1970, ss. 171-187.

GÖKBİLGİN, Tayyip, “Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyâleti Livâlar, Şehir ve Kasabalar”, **Bellekten**, XX/78, 1956, ss. 247-294.

GÖKMEN, Bekir, “Kitâb-ı Bahriye’ye Göre Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi’ndeki Yer Adları: Coğrafi Sınıflandırma ve Mekânsal Konumlandırma”, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Cilt:1, TTK, İstanbul, 2013, ss. 273-291.

GÜLSOY, Ersin, “Girit Üçlemesi: Hanya, Resmo ve Kandiye Şehirleri (17.yüzyıl) ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse, **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, Yeditepe Yayınevi, 2011, ss. 51-103.

GÜLSOY, Ersin, **Girit’in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1665-1670)**, Tarih ve Tabiat Vakfı Tatar Yayınları, İstanbul, 2004.

GÜRKAN, S. Emrah, **Sultanın Korsanları Osmanlı Akdenizi’nde Gaza, Yağma ve Esaret 1500-1700**, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.

HAMMER, V. Joseph, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Üçdal Neşriyat, Cilt: 10, İstanbul, 1983.

HEYD, W. **Yakındoğu Ticaret Tarihi**, çev. Enver Ziya Karal, TTK, 2000.

İNALCIK, Halil Orhan Bey maddesi, **TDV**, Cilt:33, İstanbul, 2007.

İNALCIK, Halil, “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, Cilt:1, 2009, ss. 31-49.

İNALCIK, Halil, “II. Mehmed” Maddesi, **TDV**, Cilt:28, Ankara, 2003.

İNALCIK, Halil, “İmtiyazat” Maddesi, **TDV**, Cilt: 22, İstanbul, 2000.

İNALCIK, Halil, **Devlet-i Aliyye**, Cilt:1, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul, 2009.

İNALCIK, Halil, **Osmanlılar ve Haçlılar**, çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

İNALCIK, Halil, ” Akdeniz ve Türkler”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, Ankara, 2005, ss. 133-171.

JORGA, Nicolae, **Kanuni Sultan Süleyman Yenilmez Türk**, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

KAÇAN, Meryem, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

KAYHAN, Hüseyin, “Osmanlı Öncesi Akdeniz ve Çevresinde Türk Korsanları”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, Ankara, 2005, ss. 267-289.

KIEL, Machiel, “Eğriboz” Maddesi, **TDV**, Cilt: 10, İstanbul, 1994.

KIEL, Machiel, “Midilli” Maddesi, **TDV**, Cilt: 30, İstanbul, 2005.

KIEL, Machiel, “Rodos” Maddesi, **TDV**, Cilt:35, İstanbul, 2008.

KIEL, Machiel-John Alexander, “Mora” Maddesi, **TDV**, Cilt: 30, İstanbul, 2005.

KIZILTOPRAK, Süleyman, “Taşoz” Maddesi, **TDV**, Cilt: 40, İstanbul, 2011.

KONSTAM, Angus ve EMBLETON, Gerry, **The Barbary Pirates**, Osprey, 2016.

KÖKTÜRK, Gülden, “Türk Denizcilik Tarihinde Barbaros Hayreddin Paşa: Hayatı, Denizcilik Tarihi Açısından Yeri ve Önemi, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı**, TTK, Cilt:6, İstanbul, 2013, ss. 81-99.

KUMRULAR, Özlem, **Muhteşem Süleyman**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.

KURAT, A. Nimet, **Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S.1081-1096**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, “Ahidnâme” Maddesi, **TDV**, Cilt: 1, İstanbul, 1988.

LAÏOU, Angeliki, “Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler:1332-1334 Türklere Karşı İttifakın Perdearkası”, çev. Murat Keçiş, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:22, Sayı:34, 2003, ss. 183-205.

LANE, Frederick, **Venice A Maritime Republic**, John Hopkins University Press, 1973.

LUTRELL, Antony, **Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades**, Variorum, London, 1982.

MADDEN, Thomas, **Enrico Dandolo and the Rise of Venice**, John Hopkins University Press, London, 2007.

MADDEN, Thomas, **Venice A New History**, Viking, London, 2013.

MALLET, Alex, “Çaka Bey”, çev. Serkan Acar, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3,2016, ss. 73-74.

MERÇİL, Erdoğan, “Aydınoğulları” Maddesi, **TDV**, Cilt: 4, İstanbul, 1991.

MERÇİL, Erdoğan, “Menteşe Oğulları” Maddesi, **TDV** Cilt: 29, Ankara, 2004.

METİN, Tülay, “Orta Çağ Akdeniz’inde Mentеше Beyliğinin İktisadi Faaliyetleri ve At Ticareti”, **Menteşeoğulları Tarihi Bildiriler Kitabı**, ed. Murat Keçiş ve Adnan Çevik, TTK, 2012, ss. 213-231.

MORİN, Marco, “Lepanto: Fearlessness Was Not Enough”, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Cilt: 3, İstanbul, 2013, ss. 251-261.

MUHAJ, Ardian, “The Origin of The Rivalry Between the Ottomans and Venice in the Adriatic”, **Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, haz. Hasan Basri Öcalan ve Yusuf Ziya Karaarslan, TTK, 2019, ss. 201-215.

Mumcu, Serap, **Venedik Baylosu'nun Defterleri The Venetian Baylo's Registers (1589-1684)**, Hilal Studi turchi e ottomani 4, Edizioni Ca' Foscari, Venezia, 2014.

NETTLETON, F. Sidney, **Sultan Bayezid Han (1481-1512)**, çev. Hazal Yalın, Kitap Yayınları, İstanbul, 2014.

NICOLAY, D.Nicolas, **Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğu'nda**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2014.

NICOLE, Donald, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.

NICOLE, Donald, **Bizans'ın Son Yüzyılları**, çev. Bilge Umar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

NORWICH, Julius, **A History of Venice**, Penguin Books, London, 2003.

ORHONLU, Cengiz, “Bozcaada” Maddesi, **TDV**, Cilt:6, İstanbul, 1992.

OSTROGORSKY, Georg, **Bizans Devleti Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2017.(9.Basım)

ÖRENÇ, A. Fuat, “Sakız Adası” Maddesi, **TDV**, Cilt: 36, İstanbul, 2009.

ÖZCAN, Abdülkadir, **IV. Murad Şarkın Sultanı**, Kronik Kitap, 4.Baskı, İstanbul, 2019.

ÖZTÜRK, Mustafa, “Venedik Devlet Arşivindeki Bailo Defterlerine Göre Osmanlı Devleti’nin Venedik’e Zahire ve Asker Yardımı (1624-1631)”, OTAM (32), 2012, ss.141-170.

ÖZTÜRK, Mustafa, “17. Yüzyıl Venedik Arşivi’ndeki Türkçe Belgelerde Akdeniz’de Korsanlık”, <http://tdts.deu.edu.tr/ix-turk-deniz-ticareti-tarihi-sempozyumu-bildirileri> (erişim tarihi:27.03.2019), ss. 1-24.

PANZAC, Daniel, **Osmanlı Donanması (1572-1923)**, çev. Ahmet Maden ve Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

PEDANI, Maria **Doğu’nun Kapısı Venedik**, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

PEDANI, P. Maria, **Osmanlı Padişahının Adına**, TTK, Ankara, 2011.

PRYOR, John, **Akdeniz’de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler**, çev. Füsun Tayanç ve Tunç Tayanç, Kitap Yayınları, İstanbul, 2004.

RANDOLPH, Ber, **The Present State of the Island in the Archipelago**, Oxford, 1986.

RUNCIMAN, Steve, **Haçlı Seferleri Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1989.

SETTON, Kenneth, **The Papacy and The Levant 1204-1571**, Vol:1, The American Philosophical Society Philadelphia, 1976.

SEVİM, Ali ve YÜCEL, Yaşar, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, TTK, 1989.

STATHAKOPOULOS, Dionysios, **Bizans İmparatorluğu’nun Kısa Tarihi**, çev. Cumhur Atay, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2018.

ŞAHİN, İlhan, “Semadirek” Maddesi, **TDV**, Cilt: 36, İstanbul, 2009.

ŞAKİROĞLU, Mahmut, “1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Antlaşmasının Asli Metni”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı:12, İstanbul, (1981-82), ss. 387-404.

ŞAKİROĞLU, Mahmut, “II. Selim’in Venedik Cumhuriyeti’ne Verdiği 1567-1573 Tarihli Ahidnâmeler, **Erdem Dergisi** 1996, ss. 527-553.

TANSEL, Selahattin, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**, TTK, Ankara, 2004, 4.Baskı.

TANSEL, Selahattin, **Sultan II. Bayezid’in Siyasi Hayatı**, TTK, Ankara, 2017.

TARAKÇI, Nejat, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerine Etkileri**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009.

TOLEDO, Paulino, “Venedik’teki Papalık Sefaret Belgelerine Göre Türkler”, çev. Muzaffer Arıkan, **OTAM**, Sayı:4, 1993, ss. 375-436.

TUKİN, Cemal, “Girit” Maddesi, **TDV**, Cilt:14, İstanbul, 1996.

TUKİN, Cemal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Girit İsyanları (1821 yılına kadar Girit), Cilt: IX, Sayı:34, **Bellekten**, TTK, ss. 163-206.

TURAN, Osman, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, TTK, 1958.

TURAN, Şerafettin, **Türkiye-İtalya İlişkileri, Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 1, TTK, Ankara, 1998.

ÜNEN, Uğur, **18.yüzyılda Osmanlı İdaresinde Rodos Adası**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013.

VASILIEV, A.A, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul, 2018.

WITTEK, Paul, **Menteşe Beyliği (13.-15.Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik)**, çev. O.Ş. Gökyay, TTK, 1944.

YILDIRIM, Ercüment, “Suriye Eyaleti’nin Kuruluşuna Kadar Roma’nın Doğu Akdeniz’de Korsanlıkla Mücadelesi”, **Cedrus IV**, Journal of MCRI 2016, ss. 91-103.

YÜCEL, Yaşar ve Sevim, ALİ, **Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni**, TTK, 1991.

ZACHARİADOU, Elizabeth, **Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates Mentesh and Aydın (1300-1415)**, Library of The Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, No:11, Venice, 1983.

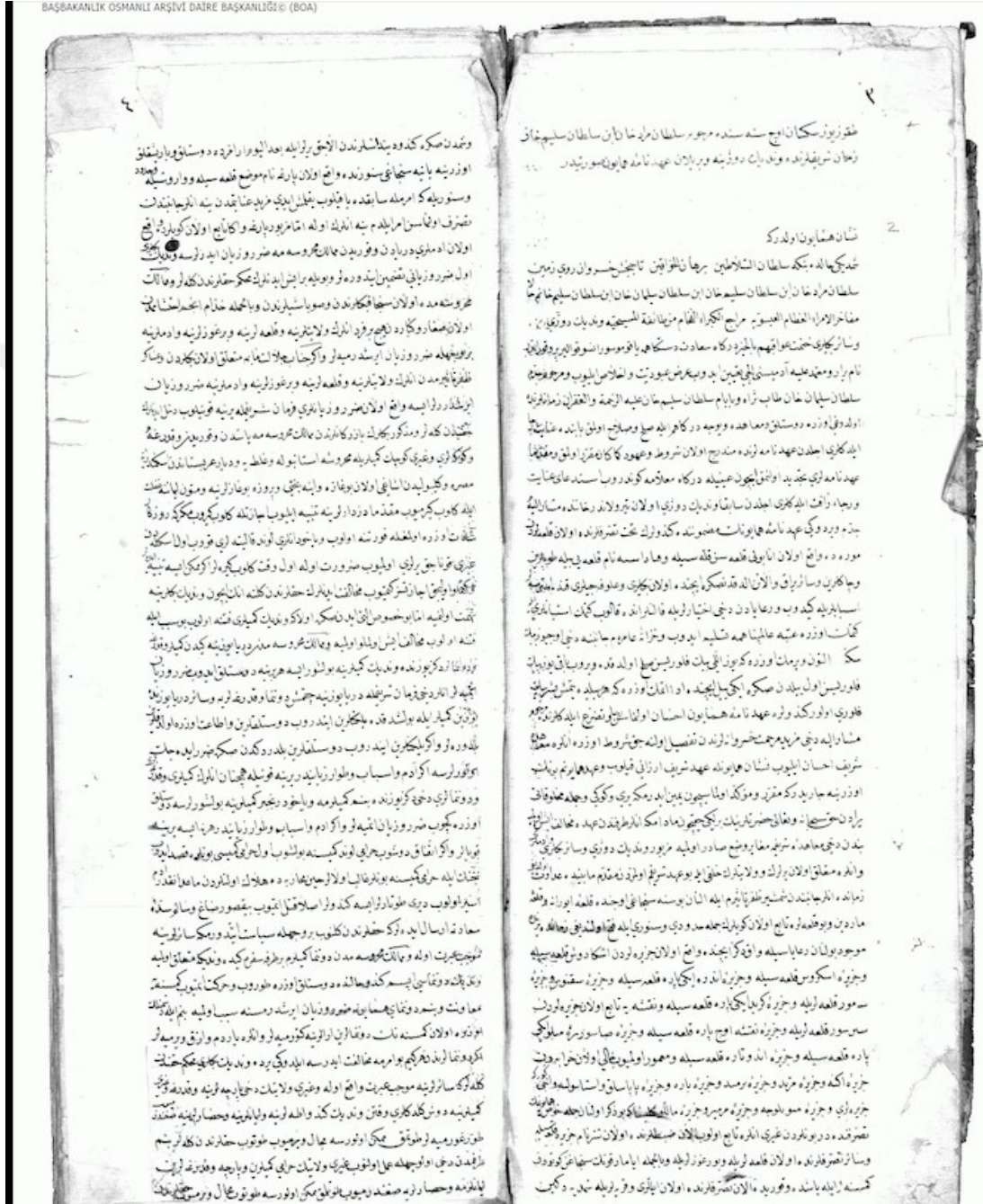
ZİNKEİSEİN, J. Wilhelm, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

İnternet Kaynakları

<https://www.britannica.com/story/pirates-privateers-corsairs-buccaneers-whats-the-difference>

EKLER

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI © (BOA)

سکستان سنه سنه و نیز اعظم احمد پاشا نعمانده و ندایان جهونیه و ریلوایان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بذکر اولان اون یکی ماده ماد امکه و ندایان جهونیه و ریلوایان و ندایان
خلایق و روض و حرکتی ظهور ایلدیکه طرفین دخیبر و درپهانه ایلد برموده مخالف
وضع و حرکت حد و تابعیه حکماً کذا ایچون جمع کانی بوعدن و ارایدن حضرتنا الله
جلوینا زلف اسم شریفه بین ابدوب و یصل امضامرا ایلله امضا لایضیرم ایلله اولد
عکس

محل ماضا و مهر

اولک ماده و ندایان جهونیه استانه سعادت ان الله مالعه اولان صلح و صلح
قرارداد و مراد و ارزوی اوذره حکم اولق ایچون قیده قلعه سنی کذا و مخصوص
اولان طوبی و جبهه خانه و سایر اراضیه برموده و ندایان بیعت و عهد
سعادت اولد و صلح و صلح و صلح طرفین اولد و فیض و نصیحه بین اولان ادمه
تسلیم اولد ایچون ماده و در اوسه و اسیرینه بلغمه ایلد برموده و فیض
کلین سائر اراضیه و ندایان جهونیه الله کین برزیه ایلد و فالویشانه
سعادت طرفین دخل و تصرف و اولوب و یصل ایچون برورکو و یاخو و جبهه هما ایلد
اولد ایچون ماده ماغوبه و سایر چکده بری کلیل طوبی که بوجات و جبهه قدیم
قلعه سنه اولد و کبر و و ندایان کذبیه و طوبی دخل اولد و درجه ماده اکر کذا
ایچون اولان کلیلا افای و متعلق افای و وندایان و تاسنه مخصوص طوبی اولان
جنگ و ذخیره و سایر اراضی و در مجموع و خسته ادمه و سولیات و کورچی و کلمات
استبان برورویانجه و ندایان کذبیه نبوب کون ایچون لهما ان الله اولان اکی کون
فین اولد کورچی و فایق بنا شفق و یوکلک حکم اولد و ذکر اولان و عهد و عهد
هم برورویانجه الله قند قلعه سنک بطریق انصاحیه بشخصه ماده اکر کذا
اون اکر لیا کون و عهد ایچون و مذکور اولان اسما و اقرار اولد کیم بجهه
اولد و صلح و صلح و صلح طرفین صلح ایچون سکرتیه و باقی فالان است
تذ و قابله لیا ان اوکده اولان و ندایان کذبیه جضا و در ایلد ایچون
ایکون اناسنده الیک طرفین عکس حال اولد و عهد و قرار ابدوب ایلد
حرکت ایلد و اولد و سکوت ایلد برزنده ساکن اولوب و برورویله مصاحبت و صلح
و فیض اولد و برورویله طرفین صلح و صلح صلح ایلد و اولد خلایق
در کورچی اولد و عهد بر طرفین صلح ایلد و صلح ایچون طرفین صلح
بروجهه خلایق ایچون ماده اسبوسه کذا غدری هر طرفین امضایان
بله مکمله اولد و عهد اولد و عهد بیاصل بر طرفین صلح و صلح
طرفین صلح و عهد و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح
تسلیم اولد و صلح در در کسنه و صلح طرفین صلح ایچون اولوب برموده ذکر
اولان احواله مخالف برایش اولد و عهد ناظر و عهد اولد کذا ایچون صلح
برموده اولان احوال صلح ایچون طرفین صلح و صلح و صلح و صلح و صلح
جهون و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح
جنرال نامت امدد و جوان نامت سنه فالوایق قریا رود و نماجده جاسید و صلح
مسئول بقا قندم و تمسید و یوله محال غشور ایچون کیمی برایشان و سایر

A.DVN.DVE.d 016/4

عقد ما و در اولد قریا و اری غازی بک قسین اولوب و یوله اولان دهنه و عهد
اولد و نما کیم کیمیه ایلدیکه کیمیه اولد و صلح و صلح و صلح و صلح
کیمیه قند لوین سا حده ایلان ایچون اکی کسنه قسین اولوب قلعه ایچون کورکده
در با اولد نبله و کیمیکه ماها اولوب رئیس ایلد معا برکات ایچون موافق
هرای قریا لیه لرا و صلح ماده کند و لری کوزره جات کیمیا اولد و صلح ایچون
ایچون ممکن اولد و صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
و کوند زجان ایلد کلوب طوبی و کلوب کد و بیه خل و تصرف اولد و صلح
و ندایان و ندایان اولان اوکده ن قاعد قده استند بر جزیره سنه و اولوب کون ندر
کوزیه کد صلح دخل و تصرف و صلح طرفین صلح اولان و صلح و صلح
اولان ایچون ماده و ندایان جهونیه مسوسیا اولان کیمیه صلح و صلح
برسی اولد و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح
کیمیه اول اول و قنده بر سنه اولد کورده اولد و صلح و صلح و صلح
ایچون کیمیه و صلح طرفین صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
رض اولق ایچون نبله اولوب و طاعت ایچون اولد و در لسه صلح اولد لری و
نبله ایچون ماده ایچون قری کون و عهد و بریله و قری کون و صلح طرفین
قنیه سنک الله و صلح سنک الله و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح
اولان ایچون ماده طرفین اسیرلی خا قید و برایشان برلده و صلح
سعادت و ندایان جهونیه اولد کیمیه طرفین رضای معادل ادمه اولد
یکراهی و سایر حسده اولوب برورویله اسیرا و صلح و صلح و صلح
اون در صلح ماده و صلح و صلح اناسنده طرفین صلح و صلح و صلح
ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
تاریخه اولوب اعمال اولان و صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
و ابرا اولوب بریده و صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
و برکونه کالان و صلح و صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
اون ایچون ماده و صلح و صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
ترکیمه صدر اعظم امضایان و صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
جهونیه مریله هر طرفین صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
اون ایچون ماده صلح و صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
قلمت صا بطریق جبهه خا سنه در سنه و صلح و صلح و صلح و صلح
قره ان جنرال برانجه خا صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
دیت قلعه طرفین صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح

باشنه معض و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح

محل ماضا و مهر

اسبوسه و صلح ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
طرفین صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح
ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
و هر طرفین صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح و صلح

EK 3-Kaynak: Maria Pia Pedani, Osmanlı Padişahının Adına, TTK, 2011.

21 Mayıs 1390	I.Murat
Ocak/Şubat 1403	Süleyman Çelebi
30 Mart 1406	Süleyman Çelebi
12 Ağustos	Musa Çelebi
6 Kasım 1419	I.Mehmet
4 Eylül 1430	II.Murat
23 Şubat 1446	II.Mehmet
10 Eylül 1451	II.Mehmet
18 Nisan 1454	II.Mehmet
25 Ocak 1479	II.Mehmet
12 Ocak 1482	II.Bayezid
14(25) Aralık 1502	II.Bayezid
17 Ekim 1513	I.Selim
19 Ağustos-16 Eylül 1517	I.Selim
1 (17) Aralık 1521	I.Süleyman
2 Ekim 1540	I.Süleyman
25 Haziran 1567	II.Selim
7 Mart 1573	II.Selim
8-17 Ağustos 1575	III.Murat
4-13 Aralık 1595	III.Mehmet
14-22 Kasım 1604	I.Ahmet
8-17 Ocak 1619	II.Osman
19-28 Nisan 1625	IV.Murat
24 Ocak- 2 Şubat 1641	I.İbrahim
12-21 Mayıs 1670	IV.Mehmet
26 Ocak 1699	II.Mustafa
9-18 Nisan 1701	II.Mustafa
13-22 Haziran 1706	III.Ahmet
21 Temmuz 1718	III.Ahmet
15 Mayıs 1733	I.Mahmut (daimi barış)

EK 4- Venedik, **Kaynak:** https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Dalmatia

EK 6- Kaynak: Anadolu ve Ege Denizi, O.M. Pitcher, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, YKY, 2013.

